

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΝ ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΕΝ ΡΩΣΙΑ
ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ.

Οι τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ἀπεράντου χώρας τῶν Μοσχοβιτῶν κατάστασιν ἐπιστάμενοι πρὸ μιᾶς εικοσιπενταετηρίδος ἐξίστανται ἐπὶ τῇ ἄρᾳ σχεδὸν καὶ ἀκαταλήπτῳ ἀλλοιώσει καὶ θαυμάζουσι τὴν ὄντως ἠράκλειον ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν αὐτῆς. Ὁ γινώσκων τὴν Ῥωσίαν πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ συνομολογήσῃ ὅτι τὰ πάντα τοσοῦτον ἠλλοιώθησαν, τὰ πάντα τοσοῦτον ἐβελτιώθησαν, τοσοῦτον σπουδαίαν μεταρρύθμισιν ὑπέστησαν ὥστε ὀλίγου δεῖν ἀπιστεῖ τις εἰς αὐτήν. Ὑπῆρξε σκότος καὶ ἐπέστη φῶς, ἐβασίλευεν ἀμάθεια καὶ ἐπῆλθεν ἡ παιδεία, τὰ πάντα ἐδέσμευεν ἡ βραβερότης καὶ ἐπῆλθεν ὁ πολιτισμός, δουλεία ἐπὶ τέλους προαιώνιος κατέκλυζε τὴν δύστηνον ταύτην χώραν καὶ ἀνέλαμψεν ἡ προσφιλεῖς ἐλευθερία. Αἱ ἐφ' ἀπάσης τῆς Ῥωσίας ἐξαπλούμεναι σιδηροδρομικαὶ γραμμαί, ἡ κατάργησις τοῦ μονοπωλείου τῶν οἶνοπνευμάτων, ἡ χειραφέτησις τῶν δουλοπαροίκων, ἡ ἄρσις τῆς σωματικῆς ποινῆς καὶ τῆς δυνάμει δικαστικῶν ἀποφάσεων ἐπιθέσεως ἐγκυμάτων, ἡ ἐπαρχιακὴ ὀργάνωσις, αἱ περὶ τὸν τύπον μεταρρυθμίσεις, ὁ νέος δημοτικὸς ὀργανισμός, ὁ περὶ τῆς γενικῆς στρατολογίας νόμος, ἡ κατάργησις τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἡ ἴδρυσις Πανεπιστημίων ἐν Ὁδησσῷ, Βαρσοβίᾳ καὶ Σιδηρίᾳ, ἡ μεταρρύθμισις τοῦ δικαστικοῦ κλάδου, ἡ ἄρσις τῆς ἔνεκα χρεῶν προσωποκρατήσεως καὶ ἕτερα ἄλλα πρὸς ἐσωτερικὴν τῆς χώρας ἀνάπλασιν μυρία ὅσα ἔργα τῆς τελευταίας εικοσιπενταετηρίδος ὀφείλονται ἀποκλειστικῶς τῇ εἰσηγήσει τοῦ νῦν αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', οὗτινος τὴν εικοσιπενταετηρίδα τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβάσεως μέλλουσι νὰ ἐορτάσωσι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἄπασαι αἱ τὴν ὑψηλὴν οἰκοῦσαι Σλαυικαὶ ἐθνότητες.

Ἐὰν ἡ Ῥωσία ἐκαυχᾶτο ἄχρι τοῦδε ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ἀναμορφωτοῦ αὐτῆς Πέτρου τοῦ Μεγάλου, πόσον μᾶλλον ὀφείλει νὰ ἀγάλλεται ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', τοῦ ἐκπολιτίσαντος καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως τὴν τέως ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαθείας καὶ βραβερότητος κυλιομένην Ῥωσίαν Ῥῶσοι, Βούλγαροι, Σέρβοι, Μυροδοῦνιοι, Ῥωμοῦνοι, Βόσνιοι καὶ Βρζεγοβίνιοι, καὶ Σλαβοὶ τῆς Αὐστρίας, δέον ν' ἀποκαλύπτωνται ἐπὶ τῇ ἀπλῇ ἐκφράσει τοῦ Σεπτοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνάκτορος τοῦ ἐπαξίως φέροντος τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς Ῥωσίας στέμμα καὶ διακρινόμενου ἐπὶ τισαύταις ἀρεταῖς. Οὐδεὶς θέλει ποτὲ ἀρνηθῆ τὰ ἀγαθὰ ἅτινα ἐπεδαψίλευσε καὶ ἐξακολουθεῖ

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 20 Φεβρουαρίου.

ἐπιδαψιλεύων τῇ Ῥωσίᾳ ὁ καλοκάγαθος οὗτος ἀναξ, ὅστις ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔσεται τὸ παρὰδειγμα νουνευτοῦ καὶ ἐνκράτου ποδηγητήσεως ἐνὸς τῶν κραταιότερων κρατῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὅθεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν μετ' οὐ πολὺ τελεσθησομένων ἐν Ῥωσίᾳ ἐορτῶν ἐπεξέλθωμεν ἐν συντόμῳ τὰ κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα ταύτην ἐν Ῥωσίᾳ γενόμενα.

Α'

Ἡ Α. Α. Μ. ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας Ἀλέξανδρος ὁ Β' προσβύτερος υἱὸς τοῦ τεθνεώτος αὐτοκράτορος Νικολάου καὶ τῆς αὐτοκρατορίας Ἀλεξάνδρας Θεοδωρόβνας, δουκίσσης τῆς Πρωσίας, ἀδελφῆς δὲ Γουλιέλμου τοῦ Δ' ἐγεννήθη ἐν Μόσχᾳ τῇ 29 Ἀπριλίου τοῦ 1818. Τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἀνατροφὴν, ἀνέθεσεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ τῷ στρατηγῷ Μέρδερ, Γερμανῷ τὴν καταγωγὴν καὶ διαμαρτυρομένῳ τὸ θρησκευμα, τὰς σπουδὰς ὅμως αὐτοῦ ἀπεπεράτωσεν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας ἐνὸς τῶν γνωστοτέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ποιητῶν τῆς Ῥωσίας τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Ῥωσίᾳ ῥομαντικῆς σχολῆς τοῦ Ζουκόβσκι.¹ Ἄλλ' ὅμως τῇ βουλῇ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἡ ἐκπαίδευσις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὅλως στρατιωτικὴ καὶ ὁ θερμότερος αὐτοῦ διδάσκαλος ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ πατὴρ. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἀνεθιὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνεκῆρυξεν αὐτὸν διάδοχον αὐτοῦ κατὰ τὸ δέκατον ἕκτον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ εἰχε

¹ Ἐνταῦθα ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ ἀνατροφὴ τῆς Α. Α. Μ. ὀλίγου δεῖν ἀνετίθετο εἰς τὸν αἰσιμον Ἰωάννην Καποδίστριαν, τοῦλάχιστον ὅτε ἡ μήτηρ του ἀπετάθη τῷ Ζουκόβσκι ἐν Δρέσδῃ τότε διατρίβοντι προσκαλοῦσα αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα τῆς ἀνατροφῆς τοῦ διαδόχου, ὁ Ζουκόβσκι εἰς ἀπάντησιν ἔγραψε μεταξύ ἄλλων τὰ ἑξῆς «1826 11|2 Ἰουλίου, Δρέσδη... Ἐπὶ τέλους θέλω υποδείξαι ὑμῖν τὸν μᾶλλον κατ' ἐμὲ ἱκανὸν ν' ἀναδεχθῇ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἀξίωμα. Εἶναι ὁ κόμης Καποδίστριας, ὃν, ἀπῆντησα ἐνταῦθα καὶ τοι ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία μου εἶναι πολυστής. Εὐαρεστήθητι Μεγαλειότητι νὰ ρίψῃτε ἐν δλέμμα ἐπὶ τοῦ παρελθόντος τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἄμεμπτον ὑπῆρξε τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ στάδιον, τοιοῦτος δὲ παρέμεινε καὶ ἰδιωτεύων. Ὑπῆρξε φίλος τοῦ αὐτοκράτορος ὅστις καὶ τοι ἔνεκεν ἀνυπερβλήτων περιστάσεων ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρισθῇ αὐτοῦ, ἐξηκολούθησεν ὅμως μέχρι τάφου ἔχων ἄπειρον πρὸς αὐτὸν ἀγάπην. Εἶναι ἀνὴρ μεγάλης παιδείας, ἐπίσταται κατὰ βάθος τὴν ἀνθρωπότητα ἢν ἐξέμαθε κατὰ πάσας τὰς μορφὰς καὶ σχέσεις αὐτῆς. Γινώσκει ἅπαντα τὰ ἀμιλλώμενα νῦν ἀλλήλοις κόμματα μὴ ἀνήκων ἐν τούτοις εἰς ὁδὸν ἐξ Γινώσκει ἅπαντα τὰ ἀμιλλώμενα νῦν ἀλλήλοις κόμματα μὴ ἀνήκων ἐν τούτοις εἰς ὁδὸν ἐξ αὐτῶν. Ὡς ἀρχὴν θεωρεῖ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τε τῆς ψευδοῦς ἐκείνης φιλευθερίας ἣτις προσπαθεῖ νὰ ἐξεγείρῃ τὸν λαὸν κατὰ τῆς κυβερνήσεως, καὶ τῆς τυραννικῆς ἐκείνης ἀποτυφλώσεως ἣτις ἐξεγείρει τὴν κυβερνήσιν κατὰ τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ μορφή μετὰ πρὸς εὐκαίριαν καὶ ἐμπιστοσύνην παντὶ τῷ προσομιλοῦντι αὐτῷ.....» Ὡς γνωστὸν ὅμως ὁ κλεινὸς οὗτος ὁμογενὴς ἡμῶν ταχέως εἶχεν ἀναδεχθῇ τὸ πολυμοχθὸν καὶ πληρὴ ἀκινήτων στάδιον τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, τσοῦτον ρεῦ, οἰκτῶς ἀπολήξαι, ὁ δὲ Ζουκόβσκι ἀδυνατῶν προδήλως νὰ υποδείξῃ ἕτερόν τινα ἐφάμιλλον τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους αὐτὸς οὗτος ν' ἀναδεχθῇ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ βασιλέως παιδός.

προαχθῆ ἤδη εἰς τὸν βαθμὸν ἀντισυνταγματάρχου. Διοικῶν τοὺς λογχοφόρους τῆς σωματοφυλακῆς καὶ πρῶτος ὑπασπιστῆς ὢν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτελείου, μετείχεν ἀπασῶν ἐκείνων τῶν ἐπιθεωρήσεων, παρατρίξεων καὶ στρατιωτικῶν ἐπιπονωτάτων ἀσκήσεων, ἐφ' αἷς διεκρίνετο ἡ ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἐκμανθάνων τὸν στρατιωτικὸν βίον ἐν πάσῃ τῇ σκληραγωγίᾳ αὐτοῦ. Τῇ 17 Ἀπριλίου 1834 γενόμενος ἐνῆλιξ ὤμοσε τὸν νεομισθόμενον ὄρκον. Κατὰ δὲ τὸ 1838 καὶ 1839 τὸ πρῶτον μετέβη εἰς Εὐρώπην πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς πασχούσης αὐτοῦ ἐν μέρει υγείας, ἔνθα ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Λουδοβίκου τῆς Ἑσθίας Δαρμστὰξ ἐξελέξατο σύζυγον τὴν δούκισσαν Μαξιμιλιανὴν Γουλιελμίναν Αὐγούσταν Σοφίαν Μαρίαν, ἣτις ἐλθοῦσα εἰς Ῥωσίαν ἠσπάσατο τὸ ὀρθόδοξον δόγμα μυρωθεῖσα τῇ 5 Δεκεμβρίου 1840 καὶ ἐπονομασθεῖσα Μεγάλῃ Δούκισσᾳ Μαρίᾳ Ἀλεξανδρόβνα. Ἀπὸ τοῦ 1826 ἤδη ὁ αὐτοκράτωρ ἔφερε τὸν τίτλον ἀρχιγερμαματέως τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φιλλανδίας, αὐθαρεῖ δὲ μετὰ τὸν γάμον αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Φιλλανδίαν ἔνθα κατέβαλε πάσαν προσπάθειαν, ὅπως κερδήσῃ ἡ Ῥωσία τὴν συμπάθειαν τῶν Φιλλανθῶν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐπέτυχε πληρέστατα διὰ τῆς νοσημοσύνης αὐτοῦ, τοῦ ἡπιίου τρόπου καὶ τῆς γλυκύτητος ἅτινα τσοῦτον θαψιλῶς κοσμοῦσι τὸν ἀνακτα τούτον. Ἀναδεχθεῖς τὴν Διεύθυνσιν τῶν Στρατιωτικῶν σχολῶν τοῦ Κράτους κατίσχυσε τοῦ ἔργου μετὰ πληρεστάτης ἐπιτυχίας τυχῶν τῶν ἐπαίνων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὅστις πολλὰκις ἀνέθεσεν αὐτῷ τὴν ἀντιβασιλείαν.

Ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τοῦ 1855 ἡ Ῥωσία ἴστατο ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Φοβερὸς ἀγὼν ἐλυμαίνετο αὐτὴν ἰδίως τὰς νοτιοὺς αὐτῆς χώρας, μυριάδες Ἀγγλῶν, Γάλλων, Ὄθωμανῶν καὶ λοιπῶν ἐθνοτήτων κατέκλυσαν τὰς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ παραλίους αὐτῆς πόλεις, Ἀγγλικὰ καὶ Γαλλικὰ σκάφη κατεδόμβιζον τὰς ἐν Βαλτικῇ παραλίους αὐτῆς πόλεις, κατὰ τοῦ ἐμπορίου εἶχε κατενεχθῆ καίριον τραῦμα ἔνεκα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἐμπορικῶν αὐτῆς λιμένων, ἢ ἐν γένει οἰκονομικῆ αὐτῆς κατάστασις εὕρισκετο ἐν λυπηροτάτῃ καταστάσει, ἢ βιομηχανία, αἱ τέχναι καὶ ἡ παιδεία ἐν γενικῇ παραλυσίᾳ, εἰς τὰ ὄπλα ἤδη προσεκαλεῖτο ἡ τελευταία σειρὰ τῆς ἐφεδρείας, τὸ πᾶν ἐν οἰκτροτάτῃ ὄντως θέσει διετέλει. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν κρισιμωτάτην ἐκείνην στιγμὴν ἀποβιάσαντος τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου (τῇ 18 Φεβρουαρίου 1855) ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους ὁ μέχρι τοῦδε αἰσιῶς βασιλεύων αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Β'. Περιττὸν εἶναι νὰ προσθέσωμεν κατὰ πόσων δεινῶν ὄφειλε ν' ἀντιπαλαίσῃ ὁ νεαρὸς οὗτος ἀναξ, τίνος πρώτου ν' ἀντιληφθῇ, τὴν ἐσωτερικὴν χαλάρωσιν νὰ ὑπερνήκησῃ ἢ τὸν κατακλύσαντα τὴν χώραν ἐχθρὸν νὰ ἐκδιώξῃ καὶ οὕτως ἐδρακίωσῃ τὴν ἐμπρέπουσαν πολιτικὴν ἐν Εὐρώπῃ θέσιν τῆς ὑπὸ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ θεθείσης χώρας. Ἀμφοτέρων, ὡς γνωστὸν, κατίσχυσε ἐν πληρεστάτῃ ἐπιτυχίᾳ ἐπικροτούντων πάντων. «Ὁ φίλτατος ἡμῶν πατήρ», ἀνεκῆρυττε πανδῆμως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου

ἀναβάσεως αὐτοῦ, αὐτοκράτωρ Νικόλαος Παύλοβιτς μετὰ βραχείαν μὲν πάλλιν βραεῖαν νόσον λαβοῦσαν εὐρείας διαστάσεις κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας, ἀπέβησε τῇ 18 Φεβρουαρίου. Ἄδυνατοῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἡμετέραν λύπην ἣν συμμερίζονται καὶ οἱ ὑπήκοοι ἡμῶν ἅπαντες. Κλίνοντες καὶ ἡμεῖς ἀπέναντι τῶν μυστηρίων τῆς θείας Προνοίας ἐξαιτούμεθα παρ' αὐτῆς ἡμόνης παρηγορίαν καὶ παρ' αὐτῆς ἀναμένομεν ἰσχὺν πρὸς ἀνκούφισιν τῆς ἐπιβληθείσης ἡμῖν ὑπὸ τῆς βουλήσεως αὐτῆς συμφορᾶς. Ὅπως ὁ θεινῶς ἐπιεικέστατος πατὴρ ἡμῶν ἀφιερῶν ὅλας τὰς στιγμὰς τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ τὰς προνοίας ἐκῆδετο τῆς εὐημερίας τῶν ὑπηκόων, οὕτω καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἡμετέραν καὶ κρίσιμον ταύτην στιγμὴν ἀνερχόμενοι ἐπὶ τοῦ προγονικοῦ ἡμῶν θρόνου τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν ἀδικιρέτων Πολωνικοῦ κράτους καὶ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Φιλανδίας ἐνώπιον τοῦ ἀοράτως παρισταμένου ἡμῖν Θεοῦ, ἀναδεχόμεθα τὴν ἱερὰν ὑπόχρεσιν τὰ ἔχουσα νὰ εὐχαριστοῦμεν καὶ ἀποκλειστικῶς ὑπὸ ὄψιν τὴν εὐημερίαν τῆς πατρίδος ἡμῶν χώρας. Χειραγωγούμενοι καὶ προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς ἀναθεώσεως ἡμῖν τὸ μέγα τοῦτο ἔργον θείας Προνοίας, ἀνυψώσωμεν τὴν Ῥωσίαν εἰς τὸν ὑπαντάσσοντα βαθμὸν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης, καὶ οὕτως ἐκπληρώσωμεν τοὺς ἐπιθέτους καὶ τοὺς σκοποὺς τῶν προγόνων ἡμῶν Πέτρου, Αἰκατερίνης, Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' καὶ τοῦ ἀειμνήστου ἡμῶν πατρός.» Πράγματι οὐδὲν ἕτερον ἔχων κατὰ νοῦν ἢ τὸν ὑψιστον σκοπὸν τῆς πραγματώσεως τῆς ἱερᾶς ὑποσχέσεως περὶ τῆς εὐημερίας τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, ἔσπευσε εὐθὺς νὰ θεράπευσεν τὸ καίριον τραῦμα τὸ καταβιβρώσκον τότε τὴν Ῥωσίαν, ἦτοι νὰ θέσῃ τέρμα τῇ αἱματοχυσίᾳ καταπαύων τὸν ἀγῶνα. Περὶ τὸν Ὀκτώβριον ἐπεσκέφθη τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἐμφανιζόμενος ἀπανταχοῦ, ἐνθαρρύνων τοὺς ἀγωνιστάς, δαφιλεύων αὐτοῖς παντοίας χάριτας καὶ ἀνακουφίζων τοὺς τραυματίας. Κύριον ὅμως μέλημα αὐτοῦ ὑπῆρξεν, ὡς προείπομεν, ἡ κατάπαυσις τῆς αἱματοχυσίας ἣν δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἀπαθῶς ὁ φύσει καλοκάγαθος οὗτος ἀνὴρ, δι' ὃ ἄμω ἀλωθέντος καὶ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μουραβιὸς καταληφθέντος τοῦ Κάρς, δι' οὗ ἡ φιλοτιμία τοῦ Ῥωσικοῦ ἔθνους κατὰ τι ἀντημείβετο ὡς πρὸς τὴν ἐν Κριμαίᾳ ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν ζημίαν, προθύμως ὑπέγραψε τὴν γνωστὴν ἐν Παρισίοις συνθήκην καταπαύσας τὸν δεινὸν ἀγῶνα. Πάραυτα δὲ ἔστρεψεν ὅλην τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπλασιν τῆς χώρας καὶ τὴν ἐκ τοῦ ληθαργου ἀνάκωψιν αὐτῆς. «Τῇ ἀρωγῇ τῆς θείας Προνοίας», ἔλεγεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τέλει τῆς ἀπὸ 19 Μαρτίου 1856 προκηρῦξεως αὐτοῦ δι' ἧς ἀνεκοίνου τὴν τῆς συνθήκης ὑπογραφήν, «τῆς ἀειποτε ἐπιδαφιλευούσης τὰς εὐεργεσίας αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ῥωσίας, ὡς ἐδραιωθῆ καὶ τελεσθῆ ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς ἀνάπλασις, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐπιεικεία ὡς βασιλευσώσιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις αὐτῆς, ὡς ἀναπτύσσεται ἀπανταχοῦ μετὰ νέας ζήσεως ἢ πρὸς τὸν ἐκπολιτισμὸν, καὶ πρὸς πᾶν ὠφέλιμον ἔργον ὑτάσις, ἅπαντες δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ νόμου ἐξ ἴσου εἰς ἅπαντας δι-

καίου, ὡς ἀπολαμβάνωσι τοὺς καρποὺς τῶν κόπων αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ βιοῦντες. Ἐπὶ τέλους ἔπερ ἔστιν ὁ κύριος ἡμῶν πόθος, τὸ ὡς τῆς σωτηρίου ὑπλοτεως ὡς διαφορῆ τὰ πνεύματα, ἐνισχύον τὰς καρδίας, ὡς διαφυλάττει καὶ ἐνισχύη τὴν κοινὴν ἠθικὴν, τὸν σπουδαιότατον τοῦτον μοχλὸν τῆς τάξεως καὶ εὐημερίας.» Ἐν ταῖς ἀνωτέρω λέξεσι συνίστατο τὸ πρόγραμμα τῆς μελλούσης αὐτοῦ πορείας ἔπερ καθ' ὅλην τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα ταύτην δὲν ἔλειψεν ἐκτελεῖν κατὰ γράμμα. Αἱ πρὸς μεταμρφώσιν τῆς μεσαιωνικῆς μοσχοβιτικῆς γραφειοκρατίας προσπάθειαι, ἡ ἀπάλειψις τῆς πραιοιωνίου διαφθορᾶς τῶν ἡθῶν, ἡ περιστολὴ τῶν ἐκ τοῦ δεσποτισμοῦ πηγαζουσῶν καταχρήσεων, ἡ βελτίωσις τῆς τύχης τοῦ στρατιώτου, ἡ διοργάνωσις τῆς δικαιοσύνης κατὰ τὸ νεώτατον εὐρωπαϊκὸν σύστημα, ἡ ἀνάπλασις καὶ προαγωγή τῆς βιομηχανίας, τῶν τεχνῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς παιδείας, ἐπὶ τέλους τὸ σπουδαιότατον μέτρον πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ χώρας εἰς τὴν χορείαν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνότητων, ἡ χειραφέτησις τῶν δουλοπαροίκων, πάντα ταῦτα καθ' ὅλον τὸ εἰκοσιπενταετὲς τοῦτο διάστημα ἀνεπτύχθησαν ἐνώπιον ἡμῶν ὡς ἐκ θαύματος ἐκ θεωριῶν εἰς γεγονότα μετατραπέντα.

B'

Τὴν ἀπελευθερωτὴν ἀποκαλοῦσιν οἱ Ῥῶσοι τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον Β' ἀλλὰ καὶ τίνα ἕτερον ἠδύνατο δικαιοτέρων ἀποκαλέσωσιν οὕτω; Ἡ χειραφέτησις καὶ ἀπελευθερωσις τῶν δουλοπαροίκων εἶναι καὶ ἔσται τὸ λαμπρότατον ἔργον τῆς Ῥωσικῆς συγχρόνου αὐτοκρατορίας, ὁ τιμαλφέστατος ἀδάμας τοῦ στέμματος τοῦ αὐκρατορικοῦ οἴκου τῶν Ῥωμανῶν. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, ὡς γνωστὸν, τοῦ Τζάρου Βορίς Γοδουνόβ ὑφίστατο ἐν Ῥωσίᾳ ἡ δουλεία, ἧς ἡ ἀπαρχὴ ἐγένετο τῇ 21 Νοεμβρίου 1601, ὅτε ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω ἡγεμόνος τὸ γνωστὸν διάταγμα, δι' οὗ ἐν τῷ μέλλοντι ἀπηγορεύετο τοῖς χωρικοῖς ἡ ἀλλαγὴ τῆς διαμονῆς καὶ ἐτίθετο οὕτως ἡ βᾶσις τῆς δουλείας. Μεταγενέστερον κατὰ τὴν ἐποχὴν Αἰκατερίνης τῆς Β', ἐνῶ αἱ ἀνωτέραι τάξεις ἔτυχον σπουδαίων δικαιωμάτων καὶ ὑπεροχῆς, τὴν κατωτέραν οὐχὶ μόνον κατέλιπον ἐν τῷ αὐτῷ σκότει τῆς δουλείας ἀλλὰ καὶ συνέσφιγγαν τὰ δεσμὰ αὐτῆς ἔτι μᾶλλον. Ἐπὶ Παύλου τοῦ Α', Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', καὶ τοῦ Νικολάου ἐγένοντο ἀπόπειραι ἀσήμαντοι πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν δυστήνων χωρικῶν, ἀλλ' ἡ θεία Πρόνοια ἠδύοκνησεν ὅπως ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Β' θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀφόρητον ταύτην κατάστασιν τοῦ κατωτέρου στρώματος τῆς Ῥωσικῆς κοινωνίας, καὶ τῇ 5 Ἰανουαρίου 1857 ἐξεδόθη τὸ πρῶτον διάταγμα περὶ συστάσεως ἐδικῶν ἐπιτροπῶν ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπίβλεψιν καὶ διεύθυνσιν πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς τύχης τῶν δουλοπαροίκων ἧτις ἦτο ὄντως οἰκτροτάτη. Κατὰ τὸ 1858—1859 ὁ ὀλικὸς ἀριθ-

σίας, ὁ Τζάρος ὁ ἀπελευθερωτῆς ἀνεκέρυξε τοὺς δούλους ἐλευθέρους χορηγήσας εἰς μυριάδας ψυχῶν ἐπὶ αἰῶνας στεναζουσῶν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς δουλείας, τὸ παρ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῷ ἀνθρώπῳ δωρηθὲν προσὸν τῆς ἐλευθερίας. Ἡ περὶ χειραφετήσεως προκήρυξις ἀνεγνώσθη τὸ πρῶτον ἐν Πετρούπολει τῇ 5 Μαρτίου διαδοθεῖσα αὐθωρεὶ ἀπανταχοῦ τῆς ἀπεράντου χώρας τῶν Μοσχοβιτῶν. Μετὰ μίαν ἐβδομάδα οἱ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις τῆς πρωτεύουσας ἐργαζόμενοι δούλοι προσήνεγκον τῷ Τζάρῳ ἄρτον καὶ ἄλλας πρὸς ἐνδειξιν τῆς βαθείας αὐτῶν εὐγνωμοσύνης. Ἐκ τῆς λεωφόρου Νεύσκη μέχρι τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων ἅπασα ἡ πλατεῖα τοῦ Ναυαρχείου ἔβριθε πληθους ἀναμένοντος τὴν ἀφιξιν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπιτροπὴ τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐξέφρασε τῷ αὐτοκράτορι τὴν βαθεῖαν αὐτῆς εὐγνωμοσύνην. Ὅφειλοι τις νὰ φαντασθῇ τὴν ἀγαλλίασιν τῶν δυστήνων τούτων ὄντων τέως ἀπολυτρωθέντων τοῦ κρούτου τῶν δεσποτῶν καὶ τῆς ζφώδους καταστάσεως ἐν ᾗ διετέλουν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας, ἵνα κατανοήσῃ τὴν σημασίαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἔργου δι' ὃ σύμπασα ἡ οἰκουμένη ἐπεκρότησεν. Ἡ μνήμη τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Β' τοῦ ἀπελευθερωτοῦ θὰ μείνῃ ἐς αἰὲν ἐν τῇ καρδίᾳ οὐχὶ μόνον τῶν Ῥώσων ἀλλὰ καὶ παντὸς πεπολιτισμένου, παντὸς ἀνθρωπίνου ὄντος συνειδότης τὰ δεινὰ τῆς ἐπαράτου δουλείας. Τὸ ἐγκριτώτατον ἔργον τοῦ παρόντος αἰῶνος εἶναι καὶ ἔσται ἡ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοτάτου τούτου ἀνακτος χειραφετήσεως τοσοῦτων ἑκατομμυρίων δούλων τσαυτὰ προσκόμματα γεννήσασα ἐν τοῖς κύκλοις τῶν Ῥώσων εὐγενῶν, ἅτινα ὅμως πάντα ὑπερένικησεν ὁ μεγαλεπήβολος οὗτος ἀναξέστερος τὴν ἐγκάρδιον αὐτοῦ εὐχὴν.

1 Ἀρκούντως ἐναργῶς περιγράφει τὴν σύγχρονον θέσιν τῆς βωσικῆς κοινωνίας ὁ ἐπισκοπεθεὶς ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν Ῥωσίαν κ. Μολινάρης συντάκτης τῆς ἐν Παρισίοις Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων: «Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἡ συνήθης ἐν Ῥωσίᾳ κατάστασις ἦτο ἡ σιγή. Ἡ βωσικὴ κοινωνία ὁμοίᾳς πρὸς ὁμίλον ἐδικῶν πτηνῶν γοητευθέντων ὑπὸ φοβεροῦ ἀετοῦ καὶ γαμφύνοχος. Τὰ δύομοιρα πτηνὰ ἐκάθητο συνεσταλμένα πλησίον ἀλλήλων περιδεῶ καὶ ἔντρομα οὐδὲλως τολμῶντα νὰ ἀνοίξωσι τὸ στόμα. Ἀλλὰ σήμερον ὅμως τῆς φοβερᾶς ὀπτασίας ἐξαφανισθείσης ἀμιλλῶνται ἄδοντα καὶ πληροῦσι τὰ περίεθρα διὰ τῆς καθαρᾶς ὀφείας αἰμάλης καὶ χαρμωσύνου μουσικῆς αὐτῶν. Ἐν πέντε ἔτεσιν ἂν μὴ ἐλευθερίας ἀλλὰ τουλάχιστον ἀνοχῆς ἐλάλησαν καὶ ἔγραψαν ἐν Ῥωσίᾳ πολὺ πλέον ἢ ὅσον εἶχον καλῆσαι καὶ γράψαι ἐν ἡμισίᾳ ἑκατονταετηρίδι. Πάντα τὰ μεγάλα ζητήματα τὰ δυνάττωτα ἐπὶ Νικολάου, οἷον τὸ τῆς χειραφετήσεως τῶν δούλων, τὸ τῆς διοικητικῆς καὶ οἰκονομικῆς μεταρρυθμίσεως, τὸ τῆς τελωνιακῆς μεταρρυθμίσεως, τὸ τῆς βελτιώσεως τῆς δικαιοσύνης διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν πρακτικῶν τῶν δικαστηρίων κλπ, πάντα λέγω τὰ ζητήματα ταῦτα ἐξηγέρθησαν διὰ μιᾶς καὶ δι' αὐτῶν ἀφθόνως ἐπάσχασε λαὸς τριακονταεταίαν ὄλην διατελῶν ἐν διανοητικῇ νησιεῖᾳ. Ἀληθῶς ἐξεπλάγην εὐρεθείς ἀφῆς ἐν κύκλῳ φιλοπροόδων πνευμάτων. Ἄνδρες πεπαιδευμένοι, ἀνώτατοι τοῦ κράτους λειτουργοί, μεγάλοι κτηματικοὶ ἔχοντες ὁ μὲν χιλίους ὁ δὲ δισχιλίους καὶ πλέον χωρικοὺς συναναστρέφονται καὶ αὐτοὶ ἐν ἄκρᾳ συμποναίᾳ καὶ ἰσότητι. (Ἐπιστολαὶ περὶ Ῥωσίας σελ. 29)».

Γ'

Σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν μεταρρυθμίσεων τῆς εἰκοσιπενταετοῦς ταύτης περιόδου κατέχει ἀναμφισβητήτως ἡ ἐπαρχιακὴ διοργάνωσις ἢ τὸ οὕτω λεγόμενον ἐπαρχιακὸν ζήτημα (Ζέμσκιη βοπορὸς). Συνωδὰ τῷ ἐκδοθέντι τῇ 1 Ἰανουαρίου 1864 διατάγματι πρὸς διοικητικὴν ὀργάνωσιν ἐκάστου νομοῦ καὶ ἐκάστης ἐπαρχίας ἰδρύθησαν νομαρχιακὰ καὶ ἐπαρχιακὰ συμβούλια ἀπαρτιζόμενα ἐκ τῶν κτηματικῶν καὶ πολιτῶν ἐκάστου νομοῦ ἐκλεγομένων διὰ ψηφοφορίας. Ἐν ἐκάστη πρωτεύουσῃ νομοῦ συγκροτοῦνται συνεδρία τῶν συμβουλίων τούτων ἐν αἷς ἐξετάζονται καὶ συναποφασίζονται πάντα τὰ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν καὶ εὐημερίαν ἐκάστου νομοῦ ἀναφερόμενα. Οἱ γνώσκοντες τὸ τέως ἐπικρατοῦν χάος ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τοῦ κράτους διοικήσει, καὶ τὴν φοβεράν γραφειοκρατίαν καθ' ἧς διὰ τῶν ἀνωτέρω μεταρρυθμίσεων κατηνέχθη κείριον τραῦμα οὗτοι δύνανται μόνον νὰ κατανοήσωσιν ὅποιον τελεσφόρον ἀποτέλεσμα ἔσχεν ἡ μεταρρύθμισις αὕτη προσεγγίσασα τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ῥωσίας διοίκησιν πρὸς τὰς πλείστας τῶν πεπολιτισμένων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Εἰς τοῦτο ὅμως μεγάλως συνεβάλετο καὶ ἡ δικαστικὴ μεταρρύθμισις. Πρὸ μιᾶς εἰσέτι δεκαετηρίδος προτιμότερον ἦτο νὰ χάσῃ τις τὸ πλεῖστον τῶν ὀφειλομένων αὐτῷ συμβιβάζόμενος πρὸς τὸν ὀφειλέτην ἢ νὰ ἐναγάγῃ αὐτὸν ἐνώπιον τῶν μεσαιωνικῶν δικαστηρίων, καθ' ὅτι ἡ διεκπεραίωσις τῆς ἐκδικάσεως ἐπὶ τοσοῦτον διηωνίζετο, ὥστε ἐπὶ τέλους ἀμφότεροι ὁ τε ὀφειλέτης καὶ ὁ δανειστής ἐφθάνον εἰς τὸ λυπηρὸν ἀποτέλεσμα νὰ καταστραφῶσιν ἀμφότεροι ἐκ τῆς πολυδαπάνου ἐκδικάσεως. Φαντάσθητε λοιπὸν τὴν θέσιν τῶν ἐπὶ ποινικαῖς ὑποθέσεσι δικαζομένων ὅτε ἅπασα ἡ τύχη αὐτῶν ἐκρέματο ἐκ τῆς πανισχύρου τότε ἀστυνομίας. Κατὰ τὴν ἀπὸ 24 Νοεμβρίου 1864 δικαστικὴν μεταρρύθμισιν ἡ διαδικασία ἐκτελεῖται ἤδη συμφώνως πρὸς τοὺς παρὰ τοῖς πεπολιτισμένους ἔθνεσι θεσμοὺς ὑπὸ τῶν Ἐρηνοδικείων, τῶν Κακούργιοδικείων, τῶν Ἐφετείων καὶ τοῦ ἀνωτάτου δικαστικοῦ ἰδρύματος τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἡ κατάργησις τῆς θανατικῆς ποινῆς πλὴν τῶν ἐπὶ πολιτικοῖς ἐγκλήμασι κατηγορουμένων, ἡ κατάργησις τῆς σωματικῆς ποινῆς καὶ τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως ἐπιθέσεως ἐγκαυμάτων, ἡ κατάργησις τῆς ἕνεκα χρεῶν προσωποκρατήσεως συνέτειναν ἐπαισθητῶς εἰς τὴν δικαστικὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Οὐχ ἦττον σπουδαία κατεβλήθη φροντίς ὑπὲρ τῆς ὑλικῆς τῆς χώρας προόδου. Συγκρίνοντες τὴν ἔκτασιν τοῦ Ῥωσικοῦ κράτους κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ 1855 πρὸς τὴν σημερινὴν παρατηροῦμεν ὅτι ἐπεξετάθη κατὰ 37,000 τετραγωνικῶν μιλίων, ὁ δὲ πληθυσμὸς κατὰ 24 ἑκατομμύρια. Τῷ 1855 ἡ Ῥωσία κατεῖχε χώραν ἐν συνόλῳ 365,000 τετραγ. μιλ. μετὰ πληθυσμοῦ οὐχὶ πλείονος τῶν 65 ἑκατομμυρίων ψυχῶν ἢ βιομηχανικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατὰ

στασις τῆς Ῥωσίας ἰδίως ἔνεκε τῶν δεινῶν τοῦ ἀγῶνος ὑπῆρξεν αἰσχρά, ἐν τῷ προὔπολογισμῷ τοῦ κράτους παρίστατο σπουδαῖον ἔλλειμμα διακοσίων ἐξήκοιτα δύο ἑκατομμυρίων ρουβλίων. Αἱ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ περιωρίζοντο μόνον εἰς μίαν ἀπλῆν μεταξὺ Πετροπόλεως καὶ Μόσχας. Ἡ βιομηχανία εὐρίσκετο ἐν τοῖς σπαργάνοις εἰσέτι, π. χ. τῷ 1855 ὑπῆρχον ἐν συνόλῳ 9,256 ἐργαστήρια ἀξίας 157,000,000 περίπου ρουβλ. ἐνῶ τὸ 1876 ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἤδη εἶχεν ἀνέλθει εἰς 18,892, ἀξίας 453,000,000 ρουβλίων ἥτοι εἶχε τριπλασιασθῆ. Ἡ τῶν γαιανθράκων ἐξαγωγή ἰδίως καταδεικνύει ἀριθμητάτα τὴν τῆς βιομηχανίας πρόοδον· τῷ 1855 ἐξήγαγον ἐν συνόλῳ 3,450,000 πούτια γαιανθράκων νῦν δὲ μόνον τὰ παρὰ τῷ Δόν ἀνθρακωρυχεῖα παράγουσι κατ' ἔτος 170 ἑκατομμύρια πούτιων ἐνῶ τὰ αὐτὰ ἀνθρακωρυχεῖα πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν δὲν παρεῖχον πλείονα τῶν 2,500,000 πούτιων. Ὅταν ὁ Ῥῶσος ἀναμνησθῆ ὅτι πρὸ μιᾶς εἰσέτι εἰκοσιπενταετηρίδος μόνον διὰ τῆς ἐπαράτου *παρεκλατράγια* (ταχυδρομικῆς ἀμάξης) ἠδύνατο νὰ διέλθῃ ἀσφαλῶς τὰς ἀπεράντους καὶ ἀδιαβάτους κατὰ τὸν χειμῶνα στέππας τῆς Ῥωσίας, ῥίψη δὲ ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν ἀπείρων ἤδη σιδηροδρομικῶν γραμμῶν τῶν διερχομένων τὸ Ῥωσικὸν κράτος, κλίνει γόνυ πλήρως σεβασμοῦ ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος του ὅστις ἐν τοσοῦτῳ βραχεῖ ἀναλόγως χρόνῳ ἐξετέλεσε τὸ τεράστιον τοῦτο ἔργον. Τῆ 8 Αὐγούστου 1856 ἔτους ὑπεγράφη τὸ πρῶτον μετὰ τοῦ βερῶνος Στίγλιτζ συμβόλαιον πρὸς κατασκευὴν τοῦ μεταξὺ Πετροπόλεως καὶ Πετεργὸς σιδηροδρόμου ἀξίας δύο ἑκατομμυρίων ρουβλ. καὶ μετὰ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη συνδέουσιν ἤδη τὰ διάφορα μέρη τῆς Ῥωσίας σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ ἐπὶ ἐκτάσεων τοσοῦτων χιλιάδων βερστίων, ὧν τὰ κέρδη ὑπολογίζονται κατὰ τὰς τελευταίας ἀπογραφικὰς εἰδήσεις εἰς 212 ἑκατομμ. ρουβλίων κατ' ἔτος. Μεγίστη ὡσαύτως ἐδόθη ὠθησις τῆ θαλασσοπλοῖα καὶ ἀκτοπλοῖα. Γνωστὸν τοῖς πᾶσι τίνας καρποὺς ἐπήνεγκεν ἡ ἰδρυσις τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ Ῥωσικῆς ἀτμοπλοικῆς ἐταιρίας ἥτις διαγωνίζεται τελεσφόρως πρὸς ἀπάσας σχεδὸν τὰς τέως ἐκκαρπούμενας τὰ κέρδη ξένας ἀτμοπλοικῆς ἐταιρίας μάλιστα δὲ πρὸς τὴν τοῦ αὐστριακοῦ Λούδ οὐχὶ μόνον ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀνατολικαῖς θαλάσσαις. Διὰ ἐπτακοσίων ἀτμοπλοίων (52,000 ἵππων δυνάμεως), 50,000 πλοίων καὶ 90,000 φορτηγίδων μεταφέρουσιν νῦν ἐν ταῖς Ῥωσικαῖς θαλάσσαις καὶ ποταμοῖς φορτία 800 ἑκατομμυρίων περίπου πούτιων ἀξίας 350—400 ἑκατομμυρίων ρουβλίων κατ' ἔτος. Κατὰ τὰς ἐσχάτως ὡσαύτως ἐκδοθείσας ἀπογραφικὰς εἰδήσεις ἡ Ῥωσία παράγει νῦν κατ' ἔτος 327 ἑκατομμύρια σίτου, οὗ ἡ ἐξαγωγή κατ' ἔτος αὐξάνει· καὶ ἐνῶ πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν ἀνήρχετο μόνις εἰς 2,070,000 ψαθῶν ἀξίας 7,500,000 ρουβλίων, τῷ 1875 ἡ ἐξαγωγή ὑπερέβη τὰ τρία ἑκατομμύρια ψαθῶν ἀξίας 13,890,000 ρουβλίων. Ἡ διαφορὰ εἶναι πασιφανὴς καὶ τυφλῷ δὲ δῆλον ἡ μεγίστη πρόοδος τῶν κυρίων τούτων στοιχείων πρὸς εὐημερίαν οἴας δῆποτε ἐθνότητος.

Δ'

Πλὴν ὅμως πάντων τούτων τῶν ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος αὐτοκράτορος ἐπιδαψιλευθέντων τῆ Ῥωσίᾳ ἀγαθῶν μετὰ τὴν χειραφέτησιν τῶν δούλων τὴν πρῶτην θέσιν ὁμολογουμένως κατέχει ἢ ἐν τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει πρόοδος, ἢ εὐρείας διαστάσεις ἡλαθούσα παιδεία κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐν Ῥωσίᾳ εἰκοσιπενταετίαν. Δυνάμεθα μετὰ θάρρους νὰ εἰπώμεν ὅτι μέχρι τοῦ ἔτους 1855 τὸ Ῥωσικὸν ἔθνος διῆγεν ἐν βαθυτάτῳ σκότει ἀμαθείας, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν Μοσχοβιτῶν οὐδὲ κἂν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ἐγίνωσκε, πεντακισχίλια δὲ μόνις δημοτικαὶ σχολαὶ ὑπῆρχον καθ' ἑλλην τὴν ἀπέραντον ταύτην χώραν. Ἡ φιλολογία εὐρίσκετο ἐν τοῖς σπαργάνοις καθεύδουσαι νήδυμον ὑπνον, ἀπαξ δὲ ἐξανισταμένη κατεπνίγετο παραχρῆμα ὑπὸ τῶν αὐστηρῶν τῆς κυβερνήσεως μέτρων, ἀδυνατούσα οὐδὲ κἂν ἐν βῆμα νὰ ποιήσῃ εἰς τὰ πρόσω. Γνωστὸν ὅτι ἀπασαὶ αἱ προγενέστεραι κυβερνήσεις ἐφρόντιζον τὰ μάλα ὅπως ἡ φιλολογία ὅσον τὸ δυνατόν ἔλαττον ὁμολογῆ τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅπως ἡ ἀσθενὴς αὐτῆς φωνὴ ὅσον τὸ δυνατόν ἔλαττον διαδίδηται. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ κατάστασις αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀθλιωτάτη καθ' ὅλας τὰς ἐπόψεις. Πᾶς λόγος περὶ τῶν ζητημάτων τοῦ κοινωνικοῦ πολλῶν δὲ μᾶλλον τοῦ πολιτικοῦ βίου ἀπηγορεύετο· οὐδεμίαν ἐπίκρισις τῶν ἔργων τῶν διαφόρων κλάδων τοῦ διοικητικοῦ συστήματος ἐπετρέπετο. Περὶ τὸ 1850 ἰδίως ἔνεκε τῶν ἐν τῇ Δύσει ὅλων ἀσχέτων τῆ Ῥωσικῇ ἐθνότητι περισπασμῶν ὁ ζῆλος τῆς λογοκρισίας ἔτι μᾶλλον ἤρξατο καταπιέζων τὴν φιλολογίαν ἢ ἀνάπτους δὲ τῆς δημοσιογραφίας ἐδεσμεύθη δι' ἀκαταμαχῆτων προσκοιμμάτων παρεμβληθέντων πρὸς παρακώλυσιν τῆς περαιτέρω ἐκδόσεως περιοδικῶν συγγραμμάτων καὶ ἐφημερίδων. Ἡ διάσημος καὶ παρομιώδης καταστάτα Ῥωσικὴ λογοκρισία, ὁ ἐφίχλης οὗτος τῆς Ῥωσικῆς φιλολογίας ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν τῷ κολοφῶνι τοῦ μεγαλείου αὐτῆς. Πλὴν τῶν κοινῶν λογοκριτῶν οἵτινες ἐξήταζον ἐκάστην ἔντυπον γραμμὴν ὑφίσταντο ἕτεροι λογοκριταὶ ἰδιαιτέροι ἐκάστου ὑπουργείου. Ὁ γενικὸς λογοκριτὴς ἐξήταζεν ἀπλῶς τὴν ὕλην τοῦ εἰς κρίσιν ὑποβαλλομένου συγγραμματος καὶ ἰδίως τῶν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἀναφερομένων, προκειμένου δὲ περὶ τινος γεγονότος σχέσιν ἔχοντος πρὸς τινὰ κλάδον τῶν διαφόρων ὑπουργείων τῆς Ῥωσίας, ὁ γενικὸς λογοκριτὴς ἠναγκάζετο ν' ἀποστέλλῃ τὸ σύγγραμμα πρὸς προκαταρκτικὴν ἐξέλεξιν τῷ ἰδιαιτέρῳ λογοκριτῇ τοῦ οἰκείου ὑπουργείου. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὅμως δὲν ἤρκει. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω κοινῶν καὶ ἰδικιτέρων λογοκριτῶν ὑπῆρχον ἐν τῇ γενικῇ διευθύνσει τῆς λογοκρισίας ἀνώτεροι ἢ μᾶλλον εἰπεῖν λογοκριταὶ λογοκριτῶν, οἵτινες ὤφειλον μετὰ τὴν δημοσίευσιν ἤδη τοῦ συγγραμματος ν' ἀναγινώσκωσιν αὐτὸ ἔτι ἀπαξ καὶ νὰ ἐκφέρωσι γνώμην περὶ τε τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἀκριβοῦς ἢ μὴ ἐξελέγξεως ὑπὸ τῶν δύο προγενεστέρων λογοκριτῶν. Ἡ ἐπίκρισις αὐτῶν αὕτη ὑπεβάλλετο τῇ γενικῇ γνωμοδοτήσει τῆς γενικῆς διευθύνσεως τῆς λογοκρισίας, ἐν τῇ παρε-

κάθηνο επίτροποι τῶν διαφόρων ὑπουργείων. Ἐν ἄλλοις λόγοις μῆνες καὶ ἔτη πολλάκις παρήρχοντο μέχρι οὗ σύγγραμμά τι διαφυγὸν τὴν *Ἰερὰν* ταύτην τῆς Ῥωσίας *Ἐξέτασις* κολοβὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἤξιοῦτο νὰ ἴδῃ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Τοσοῦτον οἰκτρά ὑπῆρχεν ἡ διανοητικὴ ἐν Ῥωσίᾳ ἀνάπτυξις κατὰ τὴν κρισιμοτάτην ἐκείνην ἐποχὴν καθ' ἣν ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου Ἀλέξανδρος ὁ Β'.

Ἐν τῶν πρώτων καὶ κυρίων αὐτοῦ ἔργον ὑπῆρξεν ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῆς σπουδαζούσης νεολαίας δι' ἃ ἐν πρώτοις παρέσχεν ἀπόλυτον ἄδειαν εἰς τὰ Πανεπιστήμια νὰ δέχωνται ἀπεριόριστον ἀριθμὸν φοιτητῶν καὶ μεταγενεστέρως διέταξε τὴν ἴδρυσιν σχολῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ γυναικείου φύλου. Αὐθωρεὶ ἐχορηγήθη ἡ ἄδεια τῆς ἐκδόσεως νέων περιοδικῶν συγγραμμάτων καὶ δὴ τῷ ἐν Μόσχᾳ Ῥωσικῷ Ἀγγελιαφόρῳ ἐπὶ νέων ὅλων φιλευθέρων βάσεων ἐκδοθέντι ἐπετράπη ἡ καταχώρισις πολιτικῆς ἐπιθεωρήσεως, τοῦ τέως ἀπηγορευμένου τῆ Ῥωσικῆ δημοσιογραφία καρποῦ. Ὁ συντάκτης τοῦ ἐν λόγῳ περιοδικοῦ οὐτινος ἡ ἐκδοσις ἤρξατο τῷ 1856 ἐξακολουθοῦσα αἰσίως ἄχρι τοῦδε, ἀγγέλλων τὴν χορηγηθεῖσαν ταύτην πολύτιμον ἄδειαν, «Πᾶν ὃ τι κεκτῆμεθα, ἔλεγεν, ἰσχύ, γνῶσιν, ἐνθουσιασμόν, φιλοπατρίαν θέλομεν ἀφιερῶσαι τῷ ἡγεμονεῦντι ὀδηγῷ ἡμῶν ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ βαδίζοντες ἐπὶ τῆς εὐθείας ὁδοῦ ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ ὀδηγούμενοι». Βαθμηδὸν ἤρξατο καταργῶν τὴν μεσαιωνικὴν λογοκρισίαν καὶ τῷ 1862 ὁ γενικὸς αὐτῆς ὄργανισμὸς ἐπαίσθητῶς ἤδη εἶχεν ἀλλοιωθῆ. Ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῆς λογοκρισίας μετὰ τῶν ἀνωτάτων αὐτῆς λογοκριτῶν ὄχουτο ἀπιούσα. Τὴν τῆς λογοκρισίας ἐν γένει ἐπιτήρησιν ἀνέλαβε τὸ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργεῖον τὴν δὲ διαχείρισιν τὸ τῆς παιδείας. Βαθμηδὸν ἡ κυβέρνησις δὲν ἐπέκυσσε ἐλαττοῦσα τὸ κύρος τῆς λογοκρισίας καὶ τῇ 6 Ἀπριλίου 1875 ἐπῆλθε τὸ πρῶτον βῆμα τῆς πρὸς τὴν ἐλευθεροτυπίαν προσελάσεως, ἥτοι ἡ κατάργησις τῆς προκαταρκτικῆς λογοκρισίας τῶν ἐν Μόσχᾳ καὶ Πετροπόλει ἐκδιδομένων περιοδικῶν συγγραμμάτων, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἐξακολουθοῦσιν ἐκδιδομένα ἐλευθέρως ἄνευ προκαταρκτικῆς λογοκρισίας, ὑποβαλλόμενα δὲ ἀπλῶς εἰς διαφόρους ποινάς. Κορωνίς τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων ὑπῆρξεν ἡ ἴδρυσιν τριῶν ἐτέρων ἐν Ῥωσίᾳ Πανεπιστημίων τῶν τῆς Ὁδησσοῦ, τῆς Βαρσοβίας καὶ Σιδηρίας ὅπερ ὁσονοῦπω θὰ ἀνοίξῃ τὰς πύλας αὐτοῦ πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐν Σιδηρίᾳ ποθούσης τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν νεολαίας. Τριάκοντα ἑκατομμύρια ρουβλίων δαπανῶνται ἤδη κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς Ῥωσικῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, καὶ συντήρησιν τῶν Πανεπιστημίων, Ἀκαδημιῶν καὶ λοιπῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων. Κατὰ τὸ 1877—1878 ἐν τοῖς ὀκτώ ἐν Ῥωσίᾳ Πανεπιστημίοις, (Πετροπόλεως, Μόσχας, Κιέβου, Ὁδησσοῦ, Χαρκόβου, Καζάν, Βαρσοβίας, καὶ Δέρπτης) ἐφοίτων 857 φοιτηταί, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἐν τῇ ἱατρικῇ σχολῇ, τῇ φυσικομαθηματικῇ καὶ τῇ νομικῇ, 604 δὲ καθηγηταί ἐδί-

δάσκον ἐν αὐτοῖς, ἕτεροι δὲ χίλιοι φοιτηταί ἐν τῷ ἐν Γαροσλάβ Δεμίδοσκιῃ λυκείῳ τῆς νομικῆς, ἐν τῷ ἐν Πετροπόλει ἱστορικῷ καὶ φιλολογικῷ Ἰνστιτούτῳ, ἐν ταῖς ἐν Δέρπτη, Χαρκόβῳ, Καζάν κτηνιατρικαῖς σχολαῖς, ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν καὶ ἐν τῇ ἐν Νέα Ἀλεξάνδρεια γεωργικῇ σχολῇ, 100 δὲ καθηγηταί ἐδίδασκον ἐν αὐταῖς ἐν συνόλῳ. Γυμνάσια καὶ προγυμνάσια ὑπάρχουσι νῦν 206 εἰς συντήρησιν τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνησις δαπανᾷ κατ' ἔτος 4,300,000 ρουβλ. Καθηγηταί ἐν τοῖς ἀνωτέρω γυμνασίοις διδάσκουσι 2000 οἱ δὲ μαθηταί τῶν γυμνασίων ἀνέρχονται εἰς 53,000 ὑπάρχουσι δὲ 67 προγυμνάσια μετὰ 13,000 μαθητῶν εἰς 2 δαπανᾶται κατ' ἔτος ἐν ἑκατομμύριον ρουβλίων, 337 ἐπαρχιακαὶ σχολαὶ μετὰ 26,000 μαθητῶν καὶ 25,000 περίπου προκαταρκτικαὶ σχολαὶ εἰς 2 φοιτῶσι ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον παιδῶν 800,000 ἀρρένων καὶ 200,000 θηλέων πρὸς συντήρησιν δὲ αὐτῶν δαπανῶνται κατ' ἔτος ὀκτὼ ἑκατομμύρια ρουβλίων.

Ἐκτός δὲ πολλῶν ἰδιωτικῶν παρθεναγωγείων ἐν οἷς παραδίδονται σχεδὸν γυμνασιακὰ μαθήματα ὑφίστανται νῦν ἐν Ῥωσίᾳ 75 γυμνάτια καὶ 159 προγυμνάτια ἐν οἷς φοιτῶσι κατ' ἔτος 40,000 κορσάκια. Μεταξὺ τῶν Ῥωσίδων ἤδη ὑπάρχουσι πολλαὶ κατέχουσαι ὑψηλὰς θέσεις ἐν τῇ φιλολογίᾳ, τῇ ἱατρικῇ κλπ. Αἱ πλεῖστοι τούτων μέχρι τοῦδε ἠνάγκαζοντο νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἑσπερίας, ἀλλὰ τῇ μερίμνῃ τῆς κυβερνήσεως ἰδρύθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δημοτικῆ δαπάνῃ ἐν Πετροπόλει, Μόσχᾳ, Καζάν, Κιέβῳ καὶ Ὁδησσοῦ πανεπιστήμια ἢ ὅπως λέγονται ἐνταῦθα *ἀνώτατα Παρθεναγωγεία*. Ἀπανταχοῦ ἤδη ἔνθα ὑφίστανται τοιαῦτα σχολαὶ γέμουσι νεανίδων αἰτινες μετ' ἀπαρδειγματίστου ζήλου ἀκροῶνται ἰδίως τῶν φιλολογικῶν, ἱατρικῶν, καὶ φυσικομαθηματικῶν παραδόσεων. Πολλάκις πτωχαὶ κόραι ἐγκαταλείπουσαι τὴν πατρικὴν στέγην ἄνευ πόρων, ῥακένδυτοι, ἐστερημένοι καὶ αὐτῶν σχεδὸν τῶν ἀπολύτως πρὸς τὸ ζῆν, φέρουσαι τὰ βιβλία μόνον ὑπὸ μάλης ἔρχονται εἰς τινὰ τῶν ἀνωτέρω πόλεων ἔνθα δεχομένου τινὸς αὐτὰς ἐν τῇ οἰκίᾳ του πρὸς διατροφήν φιλανθρωπίας χάριν σπουδάζουσι μετ' ἄκρας ἐπιμελείας μετερχόμεναι πολλάκις τὸν προγυμναστήν πρὸς πορισμὸν τοῦ ἐπιουσιοῦ ἄρτου. Φανερὰ ἀπόδειξις τῆς μεγίστης ταύτης προόδου τοῦ ἐν Ῥωσίᾳ ὠραίου φύλου εἶναι τὸ τέως ἐν Πετροπόλει λήξαν ἱατρικὸν Συνέδριον, ἐν ᾧ μεταξὺ τῶν ἀσκληπιαδῶν ἀντιπροσώπων ἀπκῶν σχεδὸν τῶν πόλεων τῆς Ῥωσίας παρήσαν τριάκοντα ἐξ Ῥωσίδες ἔχουσαι ἀπολυτήριον ἱατρικῆς σχολῆς καὶ μετερχόμεναι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐκδόσεως βιβλίων διδασκτικῶν τε καὶ μὴ, ἅτινα ἐνῶ κατὰ τὸ 1801—1815 ἐντὸς τεσσάρων ἐτῶν εἶχον ἐκδοθῆ μόλις 700 σώματα, κατὰ τὸ 1877 ὑπερέβησαν τὰς ἑξακισχίλια, ἡ μεγίστη πρόοδος τῆς δημοσιογραφίας καθ' ὅτι ἐνῶ τῷ 1826 ἐξεδίδοντο μόνον 84 περιοδικὰ συγγραμματα καὶ ἐφημερίδες νῦν δ' ἐκδίδονται ἐν συνόλῳ περὶ τὰ 500, τὰ χίλια περίπου ἐνυπάρχοντα τυπογραφεῖα, πάντα ταῦτα τρανώτατα καταδεικνύουσι

τὴν μεγίστην ἐν τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει ἐνυπάρχουσαν διαφορὰν μεταξὺ τῆς νῦν καὶ τῆς πρὸ μιᾶς εικοσιπενταετηρίδος Ῥωσίας. Ἀρκεῖ μόνον νὰ ρίψῃ τις νῦν ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ τέως μουζίκου τοῦ ἀτενίζοντος ἡμᾶς μετὰ τοῦ βλακώδους ἐκείνου τρόπου καὶ μὴ δυναμένου οὐδὲ κἄν λέξιν ν' ἀνθρώσῃ, νῦν δὲ ἔχοντος πολλὰς ἀνὰ χεῖρας φύλλον ἐφημερίδος καὶ συζητούντος καὶ τοι ἀπλοϊκῶς, ἀλλ' ὅπως δῆποτε συζητούντος κατὰ τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν τὰ διάφορα πολιτικὰ τῆς ἡμέρας.

Οὗχ ἤττον σπουδαίαν παρατηροῦμεν μέρμυραν περὶ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τῆς πατρῷας χώρας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς εικοσιπενταετηρίδος ταύτης ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ὡσαύτως πολιτικῇ. Εἰς τρία τινὰ ἰδίως ἐπέστυρεν ἡ Ῥωσικὴ διπλωματία τὴν προσοχὴν αὐτῆς, εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι ἐξασφάλισιν τῶν Ἀσιατικῶν ὁρίων τοῦ κράτους, τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πατροπαραδότου μειώσεως τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἰσχύος τοῦ Ὄθωμανισμοῦ καὶ τρίτον τὴν ἐκ τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ Σλαυικῶν ἐθνοτήτων. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπεσκήρτησε τοῦ προαιωνίου αὐτῆς προγράμματος ὡς προμάχου πάσης τῆς ὀρθοδοξίας πρὸς μεγίστην λύπην ἰδίως τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Ἀποτέλεσμα τοῦ πρώτου μὲν ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ πρίγκιπος Βαρκάτινσκη κατὰ τὴν 25 Αὐγούστου 1859 αἰχμαλωσία τοῦ διαβοήτου ἡγεμόνος τῶν ὀρειῶν τοῦ Καυκάσου Σιαμῆλ, ἡ ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς Μιχαὴλ Νικολάιεβιτς τῇ 21 Μαΐου 1862 τελεία καθυπόταξις τοῦ Καυκάσου, ἡ προσάρτησις τῶν παρὰ τὸ Οὐσσούρ χωρῶν, ἡ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τζερνίγιεβ κατὰκτησις τῆς Τασκέντης καὶ τέλος ἡ προσάρτησις τοῦ ἀνήκοντος νῦν τῇ Ῥωσίᾳ μέρους τῆς Χίβας. Ἀποτέλεσμα τοῦ δευτέρου ὑπῆρξε πρῶτον μὲν ἡ ἀπάλειψις τοῦ μεγάλως τὴν ἐθνικὴν τῶν Ῥώσων φιλοτιμίαν προσβάλλοντος ὄρου τῆς ἀπὸ 18 Μαρτίου 1856 ἐν Παρισίοις συνθήκης, δι' οὗ ὑπεχρεώτο ἡ Ῥωσία νὰ διατηρῇ ἐν Εὐξείνῳ Πόντῳ ὠρισμένον μόνον ἀριθμὸν πολεμικῶν πλοίων, δεύτερον ἡ εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐπιστροφή ἐκείνου τοῦ μέρους τῆς Βεσσαραβίας τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν συνθήκην εἶχε παραχωρηθῆ τῇ Ῥωμανίᾳ, καὶ τρίτον ἡ προσάρτησις μέρους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τοῦ διασήμεου φρουρίου Κάρς, ἀποτέλεσμα δὲ τούτου ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ Σλαυικῶν ἐθνοτήτων κατὰ τὴν ἐν Βερολίῳ συνθήκην. Τὸ ὄνομα τῆς Ῥωσίας ἐς αἰεὶ θέλει ἀναγράφεσθαι χρυσοῖς γράμμασιν ἐν τῇ ἰστορίᾳ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Βουλγάρων, Σέρβων καὶ Μαυροβουνίων, οἵτινες τὸ πᾶν ὀφείλουσι πράγματι τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ τῷ Β', ἀφιερῶσαντι τὸν βίον αὐτοῦ ἅπαντα εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῷ ἐθνοτήτων. Σπᾶνιοι πράγματι εἰσὶν οἱ ἡγεμόνες οἱ δυνάμενοι ἐν τοσοῦτῳ ἀπεράντῳ κρᾶτει καὶ ἐν τῷ κυκεῶνι τούτῳ τῶν μυρίων ὅσων ἐνασχολήσεων καὶ φροντίδων εἰς τὰ πάντα νὰ εἰσδώσι, τὰ πάντα νὰ ἐπιβλέπωσιν, οὔτε μόχθων φειδόμενοι οὔτε κόπων ἀλλ' οὐδ' αὐτῆς τῆς υγείας καὶ ὑπάρξεως αὐτῶν.

Ἴδου πῶς ἀπεικόνιστε τὸν βίον τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργός κ. Γίρς, ἀγορεύσας ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ τῆς Μόσχας κατὰ τὴν ἐσχάτως βραχεῖαν αὐτοῦ διατριβὴν ἐνώπιον τῶν ἐμπόρων. Ἄ'Εγὼ εἶμαι εἰς ἐκ τῶν πλησιεστέρων μαρτύρων τῶν μόχθων αὐτοῦ, καὶ αἰέποτε θαυμάζω τίνι τρόπῳ δύναται νὰ πράττῃ πᾶν ὅ τι ἐκτελεῖ. Τὴν πρῶταν διέρχεται δεχόμενος τὰς λογοδοσίας τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ οἵτινες ἀνέρχονται εἰς δεκαπέντε, τινὰς ἐξ αὐτῶν ὑποδέχεται καὶ τρεῖς τῆς ἐβδομάδος. Πόσαι ἐκθέσεις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ ἐτέρων ἐπιτροπῶν, πόσαι πολύτομοι τοιαῦται τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου ὑποβάλλονται εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπιθεώρησιν καὶ ἀπόφασιν. Αἱ πολυφύλλοι λογοδοσίαι τῶν ὑπουργῶν, τῶν γενικῶν διοικητῶν καὶ ἐξήκοντα διοικητῶν τῆς Ῥωσίας κατ' ἔτος ὑποβάλλονται αὐτῷ ἀποστελλόμεναι παρ' αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον γέμουσαι ἰδιοχειρῶν αὐτοῦ σημειώσεων καὶ ὀδηγιῶν. Πόσα τηλεγραφήματα καὶ ἀνακοινώσεις τῶν πρεσβευτῶν ἡμῶν ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ κόσμου καθ' ἐκάστην ἀναγινώσκει ὁ αὐτοκράτωρ. Οὐδεμία ἀπάντησις διακοινώσεως, οὐδὲν τηλεγράφημα ἀποστέλλεται ἀνευ τῆς προηγουμένης αὐτοῦ συνεννοήσεως. Πόσας ἐτέρας ἀνακοινώσεις, ἐπιστολάς καὶ σημειώσεις λαμβάνει ὁ αὐτοκράτωρ. Προσθέσατε τὰς ὑποδοχὰς, ἐπιθεωρήσεις τοῦ στρατοῦ, γυμνάσια, ἐπισκέψεις τῶν νοσοκομείων καὶ εκπαιδευτικῶν καταστημάτων, προσθέσατε εἰς ταῦτα ὅτι ἑορτὰς ὁ αὐτοκράτωρ δὲν γνωρίζει καὶ οὐδέποτε ἀναβάλλει τὰς ὀριζόμενας ἡμέρας τῆς ὑποδοχῆς. Καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ νέου ἔτους καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ καὶ κατὰ τὰ Θεοφάνεια καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁ αὐτοκράτωρ διάγει ὅπως καὶ τὰς καθημερινὰς. Καὶ κατὰ τὰς ὁδοπορίας αὐτὰς ὁ αὐτοκράτωρ ἐξακολουθεῖ ἐργαζόμενος μετὰ τῶν ἀκολουθούντων ἀπανταχοῦ ὑπουργῶν». Ἀκούσωμεν δὲ καὶ τὸν ἐκ Βουλγαρίας ἀνταποκριτὴν τοῦ Νέου Χρόνου ὅτε διέτριβεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐν Γόρνῃ Στουδεν κατὰ τὴν κρισιμωπάτην ἐκείνην ἐποχὴν τοῦ ἄρτι λήξαντος ἀγῶνος, ὁποῖον διῆγε βίον ὁ αὐτοκράτωρ συμμεριζόμενος ὡς φιλόστοργος πατὴρ ἀπάσας τὰς θλίψεις καὶ ὀδύνας τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν του ὑπὲρ αὐτῶν. «Κατέχει μικρὸν οἰκίσκον μετὰ δύο δωματίων ἐξ ὧν τὸ ἐν χρησιμεύει ὡς θάλαμος τὸ δὲ ἕτερον ὡς γραφεῖον. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχει πρὸ τοῦ οἰκίσκου μικρὸς προθάλαμος. Ἐγείρεται καθ' ἐκάστην τῇ 8 τῆς πρωίας καὶ πίνει καφέ. Ὅσον καὶ ἂν ἐκοπίασε τὴν προτεραιάν, ὑφ' ὅσων φροντίδων καὶ ἐργασιῶν καὶ ἂν κατεβλήθῃ χθές, ἐξεγείρεται τὴν αὐτὴν ὥραν καὶ ὅτε ὁ ἱατρὸς τῷ κάμνει τὴν παρατήρησιν ὅτι ἐκοιμήθη ὀλίγον, — «Δὲν δύναμαι νὰ ἐγειρωμαί ἀργότερον, ἀπαντᾷ, καθ' ὅτι ἄλλως δὲν προφθάνω τὰς ἐργασίας μου. — Μετὰ τὸν καφέ περιδιαβάσει καὶ ἔπειτα ἐνασχολεῖται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τηλεγραφημάτων, ἐφημερίδων κλπ. Μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας παρακολουθεῖ τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ ἀγῶνος, ἐξετάζων ἐπισταμένως τὰ

αίτια τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας αὐτῶν. Πρὸ πάντων μεγίστην ἀνυπομονή-
σιαν δεικνύει ἅμα τῇ ἀφίξει τῶν τηλεγραφημάτων καὶ κατὰ τὴν μάχην
τῆς Σίπκας πολλάκις τὴν νύκτα τὸν ἀφύπνιζον ἵνα λαμβάνῃ γνῶσιν αὐ-
τῶν. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς εἰς Πετρούπολιν ἀποστολῆς γραμματοκομιστοῦ,
προετοιμάζει ἐγκαίρως τὰς ἐπιστολάς του καὶ εἶναι πάντοτε λίαν ἐνησχολημέ-
νος. Ὅτε ὁ καιρὸς ἦτο θερμότερος, τὸ δὲ θερμόμετρον ἐν σκιᾷ ἐδείκνυε 52,
ὁ αὐτοκράτωρ καθίδρωσ ἐξηκολούθει ἐργαζόμενος. Πρὸ τοῦ γεύματος ἀπὸ τῆς
4—5 ὥρας κοιμάται εἶτα ἐφ' ἀμάξης πορεύεται εἰς τὸ πλησίον στρατόπε-
δον καὶ τὸ νοσοκομεῖον. Εἶδον αὐτὸν ὅτε ἐπισκέπτεται τοὺς τραυματίας. Εἶναι
δύσκολον νὰ φαντασθῇ τις ὁποῖαν ἀπλότητα, ὁποῖαν ψυχικὴν κάλοκαγαθίαν,
ὁποῖαν εὐγένειαν τρόπων δεικνύει. Δὲν εἶναι τότε ἀπερχάντου κράτους ἡγεμῶν
ἐμφανιζόμενος ἐν πάσῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἄνθρωπος βαθέως συν-
αισθανόμενος τὰ δεινὰ τῶν ἀγωνιζομένων' καταβάλλει δὲ πᾶσαν προσπάθειαν
πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν αὐτῶν. Πολλάκις τεταραγμένος βαθέως ἀπο-
τείνεται πρὸς τοὺς τραυματίας καὶ τὰ δάκρυα ποταμῶδον τρέχουσιν ἐκ τῶν
ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἐνῶ μάλιστα ζητεῖ νὰ τα ἀποκρύψῃ. Ἀκολουθεῖ διὰ τῆς
ἐπιμελείας αὐτοῦ τὸ πᾶν, ἀποτείνεται εἰς πάντας, ἐργάζεται πλεονέκτερον
πάντων, τὸ πᾶν ἐπιβλέπει, καὶ τὰ πάντα ἐννοεῖ διὰ τῆς ἐμπειρίας ἐπιδε-
ξίου κυβερνήτου, ἀλλὰ τούτου ἕνεκα ὅμως ἐγένετο ἐσχάτως ἰσχυρότερος.»

Τοιοῦτος ὁ ἰθὺς τὰς τύχας τῆς Ῥωσίας' καὶ μυρία ὅσα εἰσέτι παραδείγ-
ματα ἡδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν τῆς καλοκαγαθίας, τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς
δραστηριότητος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', καθ' οὗ ὅμως τὸ τέ-
ταρτον ἤδη βέβηλος χεῖρ ὑψοῦται. Ἡ θεία Πρόνοια ὅμως ἀποστρέφει πᾶν βέ-
λος κατ' αὐτοῦ ἐκτοξευόμενον φειδομένη τῆς εὐημερίας καὶ σωτηρίας τοῦ
ἔθνους. Εἶναι ἀδύνατον ν' ἀναλογισθῇ τις ὅτι ἄνθρωποι ἀνήκοντες τῇ Ῥω-
σικῇ ἐθνότητι ἔχουσι τὴν ἀναίδειαν νὰ ἐπιβάλλωσι χεῖρα κατὰ τῆς ζωῆς
τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ θυσιάζοντος τὸ πᾶν ὑπὲρ αὐτῶν. Οὐχί, εἶναι ἀδύνατον
Ῥωσικὴ κοινωνία νὰ γενῆ τοιαῦτα ἐκτρώματα εἶναι ἀδύνατον λέγω ἄνθρω-
ποι φέροντες τὸ ὄνομα τῶν Ῥώσων νὰ μετέχωσι τῶν ὑψίστων τούτων κα-
κουργημάτων. Ἐλπίζωμεν ὅτι αἱ ἐξημμένοι κεφαλαὶ θέλουσι κατίδει ταχέως
τὴν πλάνην αὐτῶν καὶ μετανοῦσαι θέλουσι προσέλθει εἰς τὴν ὑγιᾶ μερίδα
τῆς Ῥωσικῆς κοινωνίας, πρὸς κοινὴν συνεργασίαν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς πα-
τρίδος αὐτῶν χώρας, ἧς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταρρυθμίσει συντόμως ἐπει-
ράθημεν νὰ καταδείξωμεν ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ ἀναθεωρήσει.

Ἐν Ὀδησσῷ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1880.

Κ. Α. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ.

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ὑπο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

§ 9.*

Τὸ ἐστῶς, καθεστῶς, ἐνεστῶς, κτλ., οὐχὶ τὸ ἐστῶς, καθε-
στῶς, ἐνεστῶς, κτλ.

Ὁ μακαρίτης Παπασλιώτης γράφει ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ διασκευασθείσῃ
γραμματικῇ τοῦ αἰοδίου Γενναδίου σελ. 157 :

«Μετοχ. ἄρσ. ἐσταῶς = ὤς, γεν. ὤτος.»

θηλ. ἐστῶσα—ώσης.

οὐδ. ἐσταός=ός, γεν. ὠτος».

καὶ ἐν σημειώσει α' Ἀντὶ τοῦ οὐδ. τῆς μετοχῆς ἐστῶς (τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται
παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ καὶ Πλάτῳ) οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς μεταχειρίζον-
ται τὸ ἐστηκός». Εἶνε δὲ ταῦτα εἰλημμένα ἐκ τῶν τοῦ Κρυγῆρου «Part.
ἐστῶς, Ge. ἐστῶτος, ὠσα, ὄς (unbegründeter ὤς), viel gewöhnlicher als ἐστη-
κός. Doch sagen die meisten Schriftsteller für ἐστῶς (Thuc., Plato u. Ar. Ri.
564) lieber ἐστηκός» (Γραμματ. Μέρ. Α', § 36, 8, 3).

Ἐν τοῖς συγγραμμάσι τοῦ Πλάτωνος ἀποκατέστησε τὸν διὰ τοῦ Ο μικροῦ
προενηνεγμένον τύπον ὁ Βεγκῆρος ἐκ κωδικῶν' ἠκολούθησαν δ' αὐτῷ καὶ
ἄλλοι. Ἐν τῇ Διδωτείῳ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος ἀνεκινώσκειται

ἐστῶς. Τόμ. Α', σελ. 187, 31. σελ. 188, 42. σελ. 641, 23. σελ. 649,
29 καὶ 31 καὶ 37 καὶ 47. σελ. 655, 19. Τόμ. Β', σελ. 211, 11.

ἀφεστῶς. Τόμ. Β', σελ. 255, 18.

καθεστῶς. Τόμ. Β', σελ. 215, 33. σελ. 378, 49.

περιεστῶς. Τόμ. Β', σελ. 207, 3.

προεστῶς. Τόμ. Β', σελ. 157, 47.

ἐνεστῶς. Τόμ. Β', σελ. 222, 42.

Ἄλλ' ἐν Τόμ. Α', σελ. 141, 20 κεῖται «οἱ ἐν ἐστῶς λέγουσι τὸ πᾶν». Πρὸς
Wohlrab Πλάτ. Θεαιτ. σελ. 43 «P. 183E Hirschgius vulgatum ἐστῶς re-
tinuit, quamquam iam Bekkerus ex ΔΠ¹⁶ restituit ἐστῶς, de qua forma opti-
me disseruit Schneiderus ad civ. VIII 564 Δ».

Καὶ παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ κατὰ πάσας σχεδὸν τὰς νέας ἐκδόσεις φέρεται
Γ', 9 «τὸ μὲν καθεστῶς τοῖς Ἑλλησι νόμιμον» καὶ Δ', 10 «ἔπαν τὸ περιε-
στῶς ἡμᾶς δεινόν». Πόππος Θουκυδ. Μέρ. Γ', β', σελ. 498 ἐκδ. μεγ. «Κα-
θεστῶς Bloomf. antiquae, καθεστῶς mediae dialecto Atticae tribuit, sed sibi
non constat, ω IV, 10. servato. Quin melior sit forma καθεστῶς, nunc dubi-

* Ἴδε σελ.

tari vix potest. Vid. Schneider. ad Plat. III. p. 85. sq». Πρβ. και Κλασσήνιον *Θουκυδ.* Τόμ. Γ', σελ. 11 έκδ. Β'.

Και εν τοῖς Ἰππεύσι τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 564 παρελήφθη ὑπὸ τῶν νέων ἐκδοτῶν τὸ ἐν τῷ ἀρίστῳ κώδικι φερόμενον πρὸς τὸ παρεστὸς ἀντὶ τοῦ κοινῶς πρότερον ἐκδιδομένου παρεστῶς. Πρβ. και Σοφοκλ. *Οἰδ.* *Τυρ.* 632 «μεθ' ἧς τὸ νῦν παρεστὸς νεῖκος εὐ θέσθαι χρεῶν», περὶ οὗ γράφει ὁ Δινδόρφιος ἐν τῷ Σοφοκλείῳ *Λεξικῷ* σελ. 387 «OR. 633 τὸ νῦν παρεστὸς νεῖκος, ubi manus antiqua in L παρεστῶς correxit, quemadmodum apud alios quoque scriptores codices inter nominativum et accusativum ἐστὸς vel ἐστῶς, pariterque in compositis, variare solent, licet ω in casibus reliquis servetur, de quo dixit Butt. *Gramm.* vol. 2 p. 208 ed. sec.». Πρβ. και Σταλδῶμιον *Πλάτ. Πολιτ.* Μέρ. Β', σελ. 264 έκδ. Β'.

Και παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ ἐξέδωκεν ὁ Βεκκῆρος *καθεστὸς* (π. Ἄντων. σελ. 40, 8. σελ. 88, 19. π. Συντάξ. σελ. 27, 7. σελ. 39, 20. σελ. 135, 7. σελ. 229, 1. σελ. 239, 1. σελ. 264, 6. σελ. 317, 12. σελ. 318, 19. σελ. 340, 12. σελ. 343, 16) και *συρεστὸς* (π. Ἄντων. σελ. 99, 11) και *προῦρεστὸς* (π. Συντάξ. σελ. 27, 16).

Ἐν ταῖς Ἐννεάσι τοῦ Πλωτίνου ἔχουσι πάντα τὰντίγραφα «τοῦ εὐδαιμονεῖν ἀεὶ κατὰ τὸ ἐνεστὸς λαμβανομένου». Σημειοῦται δ' ὁ Κρυσζῆρος (Τόμ. Α', σελ. 84) «ἐνεστὸς: Ita, non ἐνεστῶς, omnes libri. De qua forma analogiae contraria, sed tamen in optimis antiquissimisque libris ubivis obvia, vid. quae monuit et quos laudat Buttman. *Ausf. Griech. Sprachl.* II. p. 158. sq.». Πρβ. και Ἡρων. Ἀλεξ. σελ. 7 «οἶον ἐν χρόνῳ τὸ ἐνεστὸς».

Ἀναγινώσκεται δὲ και παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ Ζ', 70 «ἀόριστον δὲ ἐστὶ τὸ *συρεστὸς* ἐξ ἀορίστου μορίου» και Ζ', 71 «τὸ *συρεστὸς* διὰ τοῦ Εἰ συναπτικοῦ συνδέσμου», ἀλλὰ Η', 66 «τὸ τῶν χιλίων ἄθροισμα κατέλυσε *συρεστῶς* ἐπὶ ἔτη τρία». Ὁ Κόβητος παρατιθέμενος τὸ χωρίον τοῦτο (*Collect. Crit.* σελ. 406) γράφει «κατέλυσε *συρεστῶς* (*συρεστὸς*) ἐπὶ ἔτη τρία», ὅπερ ἰκανῶς, νομίζομεν, ἐμφαίνει ὅτι προκρίνεται ὑπὸ τοῦ περιφανεστάτου κριτικοῦ ἢ διὰ τοῦ Ο ἐκφορᾶ.

Ὁ Δινδόρφιος ἐκδούς παρὰ τῷ Κλήμεντι «φῶς ἐστὸς και μένον ἀδίως» σημειοῦται Τόμ. Γ', σελ. 301 «ἐστὸς LV, non ἐστῶς ut Sylburgius». Πρβ. και Τόμ. Β', σελ. 48 «τὸ μέλλον και τὸ ἐνεστὸς» και σελ. 131 «τὸ ἐστὸς και μόνιμον τοῦ θεοῦ», ἀλλὰ Τόμ. Γ', σελ. 183 «κάστιν αὐτῷ δι' ἀγάπην ἐνεστῶς ἤδη τὸ μέλλον».

Τὴν διὰ τοῦ Ο μικροῦ γραφὴν βλέπει τις και παρὰ Μαξιμίῳ τῷ Τυρίῳ σελ. 28, 2 *Διδ.* «και *διεστὸς* τοῦ θεῖου ὅσον οὐρανοῦ γῆ» και σελ. 58, 20 «*χρημα ἐστὸς και ἐδραῖον*». Φέρει δὲ και ὁ κώδιξ τοῦ Ἡσυχίου «Ἄπτωτον: τὸ μὴ πίπτον ἀλλ' ἐστὸς». Κεῖται δ' ὁμοῦς ἐν αὐτῷ και ἐπ' ἀρσενικοῦ γένους «*Ἰφρεστὸς*: ἐνυπόστατος, ὑποκείμενος». Ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις

Τόμ. Α', σελ. 181, 9 εὐρίσκεται γεγραμμένον «οὐ πρὸς τὸ ὑφρεστῶς πρόσωπον», ἀλλ' εἶνε ὑπὲρ τὸ Ω τεθειμένον Ο, ἐξ οὗ σαφῶς μνηύεται ὅτι πλημελές φανέν τὸ διὰ τοῦ Ω προσνεχθὲν μεταβλήθη εἰς τὸ ὑφρεστὸς ὡς ὀρθότερον.

Ἐν τοῖς Ὀνειροκριτικοῖς τοῦ Ἀρτεμιδώρου ὁ μὲν Ῥεΐφιρος ἐτήρησε τὴν τῶν κωδίκων γραφὴν σελ. 207 «ἀγαλμα ἐστῶς ἐπὶ βάσεως», ὁ δ' Ἐρχῆρος ἀποκατέστησε τὸ ἐστὸς σελ. 135, 12, ὡς και σελ. 266, 26 «Ἐδοξέ τις κάτοπτρον ἔχειν κουρέως ἐστὸς ἐν τῇ πλατείᾳ πλησίον ἀγορᾶς και περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι τὸ κατοπτρίζεσθαι» εἰκάσας ἅμα *ιδεῖν* ἀντὶ τοῦ *ἔχειν*. Και ὁ Οὐλοχίος δ' ἐξέδωκε παρὰ Πάππῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ σελ. 526, 11 και 27 και σελ. 528, 4 ἐστὸς ἀντὶ τοῦ ἐστῶς. Πρβ. και Δίλσιον *Δοξογρ. Ἑλλ.* σελ. 419 και 486. Ἀλλ' ὁ Ἐρτλῆνος δὲν μετέβαλε τὸ παρ' Ἰουλιανῷ κείμενον «τὸ παρεστῶς Παρθυαίων δέος» (σελ. 29, 8) εἰς τὸ παρεστὸς. Πρβ. και Λογγῖν. σελ. 104 Οὐεισκ. «πρὸς τὸ ὑφρεστῶς δέος» και σελ. 134 «τὸ παρεστῶς τῷ λέγοντι πάθος».

Ἐν τῷ Ἀλικιζίδῃ τοῦ Πλουτάρχου κεφ. 14 ἔχουσι τὰντίγραφα οὐ μόνον «Πάνακτον οὐχ ἐστῶσαν, ὥσπερ ἔδει, τοῖς Ἀθηναίοις παρέδωκαν», ὡς ἐν Νικίᾳ κεφ. 10 «Πάνακτον ἐστῶσαν οὐ παρέδωκαν», ἀλλὰ και «Πάνακτον οὐχ ἐστῶς, ὥσπερ ἔδει, Ἀθηναίοις παρέδωκαν», ὅπερ παρέλαβον ὁ Σίντενις και ὁ Δοινηρος. Ἀλλ' ὁ Βεκκῆρος ἐξέδωκεν ἐστὸς. Οὐδετέρως τὸ Πάνακτον λέγεται παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ Ε', 42 και 46. Πρβ. και Στέφ. Βυζάντ. σελ. 499, 13 και Ἀρποκρατ. σελ. 235, 3.

Ἐν τῇ Ῥωμικῇ ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσέως σελ. 37 ἀντὶ τοῦ «Παλάτιον μὲν πέντε πρὸς τοῖς εἴκοσι σταδίοις ἀφρεστῶς Ῥεάτου (ἢ ἀφρεστῶς Ἀρεάτου)» ἔγραψεν ὁ Κισλίγγιος ἀφρεστῶσα Ῥεάτου (Τόμ. Α', σελ. Χ.)

Περὶ τῆς ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ χρήσεως λέγει ὁ Οὐδινῆρος (*Γραμματ.* σελ. 73 έκδ. 5') «In der Schreibart des particip. perf. neutr. von ἴστημι schwanken die N. T. Codd. Doch haben die bessern an den beiden stellen Mt. 24, 15. Mr. 13, 14 ἐστὸς (ἐστῆκός), gerade wie die ältesten und besten Codd. der Griechen (Buttm. II. 208), und diese Schreibart zieht Bekker im Plato durchaus vor».

Ἀλλ' ἤκιστ' εὐλογον φαίνεται ἐκ μόνων τῶν ἀντιγράφων, ἢ ἀπάντων ἢ τῶν πικλαιότητων και ἀρίστων, νὰ ὀρίζηται ἡ γραφὴ τοῦ οὐδετέρου τῆς μετοχῆς τοῦ ἐστάναι, καθεστάναι, κτλ. Ἄν λέξις τις ὀφείλῃ διὰ τοῦ Ο ἢ Ω ἢ ΟΥ νὰ ἐκφέρηται και διὰ τοῦ Ι ἢ Η ἢ Εἰ και διὰ τοῦ Ε ἢ Η, κτλ. και διὰ τοῦ Ε ἢ Αἰ και διὰ τοῦ Υ ἢ Οἰ, κτλ. ἄλλοθεν μάλλον ὡς τὰ πολλὰ διδασκόμεθα ἢ ἐκ τῶν ἀντιγράφων, περὶ ὧν ὀρθότατ' ἀπεφήνατο ὁ μέγας Βεντλήιος εἰπὼν «nobis et ratio et res ipsa centum codicibus potiores sunt». Ὅθεν καταλείποντες τὰντίγραφα ἄς προσέλθωμεν τῇ παραδόσει, ἴν' ἴδωμεν ἂν αὕτη ἔχη τι ἡμῖν βεβαιότερον νὰ πορίσῃ.

Ὁ Τζέτζης ἐν τοῖς εἰς Θουκυδίδην Σχολίοις βιβλ. Γ', 9 μνημονεύσας τὴν

τε διὰ τοῦ Ο μικροῦ γραφὴν *καθεστὸς* καὶ τὴν διὰ τοῦ Ω μεγάλου *καθεστὸς* ἐπιφέρει Ἰωνικῶς ΟΣ μικρόν, Ἀττικῶς μέγα», ὁ δὲ Χοιροβοσκὸς ἐν τοῖς εἰς τοῦς Κανόνας τοῦ Θεοδοσίου Σχολίαις σελ. 834, 9 γράφει «Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ ἐστὼς καὶ βεβῶς καὶ τεθνῶς καὶ γεγῶς διὰ τοῦ Ω γράφονται, δηλονότι κατὰ τὰ οὐδέτερα. Δεῖ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι εἰ [μὴ] καὶ ἡ ἐνικὴ εὐθεία τοῦ οὐδέτερου καὶ αἱ ὁμοφωνοῦσαι αὐτῇ, *τουτέστιν ἡ αἰτιατικὴ καὶ κλητικὴ τῶν ἐνικῶν, διφοροῦνται, ἤγουν καὶ διὰ τοῦ Ω γράφονται καὶ διὰ τοῦ Ο, ἀλλ' οὖν αἱ λοιπαὶ πλάγια αἱ (μὴ) ὁμοφωνοῦσαι τῇ ἐνικῇ εὐθείᾳ, λέγω δὴ ἡ γενικὴ καὶ δοτικὴ τῶν ἐνικῶν, καὶ τὰ δυνικὰ καὶ τὰ πληθυντικὰ μόνως διὰ τοῦ Ω γράφονται*· τούτου δὲ αἰτία ἐστὶν ἡ κρᾶσις» (Περὶ τοῦ τύπου *τεθνῶς* ἀντὶ τοῦ *τεθνεῶς* πρβ. καὶ σελ. 828, 15 καὶ σελ. 829, 14 καὶ 29 καὶ σελ. 830, 30 καὶ σελ. 831, 11). Παράδοξον ἡμῖν προσπίπτει τὸ ἐν Κραμ. Ἀν. Ὁξ. Τόμ. Δ', σελ. 207, 12 κείμενον «Τὸ ἐστῶτος καὶ γεγῶτος καὶ βεβῶτος ἀπὸ τοῦ ἐσταῶς καὶ γεγαῶς καὶ βεβαῶς συναϊρούμενα διὰ τοῦ Ω μεγάλου γράφονται· *τινὲς μέντοι καὶ διὰ τοῦ Ο μικροῦ γράφουσιν*· ὡς τὸ *τετυφῶς τετυφῶτος, οὕτω καὶ τὸ γεγῶς γεγῶτος*». Ἀναγνωστῆρον δ' ἴσω; «ἀπὸ τοῦ ἐσταῶτος καὶ γεγαῶτος καὶ βεβαῶτος συναϊρούμενα». Πρβ. Χοιροβοσκ. σελ. 822, 27 «Πρόσκειται δὲ ἡ ἀπὸ κρᾶσεως διὰ τὸ ἐστῶς ἐστῶτος, βεβῶς βεβῶτος, γεγῶς γεγῶτος, τεθνεῶς τεθνεῶτος (Γρ. *τεθρῶς τεθρῶτος*)· ταῦτα γὰρ ἀπὸ κρᾶσεως ἔχουσι τὴν μακράν· ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐσταῶτος καὶ βεβαῶτος καὶ γεγαῶτος καὶ τεθνεῶτος (Γρ. *τεθναῶτος*) γηγόνασιν κατὰ κρᾶσιν τοῦ Α καὶ Ο εἰς Ω» καὶ Θεόγν. Καν. σελ. 151, 29.

Ὁ Θεόγνωστος ἐν τοῖς Κανόσι μόνην τὴν διὰ τοῦ Ω μεγάλου ἐκφορὰν γινώσκει λέγων σελ. 119, 21 «Εἰς ΩΣ μέγα λῆγον οὐδέτερον οὔτε ὄνομα οὔτε μετοχὴν ἔστιν εὑρεῖν, εἰ μὴ ἐκ πάθους γεγένηται, πλὴν τοῦ φῶς καὶ τοῦ ὤς — Πρόσκειται εἰ μὴ ἐκ πάθους γεγένηται, ἐπεὶ πολλάκις αἱ εἰς ΩΣ μετοχαὶ ἀπὸ περισπωμένων κατὰ πάθος γινόμεναι καὶ φυλάττουσαι τὸ Ω ἐπὶ τῆς γενικῆς τῷ ἀρσενικοῦ ἔχουσι τὸ οὐδέτερον εἰς ΩΣ μέγα λῆγον, οἷον ὁ βεβῶς τοῦ βεβῶτος καὶ τὸ βεβῶς, ὁ γεγῶς τοῦ γεγῶτος καὶ τὸ γεγῶς, ὁ ἐστῶς τοῦ ἐστῶτος καὶ τὸ ἐστῶς, ὁ τεθνῶς τοῦ τεθνεῶτος καὶ τὸ τεθνεῶς» καὶ σελ. 152, 15 «Αἱ εἰς ΩΣ πεπονηταὶ μετοχαὶ τὸ οὐδέτερον ἔχουσι διὰ τοῦ Ω μεγάλου γραφόμενον, οἷον τὸ ἐστῶς, τὸ βεβῶς, τὸ γεγῶς». Πρβ. καὶ Ψευδηρυδιαν. Ἐπιμερ. σελ. 240 «Ἐσῶτως καὶ τὰ μετοχικὰ οὐδέτερα διὰ τοῦ Ο μικροῦ γράφονται· τὸ τετυπῶς, τὸ λελοιπῶς, τὸ πεποιηκῶς καὶ τὰ ὁμοια· πλὴν τοῦ ἐστῶς, βεβῶς, γεγῶς καὶ τεθνεῶς» καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 224, 5 «Καὶ ἔστι σσημειωμένα τὸ γεγαῶς, μεμαῶς, βεβαῶς, ἐσταῶς, ἄπερ κατὰ κρᾶσιν γίνονται γεγῶς γεγῶτος, μεμῶς μεμῶτος, βεβῶς βεβῶτος, ἐστῶς ἐστῶτος· καὶ τὰ θηλυκὰ γεγῶσα, μεμῶσα, βεβῶσα, ἐστῶσα· καὶ τὰ οὐδέτερα διὰ τοῦ Ω μεγάλου, τὸ γεγῶς, τὸ μεμῶς καὶ τὰ ὁμοια» (Ἴδε καὶ Ἡρῳδιαν. Λεντζ. Τόμ. Α', σελ. 351, 11).

Πᾶς τις βλέπει ὅτι ἡ παράδοσις συνηγορεῖ μᾶλλον τῇ διὰ τοῦ Ω μεγάλου ἐκφορᾷ· διότι μνημονεύεται μὲν ὑπὸ τοῦ Τζέτζου καὶ τοῦ Χοιροβοσκοῦ καὶ ὁ βραχυκατάληκτος τύπος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεογνωστοῦ καὶ τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολόγου μόνος ὁ μακροκατάληκτος γινώσκεται. Καὶ σαφῶς μὲν ἐξ ὧν λέγουσιν ὁ Τζέτζης καὶ ὁ Χοιροβοσκὸς μνηύεται ὅτι ἐφέρετο καὶ γραφὴ διὰ τοῦ Ο μικροῦ· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὑπ' οὐδέτερου μαρτυρεῖται ὅτι ὀρθότερα ἡ γραφὴ οὕτη εἶνε τῆς ἐτέρας, δεύτερον δ' εὐλόγως δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ἂν ἀληθῶς ὀφίστατο ἐν τῇ παλαιᾷ γλώσσῃ ὁ βραχεῖαν τὴν λήγουσαν ἔχων τύπος ἢ ἐν μόνῃ τῇ τῶν μεταγενεστέρων συνηθείᾳ ἐπιπολάζων παρεσέδου εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν παρὰσκευαζόμενα ἀντίγραφα τῶν παλαιῶν. Ὅτι δ' εὐκόλως ἡ μαρτυρημένοι ἀναγνώσεις τοὺς γραμματικῶς ἐπλάτων διὰ πολλῶν ἔχομεν ν' ἀποδείξωμεν, ἐξ ὧν ἀρκούμεθα ἐν τῷ παρόντι προχειρίζομενοι τὸ ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις σελ. 96, 27 «*Ἐγρηγόρησαν*· Ξενοφῶν τετάρτη Ἀναβάσεως» καὶ τὸ παρὰ τῷ Χοιροβοσκῷ σελ. 537, 4 «Καὶ ὁμοῦς εὐρηται παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ ἐν τῇ Ἐκάβῃ τὸ τρίτον πρόσωπον τῶν πληθυντικῶν ἰσοσύλλαβον τῷ ἰδίῳ πρώτῳ προσώπῳ πληθυντικῷ, οἷον *ἐπληροῦσαν*, ἔνθα φησὶν· οἱ δ' *ἐπληροῦσαν* πυρὰν κορμούς φέροντες πευκίνους». Οὔτε ὁ Ξενοφῶν εἶπε κατ' ἀόριστον *ἐγρηγόρησαν* ἐκ τοῦ βαρβάρου ἐνεστῶτος *γρηγορῶ*, ἀλλὰ κατ' ὑπερσυντέλικον *ἐγρηγόρησαν*, οὔτε ὁ Εὐριπίδης οἱ δ' *ἐπληροῦσαν*, ὅπερ παντελῶς ἀλλότριον τοῦ γνησίου ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' οἱ δὲ *ἐπληροῦσαν* (Πρβ. καὶ Δινδόρριον *Εὐριπ.* Τόμ. Γ', σελ. XVII). Ἀλλὰ διαρρήδην λέγει ὁ Τζέτζης, ἴσως ἐνστάς τις εἶπη, ὅτι ἐγράφετο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος οὐδέτερον Ἰωνικῶς μὲν διὰ τοῦ Ο μικροῦ, Ἀττικῶς δὲ διὰ τοῦ Ω μεγάλου. Πρὸς τὴν ἐνδεχομένην ταύτην ἀντίρρησην ἀπαντῶμεν ὅτι ὁ Τζέτζης εἶνε εἰς τῶν μάλιστα αὐτοσχεδιαζόντων καὶ παραδοξολογούντων ἀνθρώπων. Ἐν τοῖς εἰς Θουκυδίδην Σχολίαις διατείνεται ὅτι ὑπὸ τῶν Ἰώνων καὶ τοῦ Θουκυδίδου ἐγράφετο *Χαιρώντιαν* καὶ *Κορώντιαν*, οὐχὶ *Χαιρώνειαν* καὶ *Κορώνειαν*, καὶ ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐν τῷ λόγῳ τῶν Θηβαίων ἐποίησατο χρῆσιν τοῦ ἐψίλωμένου ἐπ' ἡμᾶς κατὰ τὴν Αἰολικὴν διὰλεκτον ἀντὶ τοῦ ἐφ' ἡμᾶς (βιβλ. Α', 113 καὶ Γ', 61), ἐν δὲ τοῖς Κραμῆρου Ὁξ. Ἀνεκδότοις λέγει «*Θιγῶν* περισπωμένως νῦν Ἀττικωτέρῳ τρόπῳ» καὶ «*Ποιταίαις*· Ἀριστοτέλης καὶ ἕτεροι *πιτύαις* (πιτίαις) γράφουσιν, αὐτὸς δὲ *ποιταίαις* γράφω κατὰ τὸν Ἀλκίφωνα ῥήτορα» (Τόμ. Γ', σελ. 357, 3 καὶ σελ. 371, 27. Πρβ. καὶ Σειλήρον *Ἀλκίφρ.* σελ. 396).

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Τζέτζου καὶ τοῦ Χοιροβοσκοῦ, μαρτύρων οὐδαμῶς ἀξιολόγων οὐδὲ πίστεως πολλῆς ἀξίων, ὅτι ἐδιφορεῖτο τὸ οὐδέτερον τῆς μετοχῆς τοῦ *καθεστάναι*, δύναται κάλλιστα νὰ μὴ ἀναφέρηται εἰς τὴν τῶν παλαιῶν συνηθειᾶν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐδὲν βέβαιον περὶ τῆς διὰ τοῦ Ο μικροῦ ἐκφορᾶς πορίζομεθα ἐκ τῆς παραδόσεως καὶ ὅτι μεγάλως τις σφάλλεται, ἂν ἐπὶ μὴ ἰσχυροῦ μαρτυρίου ἐρειδόμενος ἀποφαίνεται παγίως ὅτι ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν τὸ προκείμενον οὐδέ-

τερον μετὰ συνεσταλμένης τῆς ληγούσης. Εὐλογος δὲ πάντως θὰ ἦτο ἡ γνώμη αὕτη, ἂν ἐν τοῖς τῶν ποιητῶν χωρίοις (Σοφοκλ. Οἰδ. Τυρ. 633 καὶ Ἀριστοφ. Ἰππ. 582) ἀδύνατος ὑπὸ τοῦ μέτρου ἠλέγχετο ἡ θέσις τοῦ μακροκατάληκτου τύπου. Ἄλλ' οὐδαμῶς τὸ μέτρον κωλύει τὴν θέσιν αὐτοῦ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐπάναγκες καθίσταται νὰ ὁρισθῇ τὸ πρᾶγμα ὅπως ὁ ὀρθὸς λόγος ὑπαγορεύει. Ἐπειδὴ ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος μετοχὴ ἐσχηματίσθη κατὰ συναλοιφήν, πρόδηλον ὑπάρχει ὅτι δὲν ἠδύνατο παρὰ τοῖς ἀμέμπτως ἐλληνίζουσι νὰ ἔχη ἄλλον τύπον ἢ τὸν μακροκατάληκτον, δεινῶς δὲ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀμαρτάνουσιν οἱ ῥυθμίζοντες τὴν μετοχὴν ταύτην κατὰ τὰς ἀσυναλείπτους ἐστηκός, βεβηκός, κτλ. Γελουότατον δ' ἡμῖν φαίνεται ἐν μὲν τῇ ὀνομαστικῇ καὶ αἰτιατικῇ τοῦ ἐνικῆ ἀριθμοῦ νὰ γράφηται κατὰ συστολὴν ἐστός καὶ καθεστός καὶ παρεστός, κτλ., ἐν δὲ τῇ γενικῇ καὶ δοτικῇ καὶ ταῖς πτώσεσι τοῦ πληθυντικοῦ νὰ παραλαμβάνηται ἡ κατ' ἔκτασιν ἐκφορὰ ἐστῶτος καὶ καθεστῶτος καὶ παρεστῶτος, κτλ. καὶ ἐστῶτα καὶ καθεστῶτα καὶ παρεστῶτα, κτλ., ὡς τοῦ παρεστῶτος θέρου (Σοφοκλ. Φιλ. 1340), τοῦ νῦν σκυθρωποῦ καὶ ξυγεστῶτος φρενῶν (Εὐριπ. Ἀλκ. 797), κρᾶτιστα δὴ μοι τῶν παρεστῶτων τότε ἐφαίνετ' εἶναι καὶ τὰ λῶστα τῶν παρεστῶτων λέγει (Αἰσχύλ. Προμ. 216 καὶ Ἀγαμ. 1052), γνώμη ἔχουσε τῶν καθεστῶτων πέρι (Εὐριπ. Ἡρ. Μ. 205), ἐκ διεστῶτων δύο (Εὐριπ. παρ' Ἀθην. σελ. 454, γ'), τῶν παρεστῶτων κακῶν (Εὐριπ. Ἀνδρ. 94 καὶ Ἴων. 929. Σοφοκλ. παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. Κς', 4. Πρβ. καὶ Τραχ. 1271), τοῖς παρεστῶσιν κακοῖς (Εὐριπ. Ἀνδρ. 1233 καὶ Ἰκ. 1042), ἐκ γε τοῦ ἐστᾶναι ἐστῶτος καὶ ὑπὸ τοῦ περιστῶτος ἐξῶθεν πνεύματος (Πλάτ. Τόμ. Α', σελ. 649, 13 καὶ Τόμ. Β', σελ. 237, 39. Πρβ. καὶ σελ. 244, 32), τῷ ξυγεστῶτι τοῦ σώματος καὶ μένοντι (Πλάτ. Τόμ. Β', σελ. 242, 35), καὶ κινούμενα καὶ ἐστῶτα (Πλάτ. Τόμ. Α', σελ. 651, 36. Πρβ. καὶ σελ. 652, 24 καὶ Τόμ. Β', σελ. 241, 10 καὶ σελ. 447, 33), τραυμάτων ἐνεστῶτων (Πλάτ. Τόμ. Β', σελ. 437, 46), ἀτρέμα ἐστῶτος τοῦ μειρακίου (Ἀντιφ. Τετραλ. Β', γ', 10), κτλ.

Οὐδεὶς τῶν μὴ προχείρως ἀποδεχομένων τὰ παρὰ φύσιν καὶ ἀλλόκοτα θ' ἀρνηθῆ ὅτι, ἂν μὲν ἡ ὀνομαστικὴ ἐγράφετο διὰ τοῦ Ο μικροῦ, ὄφειλε καὶ ἡ γενικὴ διὰ τοῦ αὐτοῦ στοιχείου νὰ γράφηται· ἐκφερομένης δὲ τῆς γενικῆς μετ' ἐκτεταμένης παραληγούσης, κατ' οὐδένα τρόπον δύναται ἡ ὀνομαστικὴ νὰ εἶνε βραχυκατάληκτος. Παντελῶς ὀλίγωρος, ἵνα μὴ τι δεινότερον εἴπωμεν, τῶν κανόνων τῆς γλώσσης ὑπάρχει ὁ μὴ σχηματίζων ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς ἐστός γενικὴν ἐστῶτος μὴδ' ἀνάγων τὴν γενικὴν ἐστῶτος εἰς ὀνομαστικὴν ἐστῶς.

Ὅρθως ὁ Ἐρουερόδην γράφει *Μελετ. Θουκυδ.* σελ. 123 «III 9. καθεστός. Verum est καθεστῶς et IV 10 περιστῶς. Utroque loco variant libri, quorum tamen nulla est in his minutis auctoritas. Sola spectanda est termina-

tionis origo ex αός. Cf. Matthiae Gr. § 198, 3» καὶ *Εὐριπ. Ἴων.* σελ. 33 «V. 633 παρεστός, ὁ in ω mutatum a m. ant. Male plerique editores sprevere bonam correctionem». Πρβ. καὶ Ῥιμαννὸν *Δελτ. Ἑλλην. Ἀλληλ.* 1879, σελ. 440 κέξ.

Τῶν ἐγκρινόντων τὸν διὰ τοῦ Ο μικροῦ προσηνεγμένον τύπον ἐστός ἄλλοι μὲν δοξάζουσιν ὅτι ἐγένετο κατὰ συκοπὴν ἐκ τοῦ ἐστεός, ἄλλοι δὲ νομίζουσιν ὅτι ἐσχηματίσθη κατὰ συνεκδρομὴν τοῦ ἐστηκός καὶ γεγονός ἢ, ὡς ἄλλως λέγουσιν οἱ γραμματικοί, συνεξηκολούθησε τῷ ἐστηκός καὶ γεγονός, κτλ.

Σνειδῆρος *Πλάτ. Πολιτ.* Τόμ. Γ', σελ. 89 «Itaque nominativus masculini legitimus et verus est ἐστεώς, ἐστῶς, neutrius ἐστεός, ἐστός, alterius vero, quod e apud omnes tenuit, τεθνεός, et τεθνεός, quod ipsum sine varietate legitur Herodoti L. I. c. 112. et Hippocratis T. II. p. 554, 6. Kühn. (571, 15 Foës.) cuiusque genitivum τεθνεώτος (αἵματος) Tim. p. 85. A. secundum codices tantum non omnes pro vulgato τεθνεός a Bekkero restitutum eadem ratione ad nominativum τεθνεός habere se videmus, qua ἐστῶτος ad ἐστός» καὶ Φρίσχιος *Μελετ. Κουρτ.* Τόμ. Σ', σελ. 133 «e autem in his formis non esse contractam, sed elisam vel ut rectius dicam evanuisse, demonstratur neutro ἐστός pro ἐστεός cet.»

Λοβέκκιος *Στοιχ.* Τόμ. Α', σελ. 223 «Ἐστός autem participium, quod quidam praepropere abjecerunt v. Kayser. ad Philostr. Vitt. Soph. p. 327. non ex ἐσταός concisum, quod a consuetudine abhorret, sed masculino ἐστῶς affictum est ex similitudine verborum barytonorum γίγνομαι, γεγονώς γεγονός, cujus bisyllabam formam γεγός Hermannus Euripidi tribuit Ion. 1492. τὸ ἐστῶς Schneiderus ad Plat. Civ. T. III. p. 88. non solum Atticis sed Graecis universe abjudicat». Πρβ. καὶ Βουτμαννὸν *Διεξοδ. Γραμματ.* Τόμ. Β', σελ. 208 καὶ Κουνῆρον *Διεξοδ. Γραμματ.* Τόμ. Α', σελ. 678 καὶ Σταλβώμιον *Πλάτ. Πολιτ.* Τόμ. Β', σελ. 264.

Οὗτ' ἐκ τοῦ ἐσταός εἶνε δυνατὸν νὰ σχηματισθῇ ἐστός οὗτ' ἐκ τοῦ ἐστεός. Ἰσχυρίζομεθα δ' ὅτι δὲν ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἰώνων ἐστεός ἀλλ' ἐστεώς· ἀσύστατον δὲ νομίζομεν καὶ τὴν γραφὴν τεθνεός. Συνεκδρομῆς παραδείγματα πολλὰ ἔχομεν νὰ καταλέξωμεν, ἀλλ' ἐν τῷ προκειμένῳ δυσπαράδεκτος, μᾶλλον δ' ἀπαράδεκτος φαίνεται ἡμῖν ὁ κατὰ συνεκδρομὴν σχηματισμός.

Ο ΑΡΛΕΚΙΝΟΣ ΚΑΙ Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΩΜΩΔΙΑ *

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

I

Κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν ἡ κωμωδία παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς προήλθεν οὐχὶ τόσων ἐκ τῶν ᾠδῶν κατὰ τὰς κώμας, ὡς τὸ ὄνομα φέρει, οὔτε ἐκ τῶν ἀνὰ τὰς τριόδους νυκτερινῶν ἐλδρομῶν καὶ φωνῶν τοῦ Σουσαρίου, ὅσον ἐξ αὐτῶν τῶν θρησκευτικῶν ἐορτῶν. Τῶνόντι τὰ Διονύσια ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ βρεφικὴ ἡλικία τῆς τραγωδίας ἀλλὰ καὶ τῆς κωμωδίας συγχρόνως, ὅπως ἐν Ῥώμῃ εἰς τὰ Κρόνια οφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ θεάτρου, ὅπως εἰς τὰ μυστήρια τοῦ μέσου αἰῶνος τὸ νεώτερον δράμα, ὅπως εἰς τὸν Ἀρλεκίνον τὰς πρώτας ἐμπνεύσεις τοῦ Μολιέρου.

Ἐκ τῶν σοβαροτέρων παραστάσεων τῆς Διονυσιακῆς πομπῆς, ὅπου ὁ χορὸς ἔψαλλε τὰς ἐκστρατείας τοῦ θεοῦ ἐκείνου, ἐκ τῶν ὕμνων τῶν εἰς τιμὴν τοῦ ἐν τῷ διθυράμβῳ ἄντρω τῆς Ἀραβικῆς Νύσσης ἀνατραφέντος υἱοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης, ἐγεννήθη ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία, ὅτε ὁ Ἀθηναῖος Θέσπις κατὰ τὰ 537 π. Χ. καινοτομήσας εἰσήγαγε τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν, ὅστις διέκοπτε τὰ χωρικά ἄσματα, ἵνα διηγηθῆ τὰς πλάνας καὶ τὰ ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τοῦ Διονύσου. Βραδύτερον συνεπλήρωσε τὸ ἔργον ὁ Αἰσχύλος εἰσαγαγὼν τὸν δεῦτερον ὑποκριτὴν καὶ ἐσυστηματοποίησε τὰ δράμα. Ἡ κωμωδία ἀφ' ἑτέρου ἐγεννήθη ἐκ τῶν ἐξαρχόντων τὰ φαλλικά κωμαστῶν, ἐγεννήθη ἀπὸ τῶν ἐξ ἀμάξης σκωμμάτων, ἀπὸ τῶν γεφυρισμῶν τῶν ἐπαυερχομένων ἀπὸ τῆς πομπῆς τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων, ἀπὸ τῶν πλήρων Ἀττικοῦ ἄλατος ἀστεϊσμῶν τῶν ἀκολουθούντων τὴν πομπήν, ἀπὸ τοῦς αὐτοσχεδίου ἰάμβους τῶν φαλλοφόρων. Ἦλθον ἔπειτα οἱ γεωργοὶ τῶν πέριξ τῶν Ἀθηνῶν κωμῶν, οἵτινες κατ' ἀπομίμησιν ἐκείνων περιήρχοντο νύκτωρ τὴν πόλιν σατυρίζοντες τοὺς βλάπτοντας αὐτοὺς καὶ μετ' αὐτῶν ὁ ἐκ Τριποδίσκου τῶν Μεγάρων Σουσαρίου, ἡ πρώτη αὐτῆ ἐμφάνισις τῆς σατυρικῆς ἐφημερίδος, ἀλλὰ διὰ ζώσης φωνῆς καὶ εἰσήγαγον ἐν Ἀθήναις τὴν Μεγαρικὴν κωμωδίαν.

Ἡ τραγωδία, νήπιον ἔτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Θέσπιδος ἔφθασεν εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, διὰ τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, εἰς τὸ ἀπόγειον σημεῖον τῆς δόξης τῆς. Ἀπὸ τοῦ τελευταίου ὁμῶς τούτου καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τοῦ Ἴωνος ἀρχεται ἡ παρακμὴ τῆς τέχνης. Τοὺς δραματοποιούς διεδέχθησαν οἱ διασκευασταί, καὶ οἱ διάσημοι ὑποκριταί, οἳ ἦσαν ὁ Τιμόθεος, ὁ Θεόδωρος, ὁ Αἰγινήτης Πῶλος. Εἰ καὶ ἡ ποίησις ἐν Ἑλλάδι εἰ-

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῆ 1 Φεβρουαρίου 1880.

χεν ἐκπνεύσει σχεδόν, τὰ θεάτρα, οὐχ ἦττον ἐπολλαπλασιάζοντα καὶ διέτρεχον τὰς πόλεις αὐτῆς ἔξοχοι ἀληθῶς ὑποκριταί, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἀντώνιος προσεκάλει αὐτοὺς ὅπως φανῆ ἀρεστότερος εἰς τὴν θασίλισσαν τῆς Κύπρου, ἢ ὅτε ὁ Νέρων, ἀφοῦ ἐδείχθη κάκιστος ἡγεμὼν καὶ ἔτι χείρων ὡς ποιητῆς καὶ κιθαρωδός, ζηλώσας ἐν Ἑλλάδι τὴν δόξαν τῶν ὑποκριτῶν, διέτρεχε τὰς ἑλληνίδας πόλεις ὑποκρινόμενος ἀλληλοδιαδόχως τὸν Οιδίποδα, τὸν Κρέοντα, ἢ τὸν Ἡρακλῆ καὶ τὸν μητροκτόνον Ὀρέστην.

Ἡ κωμωδία τοῦ Σουσαρίου ἐξωρίσθη εἰς τὴν Σικελίαν, διότι αἱ Ἀθηναῖαι δὲν ἦσαν ἀκόμη δημοκρατούμεναι καὶ ἡ ἀχαλίνωτος σάτυρα τῆς Μεγαρικῆς κωμωδίας δὲν ἠδύνατο νὰ ριζοβολήσῃ ἐνταῦθα. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν της εἰς Ἀθήνας ἡ κωμωδία παρουσιάζεται ὑπὸ τρεῖς φάσεις, τὰς ὁποίας διακρίνουσιν οἱ μεταγενέστεροι εἰς ἀρχαίαν, μέσην καὶ νέαν, ἐκάστη δὲ αὐτῶν ἀντιπροσωπεύει ἐν μέγα ὄνομα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οἷον τοῦ Κρατίνου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Μενάνδρου. Ἐξ Ἑλλάδος, ὡς ἡ καλλιτεχνία καὶ τὰ γράμματα, μετεφυτεύθη καὶ τὸ δράμα εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς, συνειθισμένος νὰ τέρπηται εἰς μάχας μόνον, ἐδέχθη μὲν ἀλλὰ καὶ δὲν ἐζήτησε νὰ πολιτογραφῆσῃ τὸ δράμα. Τὰ ψυχρὰ φιλοσοφήματα τοῦ Σενέκα ὀνομαζόνται ἀλλὰ πολὺ ἀπέχουσι τοῦ νὰ ἦνε δράματα. Μόνον δὲ ἡ κωμωδία τοῦ Μενάνδρου ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ μιμητὰς τοὺς δύο ὀνομαστοὺς κωμωδοποιούς τὸν Πλαῦτον καὶ τὸν Τερέντιον. Τὸ δράμα λοιπὸν δὲν ἠυδοκίμησεν ἐν Ῥώμῃ. Ἀντὶ τῆς τραγωδίας ἠρέσκοντο μᾶλλον εἰς τὰς θηριομαχίας ἐν τοῖς κίρκους καὶ τῷ ἀμφιθέατρῳ καὶ τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα θεάματα, εἰς τοὺς μηχανισμοὺς τῶν ὁποίων ὑπερέβησαν ἀληθῶς τοὺς Ἑλληνας.

Ἐπιγράμματά τινα τοῦ Martialis ὑπὸ τὸν τίτλον τὰ θεάματα ἢ τὸ ἀμφιθέατρον τοῦ Καίσαρος παρέχουσιν ἡμῖν πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν ἐν τῷ ἀμφιθέατρῳ τοῦ αὐτοκράτορος Τίτου θεαμάτων, τὰ ὁποῖα ἀληθῶς κινουσι τὸν θαυμασμὸν, ἐὰν ἀναλογισθῆ τις πόσον ἀτελεῖς ἦσαν τότε οἱ μηχανισμοὶ τῆς Σκηνῆς. Οὕτω μετὰ τοὺς γνωστοὺς ἀγῶνας τῶν θηρίων, οὗς ὑπαινίσσεται ἀπὸ τοῦ Ε' καὶ ἐφεξῆς καὶ τῶν ξιφομάχων περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τῷ ΙΘ', ἐν τῷ Κ' περιγράφει θεάματι ἀληθῶς καινοφανές διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνου, καθ' ὃ ὤφθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Ὀρφεὺς ἐξημερώνων τὰ θηρία καὶ κρούων τὴν λύραν του ἐκίνει τὰ δένδρα καὶ τοὺς λίθους. Ἡ σκηνὴ αὕτη ὑπενθυμίζει τὰς πρώτας ἀλληγορικὰς εἰκόνας τῶν χριστιανικῶν χρόνων, ὅπου ὑπὸ παρομοίαν τινὰ γραφὴν ὑπαινίσσοντο τὸν Σωτῆρα. Ὁ αὐτὸς περιγράφει ἔπειτα ἐν τῷ ΚΓ' ναυμαχίαν τινὰ γενομένην ἐν αὐτῷ τῷ ἀμφιθέατρῳ πληρουμένης ὕδατος τῆς κονίστρας, καὶ ἱστορεῖ τὰς λυσιπλοκάμους νηρηίδας, αἵτινες ἐφάνησαν νηχόμεναι ἐν τῷ ὕδατι.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ προσφιλέα θεάματα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ· ἀλλ' ἰδίως οἱ gladiatores καὶ αἱ θηριομαχίαι· διότι ἤθελε νὰ βλέπῃ χυνόμενον αἷμα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἑλληνας, οἵτινες καὶ αὐτοὺς τοὺς καθ' ὑπόκρισιν φόνους

τῶν τῆς τραγωδίας ἡρώων, ἐὰν ἦσαν φρικώδεις, ἀπέφευγον νὰ παραστήσωσιν ἀπὸ τῆς σκηνῆς καὶ εἰσῆρχετο ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ ἵνα διηγηθῆ τὰ ἐν τῇ βάθει τελούμενα.

II

Οἱ Ῥωμαῖοι ὑποτάξαντες τὴν Γαλατίαν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὰς κατακτηθείσας πόλεις καὶ τοὺς ξιφομάχους τῆς Ῥώμης, τὰς ταυρομαχίας καὶ τὰ ἄλλα ὁμοῦ σκηνικὰ παίγνια. Ἄλλ' ἡ ἀφέλεια ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ ἀγριότης ἀφ' ἑτέρου τῶν ἀρχαίων τῆς Ῥώμης παραστάσεων ἀντεμάχοντο πρὸς τὴν αὐστηρότητα τῶν χριστιανικῶν ἡθῶν καὶ ἐνωρὶς αἱ κατὰ τόπους Σύνοδοι ἀπεσκοράκισαν τὰ ἄσεμνα ἐκεῖνα θεάματα τῶν χρόνων τῆς Ῥωμαϊκῆς καταπτώσεως. Ὅταν δὲ περὶ τὰ μέσα τῆς Σ' ἑκατονταετηρίδος ὁ Χιλπερτῶς ἐπανίδρυσεν ἐν μέσῳ τῶν Παρισίων τὸν κίρκον, τοὺς λέοντας ἀνεπλήρωσαν κύνες σοφοὶ καὶ τοὺς ξιφομάχους ὀρχηστρίδες. Τελευταῖα λείψανα τῶν Ῥωμαϊκῶν ἵπποδρόμων διετηρήθησαν αἱ ταυρομαχίαι. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἀφορισθέντα ὑπὸ τοῦ κλήρου, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τοῦ λαοῦ τὰ θεάτρα καὶ οἱ ἵπποδρομοὶ ἐκλείσθησαν καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζ' αἰῶνος δὲν ἀπαντῶσι πλέον ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τὰ Ῥωμαϊκὰ θεάτρα ἀντεκατέστησαν βραδύτερον πλάνητές τινες θίασοι, οἵτινες διετήρουν ἀκόμη τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα *Histriones* ἢ ἦσαν ῥαψῶδοι μόνον καὶ ἔφερον τὸ ὄνομα *cantores, joculatores*. Οὗτοι ἤρχοντο εἰς τὰς ἀγορὰς καὶ πανηγύρεις τῶν πόλεων ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἄνευ σκηνῆς ἀκολουθοῦμενοι ὑπὸ μίμων καὶ μουσικῶν νὰ ἱστορήσωσιν ἐκάστοτε τὸν βίον τοῦ πολιούχου ἁγίου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ἐτελεῖτο ἡ πανήγυρις.

Ὁ κλῆρος μεταλλάξας τότε πολιτεῖαν ἀνέλαθεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ τοῦ πλάνητας τούτους ὑποκριτὰς, ἀνεδέχθη νὰ συντάσῃ αὐτὸς τοὺς ὕμνους τῶν καὶ τοὺς βίους τῶν ἁγίων καὶ ἐδημιούργησεν οὕτω τὰ γνωστὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ θεάτρου μυστήρια καὶ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθησαν αἱ ἠθικολογίαι καὶ αἱ σάτυροι. Αἱ παραστάσεις ἤρχισαν οὕτω ἐν τῇ ἀγορᾷ τὸ πρῶτον καὶ ἐκεῖθεν ἐπανελήφθησαν ἔπειτα συστηματικώτερον ἐντὸς τῶν ναῶν, ὅπου οἱ ὑποκριταὶ ὑποκρινόμενοι τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς ἁγίους ἢ τοὺς μάρτυρας τῆς Ἐκκλησίας ἐνεδύοντο τὰς στολὰς τῶν ἱερέων καὶ ἐπισκόπων, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ μεταλλάξωσι χαρακτῆρα καὶ ὕφος. Ἡ σκηνὴ μετετέθη ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τοὺς ναοὺς, ἐλάλουν τὴν λατινικὴν ἐὰν θέλετε, ἀλλ' οἱ ἀστείμοι καὶ τὰ σκώμματα δὲν ἔλειψαν διὰ τοῦτο.

Ὅτι ὁ κλῆρος δὲν ἐσκόπει τὸ παράπαν νὰ μετατρέψῃ τοὺς ναοὺς εἰς θεάτρα τοῦτο εἶναι ἀληθές. Εἶναι ὁμοῦς ἐπίσης ἀληθές ὅτι λεληθότως περιῆλθεν εἰς τοῦτο θελήσας νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν δι' ἐξωτερικῶν τινῶν παραστάσεων τὴν ἱστορίαν τῶν ἁγίων καὶ τὰς παραδόσεις τῆς

Γραφῆς. Ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη παράστασις ἔλαβε ζωηρότερον χαρακτῆρα ὅτε οἱ ἱερεῖς κατὰ τὰς ἐορτὰς αἵτινες ἐκαλοῦντο *barbatorie* ἤρχισαν νὰ ψάλλωσι καὶ νὰ χωρεύωσιν ἐντὸς τῶν ναῶν, μὴ ἀρούμενοι δὲ εἰς τοῦτο κατήρχοντο οὕτω πολλάκις ἐν σταλῇ μέχρι τῆς ἀγορᾶς καὶ περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἐν ἀλλαλαγμοῖς καὶ ὀργάνοις ἀκολουθοῦμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους.

Τὰ μυστήρια ἦσαν εἰλημμένα ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης. Κατ' ἀρχὰς ἐγράφοντο λατινιστί. Μετὰ ταῦτα οἱ διάλογοι καὶ ἰδίως αἱ κωμικαὶ σκηναὶ, διότι ὡς συνέβαινε εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι Διονύσια, τὰ μυστήρια ταῦτα ἦσαν κρᾶμα τραγωδίας καὶ κωμωδίας, ἐγράφοντο ἀναμιξ μετὰ λατινικὰς λέξεις καὶ μετὰ λέξεις τῆς κοινῆς διαλέκτου.

Κατὰ τὴν *Viollet le Duc*, ὅστις συνήθροισεν εἰς ἐν τὰ περιεωζόμενα τοιαῦτα μυστήρια ἐν γένει καὶ κατέταξεν αὐτὰ προτάξας σπουδαιοτάτην ἐπ' αὐτῶν μελέτην, οἱ ἱερεῖς ἠθέλησαν νὰ ἐκμεταλλευθῶσιν ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς τὴν πρὸς τὰ θεάματα ἀκατάσχετον κλίσιν τοῦ λαοῦ καὶ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον βλέπομεν εἰσαγομένους εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς τοιαύτας τινὰς παραστάσεις μᾶλλον πρὸς τέρψιν ἢ διδασκαλίαν. Εἰς ταῦτα ὀφείλεται ἡ ἀρχὴ τῶν ποικίλων ἐπιστολῶν καὶ θαυμάτων. Αἱ *Epistolae farcitae* ἦσαν ἄσματά τινα ἀναφερόμενα ἰδίως εἰς τὰ πάθη τοῦ ἁγίου Στεφάνου, γεγραμμένα κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς λατινικὴν καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον. Ἀρχονται δὲ ταῦτα ἀπὸ τοῦ XI αἰῶνος. Τὰ *Μυστήρια* ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον λατινικὰ πλὴν τοῦ μυστηρίου τῶν σοφῶν καὶ ἀνοήτων Παρθένων ἔνθα τοὺς λατινικοὺς στίχους διαδέχοντο ἄλλοι εἰς γλῶσσαν Προβηγκιακὴν καὶ ἄλλοι εἰς καθαρωτέραν γαλλικὴν. Ἐὰ μυστήρια ἦταν μᾶλλον παράφρασις τῆς Γραφῆς καὶ τῶν παραδόσεων ἐν εἴδει διαλόγου, περιεῖχον κατ' ἀρχὰς ὠρισμένην πρᾶξιν, τὴν ἐνσάρκωσιν ἢ τὴν ἀνάστασιν, εἶτα ἐγένοντο πολυπλοκώτερα καὶ ἐκτενῆ. Τινὰ τούτων συνέκειντο ἐξ 80,000 στίχων καὶ ἡ παράστασις αὐτῶν διήρκει ἐπὶ ἡμέρας πολλάς. Συντομώτερα ἦσαν τὰ *miracles* τὰ ὁποῖα περιεῖχον τὰ μυστήρια τῶν ἁγίων. Ὁ κλῆρος δὲν διετήρησε μέχρι τέλους τὸ προνόμιον τῆς συνθέσεως αὐτῶν οὔτε ὁ ναὸς ἦτο ἡ μόνη σκηνή. Ἐξέκλινθησαν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἐκεῖ πάλιν ἐπανῆλθον. Ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος διδάσκουσι λαϊκοὶ εἰς τὰς δημοσίας πλατείας. Ἡ ἐπικράτησις τῆς δημώδους γλώσσης χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ἡ δὲ αἱ παραστάσεις τελοῦνται ἐξωθεν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Εἰς ἀναγνώστης—καὶ τοῦτο ἀναπληροῖ τὸν πρόλογον τοῦ *Euripidou*—πρὸ ἐκάστης σκηνῆς ἀναγιώσκει τῆς Γραφῆς τὸ μέρος ἐξ οὗ αὕτη ἐλήφθη. Ἀλλὰ καὶ οὗτος, ὅστις ἐχρησίμευε μόνον ἵνα ἐπιβεβαιώσῃ διὰ τῆς ἀναγνώσεως ὅτι δὲν παρεβιάσθησαν αἱ Γραφαὶ, ἐκλείπει μετ' ὀλίγον, καὶ τὰ μυστήρια ἀποτελοῦσιν αὐτοτελές τι ἀλλ' ἀπέραντον δράμα, οὗτινος ἀρχὴ ἦν—κατὰ τὸν *Paul Albert*—ἡ δημιουργία καὶ τέλος ἡ ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐα, οἱ Μάγοι καὶ ὁ Ἡρώδης, ἡ σφαγὴ τῶν νηπίων καὶ ἡ ἀποτομὴ τοῦ Προδρόμου καὶ κατὰ πρῶτον

λόγον τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ καὶ αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων ἦσαν ὁ μῦθος τῶν δραμάτων τούτων.

Ἐν Γερμανίᾳ τὸ δράμα ἤρχισε τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣ' αἰῶνα μετὰ τὰ ῥωμαντικά καὶ ἠρωϊκὰ ποιήματα, μετὰ τὰ Niebelungen καὶ τοὺς Minnesinger, τοὺς πλάνητας τούτους βάρδους, ὧν ὑπατος ὑπῆρξεν ὁ Ἐρρίκος Βέλδερ ὁ ποιητὴς τῆς Γερμανικῆς Αἰνεΐδος. Ὁ Bossart ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀναφέρει τὰ ἐν Φραγκφούρτῃ τελούμενα μυστήρια τῶν Παθῶν ὅπου 267 πρόσωπα ἐφαίνοντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

Ἡ Ἰταλικὴ κωμωδία ὀφείλει ἐπίσης τὴν γένεσίν της εἰς τὰς ἰδίᾳ ἐν ἐκείνῃ πόλει τελούμενας πανηγύρεις, εἰς τὰς μετμεριέσεις τῶν ἀπόκρεω, εἰς τοὺς γελωτοποιούς τῆς ἀγορᾶς. Ὁ Ἰταλὸς, φιλόγελως ἐκ φύσεως, ἤθελεν ἐφεύρει τὴν κωμωδίαν ἐὰν δὲν ὑπῆρχε πρὸ αὐτοῦ, ἀνέπτυσεν ὁμως αὐτὴν καὶ ἐσυστηματοποίησεν, ἐὰν μὴ ἐδημιούργησε, τὸν παντόμιμον καὶ τὴν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ αὐτοσχέδιον κωμωδίαν, ἣτις ἐπὶ ἔτη μακρὰ ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Ὁ κλῆρος οὐδέποτε ἐσκέφθη ἐνταῦθα νὰ παρακωλύσῃ τὰ θεάματα ταῦτα, αἱ δὲ κατὰ πόλεις Ἀκαδημαῖαι ἐσπευταν νὰ πολιτογραφήσωσι τοὺς διασημοτέρους κωμωδοποιούς.

Ἡ Ἰταλικὴ κωμωδία διαιρεῖται εἰς δύο διακεκριμένα γένη: τὴν γραπτὴν, εἰς ἔμμετρον ἢ πεζὸν λόγον καὶ τὴν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ αὐτοσχέδιον—*commedia sostenuta*—*commedia dell' arte*. Ἡ πρώτη κυρίως ἀρχεται ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς διὰ τοῦ Ἀρίστου Μακιαβέλλη, διὰ τοῦ Ἀρετίνου καὶ τοῦ Φραγκίσκου Ἀμβρα. Ἡ αὐτοσχέδιος ὑπῆρχεν ἀναμφιβόλως ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων ἐν Ἰταλίᾳ. Πρῶτοι αὐτῆς εὐρέται νομίζοντες οἱ Ἀττελάνοι. Τοὺς κυριωτέρους τύπους αὐτῆς ἀνευρίσκωμεν εἰς τὰς ἐφ' ὕψους τῆς Πομπηίας ζωγραφίας. Ἡ κωμωδία αὕτη πολλὰς καὶ ποικίλας ὑφίσταται μεταμορφώσεις μέχρι τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὅποτε καταρρίπτουσα τὴν γραπτὴν κηρύσσεται αὕτη βασιλίς τῆς σκηνῆς, διότι αὕτη εἶναι ἡ μᾶλλον δημοτικὴ, ἀφαρπάζουσα τὴν φαντασίαν τῶν λαῶν διὰ τῆς ζωηροτέρας παραστάσεως, καὶ δημιουργεῖ ἰδίους καὶ ὠρισμένους χαρακτῆρας, οἵτινες μετ' ὀλίγον γίνονται κοινοὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἐσπερίαν καὶ ἐν τούτοις ἀναμένουσιν ἀναλλοίωτοι. Ἐκκστή πόλις εἰς καταρτισμὸν τῆς κωμωδίας ταύτης συνεισφέρει τοὺς ἰδίους τύπους. Ἡ Βωλωνία, ἔδρα Πανεπιστημίου, παρέχει τὸν δόκτορά της ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀλαζονείᾳ καὶ τῇ σχολαστικότητι. Ἀληθῶς, ὡς λέγει ὁ Louis Moland, τύποι τοιοῦτοι δὲν ἔλειπον καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ ἔρωσ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ γράμματα ἤρχισε νὰ μεταβάλληται εἰς μανίαν, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ δυστυχὴς Τιμόθεος, ἀπωλέσας τὸ στοιχείμα, τὸ ὁποῖον εἶχε μετὰ τοῦ Φιλέλφου περὶ μιᾶς συλλαβῆς ἐὰν ἦνε μακρὰ ἢ βραχεῖα ἠναγκάσθη νὰ ξυρίσῃ τὸν πώγωνά του καὶ νὰ ἀποθάνῃ ἔπειτα ὑπὸ τῆς θλίψεως οὐχὶ τὸσον διότι ἀπώλεσε τὴν γενειάδα, ὅσον διότι δὲν ὑπέρισχυσε ἢ γνώμῃ του. Ἡ ἐμπορικὴ Ἐνετίξ ἐγελιογράφει ἀφ' ἑτέρου τὸν φιλόδοξον

ἀλλὰ καὶ φιλόργυρον ἔμπορόν της τὸν messer Pantalon. Καὶ ὅταν οἱ Ἰσπανοὶ εἶχον πλημμυρίσει τὰς Ἰταλικὰς πόλεις, ὑπὸ τὸ δημοτικὸν ὄνομα τοῦ Καπιτάν βλέπομεν ἀναβιοῦντα τὸν Miles gloriosus τοῦ Πλαύτου. Ἡ Νεάπολις ἔδωκε βραδύτερον ἓνα τῶν δημοτικωτέρων τύπων τῆς αὐτοσχεδίου κωμωδίας τὸν Pulcinella, ἀπόγονον ἴσως τοῦ mimus albus τῶν Ἀτελλάνων ἢ τοῦ Maccus τῶν Καμπανῶν. Πατὴρ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ Acerra τῆς Καμπανίας. Ἦτο ἀπλοῦς χωρικός καὶ ἐκαλεῖτο Puccio d'Aniello, τὸν ὁποῖον διερχόμενοι οἱ ἠθοποιοὶ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τὸσον διὰ τὴν ἀστείαν μορφήν του ὅσον καὶ διὰ τὸ πνεῦμά του εὐρόντες ἄξιον ἐταῖρον συμπαρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ θάνατον διέμεινεν εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς σκηνῆς διαδόχους ὡς κληρονομία μετασχηματισθὲν εἰς Pulcinella. Δύο ἄλλαι πόλεις τῆς Ἰταλίας ἡ Bergame καὶ ἡ Bisceglia ἔδωκαν τοὺς τύπους τῶν πανούργων ἢ ἀφελῶν ὑπηρετῶν τοῦ Πιερώτου, τοῦ Ἀρλεκίνου, οἵτινες γενικῶς ἐκαλοῦντο Zanni.

Ἐξῆ ποτὲ ἐν Βεργάμῃ — λέγει ἡ παράδοσις — παιδίον τι διακρινόμενον διὰ τὴν πρόωρον αὐτοῦ εὐφυΐαν, ἐκαλεῖτο δὲ Ἀρλεκίνος. Συνήθεια ἐπεκράτει κατὰ τὰς ἐορτὰς τῶν ἀπόκρεω νὰ προσφέρωσιν οἱ γονεῖς εἰς τὰ τέκνα των ἐν νέον ἔνδυμα. Οἱ μαθηταὶ ἀνέμενον ἀνυπομόνως τὴν ἡμέραν ταύτην. Τὸ χρώματος θὰ ἦνε τὸ ἔνδυμά σου; ἠρώτα ὁ εἰς παῖς τὸν ἕτερον. — Καὶ τὸ ἰδικόν σου Ἀρλεκίνε; — Ἐγὼ, ἀπεκρίθη μεμψιμοιῶν ὁ παῖς, ἐγὼ δὲν θὰ ἔχω νέον ἔνδυμα· οἱ γονεῖς μου εἶναι πτωχοί. — Τὰ παιδιὰ συγκινηθέντα ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρωσιν ἕκαστον εἰς αὐτὸν ἐν τεμάχιον ἐκ τοῦ ἰδικοῦ του. Ὅταν συνήχθησαν τὰ τεμάχια ταῦτα, τότε εἶδον ὅτι δὲν ἐσκέφθησαν καλῶς, διότι ἦσαν διαφόρων χρωμάτων. Ὁ μικρὸς ὁμως Ἀρλεκίνος ἔρραψεν ἐπιμελῶς ταῦτα εὐχαριστῶν τοὺς συντρόφους του καὶ ἐπιθείς τὴν προσωπίδα του καὶ ἀναρτήσας κατὰ τὴν συνήθειαν ὀπισθεν τὴν οὐρὰν τοῦ λαγωῦ, ἐξῆλθεν εἰς τὰς ὁδοὺς χορεύων καὶ σατυρίζων τοὺς ἐντυγχάνοντας.

Εἰς ἀνάμνησιν ἐπαναλαμβάνετο ἕκτοτε κατ' ἔτος ὅ,τι κατ' ἀνάγκην ἐγένετο ποτε καὶ ὁ τύπος τῆς στολῆς ταύτης παρέμεινεν ὡς διακριτικὸν γνῶρισμα τῶν μετέπειτα Ἀρλεκίνων.

Ἄγνοῦ ἂν ἡ λέξις αὕτη ἔχη σχέσιν τινὰ μετὰ τὸ Erlenkœning τῶν Γερμανῶν ἢ τὸ Hœllenkind—τέκνον τοῦ Ἄδου. Ἴσως πλειότερον συγγενεῦει πρὸς τὸ τῶν Ἰταλῶν *lecchino*, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸν κοιλιόδουλον, διότι ἐν Ἰταλίᾳ τοῦλάχιστον ὁ Ἀρλεκίνος διεκρίνετο ἐπὶ πολυφαγίᾳ ἢ καὶ πρὸς τὸν *Alcchino*, τὸν ἀνθρωπὸν τοῦ διαβόλου. Ἄλλοι τινὲς διατείνονται ὅτι ἐν Γαλλίᾳ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅτε ἐπὶ Ἐρρίκου Γ' ἦλθον ὑποκριταὶ ἐξ Ἰταλίας καὶ εἰς αὐτῶν κατόκησεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Harlay, κατὰ δὲ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθιμον ὑπὸ τῶν συντρόφων του ἐπωνομάσθη μικρὸς Ἀρλαί ἢ Ἀρλεκίνος. Αὐτὸς ὁ Ἀρλεκίνος εἰς τινὰ τῶν κωμωδιῶν του, τίς οἶδεν ὑπὸ τίνος σχολαστικοῦ μύθων τοῦτο, ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ ὄνομά του παράγεται ἀπὸ τὸ *ar! ar! le chin*

και έχει την αρχήν του εις ιστορικόν τι γεγονός της οικογενείας του. Ὁ πατήρ του καταδικώμενος διά τινα κλοπὴν ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ ὄνου του τὰ πράγματά του καὶ ἔφρευε μετὰ τοῦ υἱοῦ του μακρὰν τῆς πόλεως. Καθ' ὅδον ἠκολούθει αὐτὸν ἀνθρώπος τις. Ὁ πατήρ ἐπιστρέψας καὶ ἰδὼν ὅτι οὗτος ἐκρύβη ἐφοβήθη, καὶ ἤρχισε νὰ τύπη τὸν ὄνον του βοῶν ar! ar! ἐμπρός! ἐμπρός! Le chen (se messe chin) ἐκρύβη ἐκεῖ! Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἶδεν ὅτι ἠπατάτο καὶ ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος δὲν κατεδίωκεν αὐτὸν καὶ φθάσας εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἐβάζιζεν, εἰς ἀνάμνησιν ἐβάπτισε τὸν υἱὸν του Ἀρλεκίνον.

Τινὲς τῶν συγγραφέων ἀνευρίσκουσι τοὺς προγόνους τοῦ Ἀρλεκίνου εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Ἕλληνας γελωτοποιὸς, ἐνδεδυμένος ὡς σάτυρος ἐνδυμα ἐκ δορᾶς, μὲ τὸ μαστίγιον εἰς τὰς χεῖρας, τὴν ὑπομέλαιναν προσωπίδα καὶ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς πιλσκον, ὑπῆρξε βεβαίως ὁ πρῶτος τύπος τοῦ Ἀρλεκίνου. Ἐν Ῥώμῃ ἐκαλεῖτο Maccus καὶ ὁ Κικέρων αὐτὸς ἐθαύμαζε τὴν τέχνην τῶν γελοιοποιῶν τούτων. Ἐπειτα ὑπὸ τὸ ὄνομα Sannio βλέπομεν αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὴν σκηνὴν μὲ κεχρισμένον τὸ πρόσωπον, τὴν κεφαλὴν ψιλὴν, καὶ ἐνδυμα ἐκ ποικιλοχρῶν τεμαχίων. Οὕτω εἰκονίζεται εἰς ἀγγεῖά τινα τῆς Πομπηίας.

Ἡ νέα λοιπὸν Ἰταλία δὲν εἶχε νὰ ζητήσῃ ἀλλαχού τὸν τύπον τοῦ Ἀρλεκίνου. Ὁ Ἀρλεκίνος ἐτελειοποιήθη ἰδίως μεταναστεύσας ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣ' αἰῶνα, ὅπου ἔφερε πάντοτε τὴν ἐκ τεμαχίων ποικιλοχρῶν ἀπαρτιζομένην στολὴν του, ἐπὶ τοῦ προσώπου τὴν μέχρι μόνον τῶν χειλέων κατερχομένην μελανὴν προσωπίδα του, τὴν ὁποῖαν συμπληροῖ ἢ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ πρόσθετος γενεὶας, ζώνην εἰς τὴν ὄψυν, ἐμβάδας ἀνοικτὰς ἐμπροσθεν τὰς ὁποίας καλύπτει ἢ προχύνουσα περισκελὶς καὶ ὑπὸ μάλης ἀντιπαντὸς ὄπλου, ξύλινον ξίφος, τὸ ὁποῖον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρησιμεύει εἰς τοὺς ἀλλοὺς ὁσάκις ἐπιτίθενται κατ' αὐτοῦ ἢ εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ὡς ὄπλον ἀμύνης ἢ προσβολῆς.

Κυρίως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς νὰ παρακολουθήσωμεν τοὺς Ἰταλοὺς ὑποκριτὰς εἰς Γαλλίαν καθ' ἣν ἐποχὴν Ἐρρίκος ὁ Γ'. τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν νύκτα τοῦ ἀγ. Βαρθολομαίου καὶ κατὰ τὴν πρόσκλησιν τῶν διαφόρων τάξεων ἐν Blois προσεκάλεσεν ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν διασημότερον θίασον τῆς αὐτοσχεδίου κωμῳδίας τοὺς Gelosi. Ἰταλικοὶ θίασοι εἶχον διαβῆ τὰς Ἀλπεὶς ἀπὸ τοῦ 1570 ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γανάσσα καὶ ἡ Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων ἠθέλησε νὰ ἐγκληματίσῃ ἐν τῇ νέᾳ αὐτῆς πατρίδι τὰς διασκεδάσεις τῆς Ἰταλίας. Ἄλλ' οἱ πρῶτοι ὀνομαστοὶ ὑποκριταί, οἵτινες ἦλθον εἰς τοὺς Παρισίους ἦσαν οἱ Gelosi ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φλαμινίου Σκάλα τὸ 1576. Ἡ πρώτη ὑποδοχὴ δὲν ὑπῆρξεν ἀρκετὰ εὐχάριστος. Ἡ Γαλλία εὐρίσκειτο τότε εἰς ἐμφυλίουσ παρρηγμούς, οἱ Οὐγενόττοι, οἵτινες ἦσαν κύριοι τῶν μεσημερινῶν ἐπαρχιῶν συνέλαβον τοὺς προσκεκλημένους τοῦ Ἐρρίκου αἰχμαλώτους καὶ μόλις μετὰ κόπου, ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ τὰς ἐξαγοράσῃ, κατάρθωσαν νὰ

φθάσωσιν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης συνελεύσεως. Ἀγνωστον ἀν' ἐγκαδιωτέρας ἔτυχον ὑποδοχῆς παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν τάξεων. Αἱ γενόμεναι παραστάσεις ἐν αὐτῇ τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριάσεων φαίνεται ὅτι ὀλίγον ἔτυχον νὰ δελεάσωσι τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς τρίτης τάξεως, τῆς ἀληθοῦς ταύτης τοῦ λαοῦ ἀντιπροσωπείας, ἣτις ἔθεσε τὸν φραγμὸν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς βασιλείας. Ὁ Ἐρρίκος ἠναγκάσθη νὰ διαλύσῃ τὴν συνέλευσιν, ἐπανερχόμενος δὲ εἰς Παρισίους ἔφερε μετ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς Ἰταλοὺς ὑποκριτὰς, καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ στήσωσι τὴν σκηνὴν τῶν εἰς τὸ μετὰ τοῦ Λούδρου συνεχόμενον ἀνάκτορον τοῦ Βουρβῶνος. Ἡ πρώτη αὐτῶν ἐναρκτήριος παράστασις ἐγένετο τὴν 19 Μαΐου. Τοσαύτη δὲ συρροὴ ὑπῆρχε κατὰ τὸν Estolle, ὅση δὲν θὰ ὑπῆρχε καὶ ἂν οἱ τέσσαρες ἱεροκήρυκες τῶν Παρισίων συνήθροζον ὁμοῦ τοὺς πιστοὺς, ὅσοι παρευρίσκοντο ὁσάκις ἐδίδασκον. Τότε ἐξηγέρθησαν ἐναντίον αὐτῶν ἕτεροι ἐγγχώριοι θίασοι, οἵτινες εἶχον τὸ προνόμιον νὰ διδάσκωσι μόνον αὐτοὶ εἰς τὰς πόλεις τῶν Παρισίων καὶ τοῖς προαστείαις δραματικὰς παραστάσεις, τοὺς μίμους τῶν καὶ τὰ μυστήρια. Οἱ Gelosi παρουσίασαν τότε τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως ἀλλὰ τὰ δικαστήρια ἠρνήθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὰ γράμματα ταῦτα καὶ μᾶλλον ὅτι ἤρχισαν καὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ τινὰ χρόνον νὰ διδάσκωσι τὰ δράματά των ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ἀναχωρήσωσιν εἰς Ἰταλίαν, ἐνῶ μετὰξὺ ἄλλη τις τοιαύτη ἐταιρία ἐπεσεκέθη τοὺς Παρισίους. Οἱ Gelosi ἐπανῆλθον τὸ 1588 κατὰ τὰς παραμονὰς πάλιν τῆς 6' ἐν Blois συνελεύσεως. Ἀλλὰ καὶ ἤδη ἡ τύχη ἐφάνη ἐπίσης δυσμενὴς εἰς αὐτοὺς.

Τὸ συνέδριον συνῆλθε τὴν 16 Ὀκτωβρίου τοῦ 1588 ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν μεγάρων τοῦ Blois. Ἄλλ' ὁ δούξ τῆς Γυζίης, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κατὰ τῶν Οὐγενόττων συνασπισμοῦ τῶν κληρικῶν, εἶχεν ἐξαγοράσει τὰς ψήφους τῶν πληρεξουσίων καὶ ἐζήτηε οὐδὲν ἤττον ἢ νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Ἐρρίκον νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου του καὶ νὰ κλεισθῇ εἰς μοναστήριον. Ἡ ἀδελφὴ τοῦ δουκὸς κυρία τοῦ Μομπασιέ ἔφερον ἀνηρητημένον ἀπὸ τῆς ζώνης της χρυσοῦν ψαλίδιον, δι' οὗ ἔλεγεν ὅτι θὰ κόψῃ τὸ μοναχικὸν στέμμα τοῦ Ἐρρίκου. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἡγεμὼν εἶχεν ἐξυπνήσει ἐκ τοῦ ληθαργίου καὶ ἐσκέπτετο καὶ οὗτος προλαβὼν νὰ ἐκβάλῃ ἐκ τοῦ μέσου τὸν ἀκατάβλητον ἐκείνον ἐπαναστάτην. Τῇ 23 Ὀκτωβρίου ὁ δούξ προσεκλήθη εἰς ἰδιαίτερον ἐν τοῖς ἀνάκτοροις συνέντευξιν. Πολλοὶ τῷ εἶχον συμβουλεύσει νὰ προσέχη, ἀλλ' ὁ δούξ ἀπήντα πάντοτε ὅτι δὲν θὰ τολμήσωσι νὰ θέσωσι χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ. Μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἀνήγγειλαν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ βασιλεὺς τὸν ἀναμένει εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του γραφεῖον, ἐνῶ δὲ διήρχετο διὰ τινος στενοῦ διαδρόμου ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ οἱ κεκρυμμένοι δολοφόνοι. Ὅτε ὁ Ἐρρίκος ἔμαθεν ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἐτελείωσεν ἔσπευσε πλησίον τῆς Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων. — Ὁ βασιλεὺς τῶν Παρισίων δὲν ὑπάρχει πλέον—εἶπεν— ὁ βασιλεὺς εἶμαι ἐγὼ τώρα!—Εἶθε—ἀπήντησεν ἐκείνη—ὁ φόνος οὗτος νὰ μὴ σε καταστήσῃ

βασιλέα άνευ πρωτευούσης. Τό πράγμα έκόπη καλὰ ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ ῥαφῆ καλὰ!—Ἦσαν σοφοὶ οἱ λόγοι οὗτοι τῆς Αἰκατερίνης, διότι ἀληθῶς έκόπη καὶ δὲν ἐρράφη πλέον. Ὁ θάνατος τοῦ δουκὸς καὶ τοῦ Καρδινάλιου τῆς Γυίτζης ἐξήγειραν τοὺς Παρισίους. Ἡ Σορβώνα ἐκήρυττε μηδὲν τὸν πρὸς τὸν Ἑρρίκον ὄρκον τῆς πίστεως. Ὁ θρόνος ἐκήρυσσετο κενός. Ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος ἀναγρᾶμματίζοντες τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμόνος Henri de Valois ἐκήρυσσον ἐπίσης ὅτι ὁ κακὸς Ἡρώδης—vilain Hérode—δὲν εἶναι πλέον βασιλεὺς τῶν Γάλλων. Μάτην ἐζήτησε νὰ πολιορκήσῃ τοὺς Παρισίους μετὰ τῶν μισθοφόρων του ὁ Ἑρρίκος, δὲν ἔμελλε πλέον ἐν αὐτοῖς νὰ εἰσέλθῃ, καταδικασθεὶς νὰ βλέπῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ πολιγνίου τοῦ ἀγίου Κλοτοάλδου, ἐκρηγνύμενος εἰς ματαίαις ἀπειλάς, τὰς ὁποίας δὲν ἐπρόφθασε νὰ πραγματοποιήσῃ, διότι προλαβὼν τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου Κλαϊμᾶν τῷ ἀφῆρεσε τὴν ἐλπίδα. Ὁ βασιλεὺς δὲν ὑπῆρχε πλέον, ὁ λαὸς ἐπανηγύριζε τὴν ἐλευθερίαν του.

Οἱ Gelosi δὲν περιέμενον τὸν θάνατον τοῦ Ἑρρίκου, ἀμέσως μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ δουκὸς ἐγκατέλειπον τὴν Γαλλίαν. Ἐπανῆλθον δὲ μετὰ 12 ἔτη ὁπότε ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκάρθητο Ἑρρίκος ὁ Δ' καὶ ἡ Μαρία τῶν Μεδίκων. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ θιάσου συμπληρωθέντος ἦτο πάλιν ὁ Φλαμίνιος Σκάλος. Τὸ πρόσωπον τοῦ Caritan ὑπεκρίνετο ἤδη ὁ Φραγκῆσκος Ἀδρεϊνῆς ἐκ Πιστοίας, ὅστις ὑπεκρίνετο ὡσαύτως καὶ τὸν Σικελὸν ἰατρὸν. Ἦτο ἀληθῶς ἐκτακτὸν τι φαινόμενον ὁ Ἀδρεϊνῆς ὅστις ἐγίνωσκεν ὅλα τὰ ὄργανα καὶ ἐλάλει ἐκτὸς τῆς ἰταλικῆς καὶ Γαλλικῆς, τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Τουρκικὴν, τὴν Ἰσπανικὴν καὶ Σλαβικὴν, ἀποτελεῶν συγχρόνως μέρος τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ Συλλόγου τῶν strensiati.

Ὁ ἀληθὴς κόσμος τῆς ἐταιρίας ταύτης ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ Adreini Ἰσαβέλλα, ἣτις διέπρεπεν ἀπὸ τῆς σκηνῆς ἀπὸ τοῦ 1578. Ἐθαυμάζετο πρὸ πάντων διὰ τὸ κάλλος τῆς, ἀλλ' ἐπίσης καὶ διὰ τὰ ἄλλα προτερήματά τῆς καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀρετὴν, τῆς ὁποίας ἐπλεον τὰ ἐγκώμια οἱ σύγχρονοι ἱστορικοί. Ἡ Ἰσαβέλλα ἦτο ποιήτρια, εἶχε συνθέσει διάφορα ἀσμάρτια, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν βραδύτερον ἐν Μεδιολάνοις, καὶ εἰδυλιακὸν τι ποίημα τὴν Μιρτίλλαν ἐκδοθὲν ἐν Βερώνῃ τὸ 1588. Τὴν Ἰσαβέλλαν ὡς λέγει ὁ Moland δύναται τις νὰ ἀναφέρῃ ὡς παράδειγμα τῆς ὑπολήψεως ἣν ἔχαιρον οἱ ὑποκρίται ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐν Ῥώμῃ ἡ εἰκὼν αὐτῆς ἐτέθη μετὰ τὴν ἐκείνης τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Τάσσου. Τίς βασίλισσα ἠξιώθη τῆς τιμῆς ταύτης; Εὐχαριστοῦντο νὰ ἀναφέρωσιν εἰς αὐτὴν τοὺς στίχους τοῦ κινιμαμένου Ὁρλάνδου, οὗς ὁ Ἀριστοῦς τίθησιν εἰς τὰ χεῖλη τοῦ δημιουργοῦ. — Θέλω ὥστε εἰς τὸ μέλλον ὅσα θὰ φέρωσι τὸ ὄραϊον ὄνομα τῆς Ἰσαβέλλας νὰ ἦναι ἐράσματα, ὠραῖα καὶ ὑπὸ τῶν χαρίτων πεπροικισμένα, ἀλλὰ καὶ ἐνάρετοι. Θέλω νὰ ὦσιν ἄξια νὰ φησῶσιν τὴν δόξαν τῶν ἐνδόξων συγγραφέων παρακαθήμενοι εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ

ἐπὶ τῶν ὄρεων τούτων νὰ ἀντηχῆ πάντοτε τῆς Ἰσαβέλλας τὸ ὄνομα, τὸ ὄνομα τῆς Ἰσαβέλλας.

Per l' avvenir vo' che ciascuna ch' aggia
 Il nome tuo, sia di sublime ingegno,
 E sia bella, gentil cortese e saggia
 E di vera onestade arrivi al segno;
 Onde materia agli scrittori caggia
 Di celebrare il nome inclito e degno
 Talchè Parnaso, Pindo ed Ellicone
 Sempre Isabella, Isabella risuone.

Εἰς τίνα ἄλλον δικαιότερον ἠδύνατό τις νὰ ἀναφέρῃ τὴν προφητείαν ταύτην ἢ εἰς τὴν Ἰσαβέλλαν Ἀνδρεϊνῆ, ἣτις κατέπληξεν οὐ μόνον τὴν Ἰταλίαν ἀλλὰ καὶ τὴν Γαλλίαν αὐτὴν καὶ ἰδίως τοὺς Παρισίους, ἀφοῦ πρῶτον εἶχεν ἐλκύσει τὴν ἀγάπην τῆς Μαρίας τῶν Μεδίκων καὶ τοῦ Ἑρρίκου Δ'.

Οἱ δύο zanni τῆς ἐταιρίας ἦσαν ὁ Pedrolino καὶ ὁ Ἀρλεκίνος, οὗτινος τὸ ἀληθὲς ὄνομα ἦτο Σίμων ἐκ Βολωνίας. Ὁ χαρακτήρ οὗτος κατὰ τὸν Μαρμοντέλ εἶναι κρᾶμα ἀμαθείας καὶ εὐφυΐας, χάριτος καὶ ἀνοησίας, μέγα παιδίον μὲ στιγμὰς φωτεινὰς λογικοῦ καὶ εὐφυΐας. Θεράπων πιστός, λαίμαργος, ὑπομονητικός, ἐρωτόληπτος ἐνίοτε, πάντοτε ὅμως ἐντὸς τῆς παγίδος εἶτε δι' ἴδιον λογαριασμὸν εἶτε ὑπὲρ τοῦ κυρίου του ἐνεργεῖ—ἰδοὺ ὁ Ἀρλεκίνος.

Ταῦτα ἦσαν τὰ κυριώτερα πρόσωπα τῆς commedia dell' arte.

Αἱ κωμῳδίαὶ τὰς ὁποίας παρίστων δὲν ἦσαν ἐξ ὀλοκλήρου γεγραμμέναι. Τοῖς ἐδίδετο ἡ περίληψις μόνον τοῦ μύθου, οἱ δὲ ἠθοποιοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι ἐκεῖ ἐπὶ τῆς σκηνῆς νὰ πλάσωσι τοὺς διαλόγους. Τὴν συλλογὴν τῶν σχεδίων τούτων ἐδημοσίευσεν ὁ Φλαμίνιος Σκάλας ἐν Ἐνετίᾳ τὸ 1611. Τρία ὀλοκλήρα ἔτη διέτριψεν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἐταιρία αὐτή. Τὸ 1604 οἱ Gelosi ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἐστίας των. Ἡ ἀναχώρησις των ἐπλήρως πένθους ἀληθῶς τοὺς Παρισίους καὶ οἱ ποιηταὶ διὰ τῶν στίχων των παρεκάλουν τὴν Ἰσαβέλλαν νὰ μὴ ἐγκαταλείπῃ τὴν Γαλλίαν.

Divin esprit dont la France
 Adorera l' excellence
 Mille ans, après son trepas,
 —Paris vaut bien l' Italie—
 L' assistance te supplie
 Que tu ne t' en ailles pas.

Ἄλλ' ἐκείνης τῆς ὁποίας τοσοῦτον ἐθρήνουν τὴν ἐκ τῆς Γαλλίας ἀναχώρησιν ἔμελλον μετ' ὀλίγον νὰ θρηνήσωσι πικρότερον τὸν θάνατον. Ἡ Ἰσαβέλλα δὲν ἐπρόφθασε νὰ διαβῆ πάλιν τὰς Ἄλπεις. Ἀπέθανεν ἐν Λουγδούμφ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1604. Μετ' αὐτῆς δὲ συνετάφη καὶ τὸ θέατρον τῶν Gelosi, οἵτινες δὲν ἀνεφάνησαν πλέον ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Τοὺς Gelosi διεδέχθησαν οἱ Fedeli ἕτερος θίασος, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ υἱὸς τῆς Ἰσαβέλλας Giovanni Battista An-

dreini. Ὁ Ἀνδρείνης οὗτος ὑπῆρξεν εἰς τῶν γονιμωτέρων δραματουργῶν. Ἐν ἓκ τῶν δραμάτων αὐτοῦ ὁ Ἀδάμ λέγουσι μάλιστα ὅτι ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Μίλτωνα τὸν ἀπωλεσθέντα παράδεισον.

Ἐπὶ Λουδοβίκου XIII καὶ τοῦ Richelieu πρόσωπά τινα τοῦ θιάσου τῶν Fedeli ἀποσπασθέντα ἦλθον μετὰ τὰ Beltrame εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἐπανέλαβον μετὰ πλειότερας ἐπιτυχίας τὰς αὐτοσχεδίου των κωμωδίας. Ὁ Beltrame οὗτος καὶ ὁ Σκαπίνος ἦσαν οἱ ὀνομαστότεροι χαρακτῆρες. Κατόπιν ἐπὶ Μαζαρίνου οἱ θιάσοι οὗτοι ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐδημιουργήθησαν νέοι τύποι τῆς κωμωδίας τῆς αὐτοσχεδίου, οἷον ὁ Σκαραμούτσα καὶ ὁ Τριβελίνος ἢ ἡ Αὐρηλία καὶ ὁ Ὀράτιος, τὰ συνήθη ὀνόματα τῶν ἐραστῶν.

Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους τῆς Ἰταλικῆς κωμωδίας ἀντιπροσώπους ὀφείλει ὁ Μολιέρος τὰς πρῶτας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι καὶ τὴν Ἰσπανικὴν κωμωδίαν ἐμιμήθη εἰς τινα τῶν ἔργων του ὁ Μολιέρος ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκ τῶν Ἰταλῶν ἐδιδάχθη τὴν πλοκὴν καὶ τὰς περιπέτειας τοῦ μύθου, ἐξ αὐτῶν ἐδανείσθη τοὺς πλείστους αὐτοῦ χαρακτῆρας.

Ἐκ τῶν ὑποκριθέντων κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀρλεκίνου ὀνομαστότεροι ἦσαν ὁ Λοκατέλλης, ὁ Δομίνικος Βιαγκονέλλης, ὁ Θωμασίνος καὶ ἰδίως ὁ Carlo Bertinaggio, ὁ γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Καρλίνου.

Πολλὰ καὶ ποικίλα ἀναφέρονται εὐφυολογίαι τῶν Ἀρλεκίνων, ἀς ἄλλοι μὲν εἰς τοῦτον, ἄλλοι δὲ εἰς ἐκεῖνον ἀποδίδουσιν. Ἡμέραν τινα ὁ Ἀρλεκίνος ἤθελε νὰ πωλήσῃ τὴν οἰκίαν του εἰς τὸν Κάσσανδρον, ἔρχεται δὲ πρὸς αὐτὸν φέρων ὑπὸ μάλῃς, ὡς ὁ ἀρχαῖος σχολαστικός, ὀγκῶδες τμήμα τοίχου ὡς δεῖγμα. — Ὁ Ἀρλεκίνος ἐπαιτεῖ. Διαβάτης πλησιάζει πρὸς αὐτὸν — Πόσους πατέρας ἔχεις Ἀρλεκίνε; — Ἐνα μόνον. — Καὶ διὰ τί ἓνα μόνον; — Εἶμαι πτωχός. Δὲν ἔχω τὰ μέσα νὰ ἔχω πλειότερους. — Ἄλλοτε ἀκούων τὸν κύριόν του κατηγοροῦντα τοὺς ἄνδρας. — Καὶ αἱ γυναῖκες κύριε; ἐρωτᾷ. . . . — Αἱ γυναῖκες, ἀπαντᾷ ὁ κύριός του, εἶναι χειρότεροι τῶν ἀνδρῶν. — Ὡστε διπλαθὴ προσθέτει ὁ Ἀρλεκίνος θὰ ἤμεθα τέλειοι ἐὰν δὲν εἴμεθα οὔτε ἄνδρες οὔτε γυναῖκες. Τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Καρλίνον.

Ὁ Ἀρλεκίνος καταδικάζεται εἰς θάνατον. Οἱ δικασταὶ ἐνθυμούμενοι τὰς παλαιὰς του ἐκδουλεύσεις τῷ ἐπιτρέπουσι νὰ ἐκλέξῃ διὰ τίνος τρόπου θέλει ν' ἀποθάνῃ. Ὁ Ἀρλεκίνος σκέπτεται καὶ ἐκλέγει ν' ἀποθάνῃ ἀπὸ γηρατείας. Ἡμέραν τινα ὁ Κάσσανδρος παρεπονείτο ὅτι δὲν εἶχε τίτλον τινα εὐγενείας. Ὡ! λέγει ὁ Ἀρλεκίνος, ἐὰν ὁ Ἀδάμ ἐφρόντιζε ν' ἀγοράσῃ θέσιν τινα βασιλικῶν γραμματέως ὅλοι θὰ ἤμεθα τώρα εὐγενεῖς. Ἄλλοτε οἱ ἄνθρωποι ἤξευρον τὰ πάντα χωρὶς ποτε νὰ μάθωσί τι, τώρα μανθάνουσι τὰ πάντα καὶ δὲν ἤξευρον τίποτε.

Ἡ γλῶσσα τὴν ὁποίαν ἐλάλουν ἀπὸ τῆς σκηνῆς οἱ ὑποκριταὶ οὗτοι ἦτο ἡ Ἰταλική. Τὸ 1716 ὁ Θωμασίνος ἐδίδασκεν ἀκόμη ἰταλιστὶ τὸν Ἀρλεκίνον

γλωτοποιὸν τῆς αὐλῆς. Οἱ θιασῶται τῆς γαλλικῆς ποιήσεως ἐσύριζαν τὸν ὑποκριτὴν. Τὴν ἐπαύριον ὁ Ἀρλεκίνος ἐξῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν καὶ ἤρχισε νὰ λαλῇ τὴν ὑψηλὴν γλῶσσαν τῶν Ἀκαδημαϊκῶν. Οἱ συντηρητικοὶ ἐσύριζαν τὸν νεωτερισμόν. Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ Θωμασίνος διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ ἀμφοτέρους ἤρχισε νὰ λαλῇ ἐναλλάξ ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας. Ἀμφοτέραι αἱ φωναί ἤρχισαν τότε νὰ συρίττωσι καὶ νὰ θορυβῶσιν. Ὁ Θωμασίνος ἀτάραχος ἐφάνη εἰς τὸ τέλος ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ ἤρχισε νὰ τοῖς διηγῆται μετὰ παντομίμου ἐκφραστικωτάτου τὸν μῦθον ἐκεῖνον τοῦ Λαφονταίν (ὁ γεωργός, ὁ υἱὸς του καὶ ὁ ὄνος) ὅπου ἕκαστος τῶν συντυγχανόντων ἐγνωμοδῶται ὁ μὲν ὅτι δίκαιον ἦτο ὁ κρατῆρ ὡς γέρων νὰ κἀθηται ἐπὶ τοῦ ὄνου, ὁ δὲ τὸ παιδίον, τὸ ὅποσον δὲν ἠδύνατο νὰ βαδίσῃ, ἐφαρμύζων δὲ εἰς ἑαυτὸν τὸ ἐπιμύθιον οἱ μὲν — εἶπε — θέλουσι νὰ ὀμιλῶ γαλλιστὶ — οἱ ἄλλοι θέλουσι νὰ ὀμιλῶ ἰταλιστὶ, τίνα λοιπὸν νὰ ἀκούσω καὶ ἐγώ; — Τότε εἰς ἓκ τῶν θεατῶν ἐγερεθεὶς ἀπὸ τῆς ἔδρας — Ὀμίλει, ὅπως θέλεις — εἶπε — θὰ ἦσαι πάντοτε ἀρεστός.

Ὁ Ἀρλεκίνος καὶ ἐν γένει ἡ αὐτοσχεδία ἰταλικὴ κωμωδία παρέμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη ἐν Γαλλίᾳ.

Ὁ Μολιέρος παντὸς ἄλλου πλειότερον ὠφελήθη ἐξ αὐτῆς ὄχι μόνον ὁ Σκαπίνος καὶ ὁ Ἰπτάμενος ἰατρός ἀλλὰ καὶ ὁ Φιλάργυρος καὶ ὁ Ταρτούφος του ἔχουσιν ἐκεῖθεν τὴν ἐμπνευσίν των. Σκηναὶ τινες τοῦ Φιλάργυρου εἰσὶ κατ' ἀπομίμησιν τῆς κωμωδίας «Αἱ ληστευθεῖσαι οἰκίαι.» Le case svaligiate καὶ ὁ Ταρτούφος ἀπομίμησις τῆς κωμωδίας τοῦ Ἀρετίνου Lo ipocrito. Περιττὸν νὰ εἴπω ποῖαν ὑπέστησαν μεταμόρφωσιν καὶ τελειοποίησιν οἱ χαρακτῆρες οὗτοι ὅποταν τὸ δαιμόνιον ἐκεῖνο πνεῦμα ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἐπίσης δὲ ἐκ τῆς ἰταλικῆς κωμωδίας ἀπεμιμήθη ὁ Ποκελίνος καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Δὸν Ζουάν.

Κ. Γ. ΞΕΝΟΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΣΜΥΡΝῃ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΡΥΣΙΟΥ

(1706—1747).

Ἀπὸ τοῦ τρίτου μέχρι τέλους τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἡ Σμύρνη εἶναι μὲν γνωστὴ δι' ἱστορικὰ τινα συμβάντα, ἀλλὰ μέγα σκότος ἐπικρατεῖ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ αὐτῆς ἱστορίᾳ περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεώς της. Καὶ μόλις περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ὀγδόης ἐκατονταετηρίδος ἤρξατο ποιούσα τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς ἀνάκλησιν τῶν ἀπ' αἰῶνων ἐκλελειπῶτων ἐν αὐτῇ ἑλληνικῶν γραμμάτων, διὰ τῆς συστάσεως μικρᾶς τινὸς σχο-

λης, ἥς πρῶτος καθηγητὴς ἐγένετο Διαμαντῆς ὁ Ῥύσιος, ὁ σοφὸς πᾶππος τοῦ ἐνδόξου Κοραῆ. Ὁ Ῥύσιος καθ' ἅπαν σχεδὸν τὸ ἡμισυ χρονικὸν διάστημα τοῦ αἰῶνος τούτου ἐξεπροσώπει τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τῆς πόλεως κατὰστασιν, ἥς τὰ πρακτικὰ καὶ ὠφέλιμα ἀποτελέσματα μεγάλως ἐπενήργησαν μικρὸν κατὰ μικρὸν οὐ μόνον εἰς πολλοὺς τῆς Σμύρνης κατοίκους ἀλλὰ καὶ εἰς ἱκανοὺς ξένους προσερχομένους ἐκ τῶν νήτων καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀνατολῆς εἰς ἀκρόασιν τῶν παραδόσεων τοῦ Ἀδαμαντίου, οὗτινος, ὡς λέγει ὁ ἐκ Βυζαντίου Ἰωάννης Μανολάκης,¹ «πατρίς κυρίως ἦν τὸ Ῥύσιον, πολύχλιον ὄν, ἐν Ἀστακηνῶ κόλπῳ μετὰ Φιλοκρήνην κείμενον, ταυῶν ἰδιωτικῶς Ἀριτζιον, κατὰ δὲ Στράβωνα, Δαιδαλτὸς, διὰ τὸ ποικίλον ἴσως τοῦ χωρίου καὶ εὖοπτον».

Παιδὸς ἔτι ὄντος τοῦ Ῥυσίου οἱ γονεῖς αὐτοῦ μετόκησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου ὁ νέος Διαμαντῆς ἐξεπαιδεύετο ἐν τοῖς φροντιστηρίοις αὐτῆς καὶ ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διδασκάλου Ἰακώβου τοῦ Ἀργείου, μέχρις οὗ ὁ τότε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Καλλίνικος ὁ Ἀκαρνὰν ἐξελέξατο αὐτὸν καθηγητὴν τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς.²

Τῷ 1704 παραιτησάμενος τῆς σχολῆς ἀνεχώρησεν εἰς Κρήτην ἀφιλάτινός, ὡς λέγει ὁ μνηστὴς Ἰωάννης, δελεασθεὶς, κερδῶν τε μειζόνων ἐλπῖσι διὰ δὲ καιρικὰς περιστάσεις τούτων διαμαρτῶν, μετῆρε μετὰ διετίκιν εἰς Χίον».

Ἐδίδαξε καὶ ἐνταῦθα ἱκανῶς ὁ Ῥύσιος, μετὰ δύο δ' ἔτη ἔσπευσαν οἱ Σμυρναῖοι νὰ ζητήσωσιν αὐτὸν ὡς διδασκάλον των, μεσολαβοῦντος καὶ τοῦ ἐκ Σμύρνης Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γαβριὴλ τοῦ Γ'. Εἰς τὴν εὐγενῆ ταύτην πρόσκλησιν πειθόμενος προθύμως ἔσπευσε νὰ μεταβῇ περὶ τὸ 1707 εἰς Σμύρνην ὅπου διωρίσθη διευθυντῆς τοῦ συστάντος τότε φροντιστηρίου εἰς κατάρτισμόν τοῦ ὁποίου πολλὰ μετὰ ταῦτα ἐμόχθησε καὶ ὁ Σμύρνης Ἀνανίας, ὡς μαρτυρεῖ ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ Μακαρίου τοῦ τότε διδασκάλου τῆς περιδόξου ἐν Πάτρῳ σχολῆς.³ Τὸ φροντιστήριον δὲ τοῦτο εἶναι τὸ μετὰ ταῦτα κληθὲν Εὐαγγελικὸν σχολεῖον, ἂν καὶ πολλοὶ νομίζουσιν ὅτι ἡ μέχρι σήμερον ὑφισταμένη Εὐαγγελικὴ σχολὴ ἰδρύθη τῷ 1733. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι τὸ πρῶτον ἐν τῷ κώδικι αὐτῆς ἔγγραφον εἶναι συντεταγμένον τῷ 1733 Ἰουνίου 22, ἀλλὰ τοῦτο δὲν μαρτυρεῖ ῥητῶς ὅτι τότε ἤρξατο καὶ ἡ πρώτη αὐτῆς ἰδρυσις.⁴ Ἄλλως τε καὶ ἐν τῷ πρώτῳ κώδικι τῆς Σμύρνης σώζεται τὸ ἐπόμενον περὶ τοῦ πρώτου διδασκάλου τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς σπουδαῖον

καὶ ἀνέκδοτον μέχρι σήμερον ἔγγραφον, μαρτυροῦν ὡς ἐκ τῆς χρονολογίας τοῦ ὅτι ἡ εἰρημένη σχολὴ ὑφίστατο καὶ πρὸ τοῦ 1733.

Τὰ παρὰ ἀνθρώποις συμφωνούμενα, καὶ πραττόμενα γραμμάτων ὑπομνήμασιν εἴωθε κατασφαλιζέσθαι εἰς μεταγενεστέραν παρὰστασιν καὶ ἀσφάλειαν, δηλωτικὰ καὶ γὰρ τῶν πραγμάτων τυγχάνει τὰ γράμματα, καὶ κατὰ πάντα καιρὸν παραστατικὰ τῶν πεπραγμένων· τὰ γὰρ γραφῆς μὴ εὐμοιρήσαντα ῥαδίως τῆς μνήμης ἐκπίπτει καὶ τὸ μῶνον ἔχει οὐκ ἔνεστιν. Ἐνθεν τοι καὶ οἱ περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς Μητρόπολιν πολιτείαν Σμύρνην τιμιώτατοι καὶ εὐγενεστάτοι ἄρχοντες καὶ χρήσιμοι γέροντες, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν χριστιανῶν συνελθόντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐσυμφώνησαν κοινῶς κρίναντες εὐλογον ὅτι πρὸς τὸν συμφωνηθέντα λαμβάνειν μισθὸν παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ σχολείου τὸν λογιώτατον διδασκάλον κύρ Ἰερόθεον ἔχειν λαμβάνειν καὶ τὸ διδόμενον κατ' ἔτος ἐνοίκιον τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ὄντος εἰς τὸ τρίστρατον καὶ τοῦ ὀσπητίου τοῦ ὄντος εἰς τὸ σοκκάκι τῆς ἀγίας Φωτεινῆς ἄπερ εἰσὶ κτήματα τῆς Μητροπόλεως ἡμῶν ταύτης ἀγίας Φωτεινῆς, οὗτινος ἐνοικίου ἢ ποσότης συμποσοῦται περὶ τὰ ἑκατὸν γρόσια, καὶ ἀρκεῖσθαι τὸν κύρ Ἰερόθεον ἐν τούτοις τοῖς παρὰ τῶν κτημάτων 100 γροσίοις, καὶ τοῖς ἄλλοις 100 τοῖς συμφωνηθεῖσι δίδεσθαι παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ σχολείου, καὶ μήτε τὸν Ἰερόθεον ζητεῖν πλέον τούτων μήτε τοὺς ἐπιτρόπους δύνασθαι ἐλαττοῦν ταῦτα οἰφδῆτιν τρόπῳ, ἄτε συμφωνηθέντων καὶ ὑποσχεθέντων κοινῇ βουλῇ, καὶ γνώμῃ ἐπὶ τούτοις ἐσημειώθη καὶ ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τούτῳ εἰς ἐνδειξιν, καὶ ἀσφάλειαν.

αψλβ' Σεπτεμβρίῳ.

*Πατριάρχου Σεβαστόπουλος,
Γεώργιος Ὁμηρος,
Γεώργιος Βητάλης,
Νικολλα Καπτ . . .*

*Παραγιώτης Τοῦχατζὶ Ἀρόνη,
Παραγιώτης Ἰωσήφ,
Χαρτογούλαξ Χατζῆ Νηκολάκις,
Μηχαελλ.*

Ἄγνοοῦμεν τὸ ἔτος τῆς ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ἀποχωρήσεως τοῦ Ῥυσίου, ἂν φαίνεται πιθανὸν ὅτι διεδέξατο ὁ ἐξ Ἰθάκης Ἰερόθεος ὁ Δενδρινός.

Τῷ 1725 ὁ Ῥύσιος ἐξελέγη Δημογέρον Σμύρνης μετὰ τῶν Παντολέοντος Σεβαστοπούλου, Ἰωάννου Σκούφη, Μιχαὴλ Πετριτζῆ καὶ Ἰωάννου Φωτεινοῦ Ἡσχολεῖτο δὲ μέχρι τῆς τελευτῆς του εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν ἐριούχων ἐν ἀνέσει δὲ καὶ περὶ τὰ γράμματα, συγγραῶν καὶ ἐκφωνῶν διαφόρους ἐν ταῖς ἐκκλησίαις λόγους εἰς θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν Σμυρναίων. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1746 καταλιπὼν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐκκλησιαστικὰς τινας πραγματείας του γραφείσας ἀπάσας ἐν Σμύρνη. Τῷ 1738 ἐξεδόθη παρ' αὐτοῦ ἐν Βενετίᾳ «Ναυτικὴ λιτῆ, ἔσπερινὴ καὶ ἐωθινή».¹ Ἐν

¹ Ἀατίνων θρησκείας ἔλεγχος σ. XIII.

² Αὐτόθι σ. XIV.

³ Βλ. Οἰκονόμου, τὰ σωζόμενα φιλολογικὰ I, σ. 422.

⁴ Κώδιξ τῆς Εὐαγγ. σχολῆς ἐν Σμύρνη, 1876 τευχος Α' σ. 1.

¹ Κ. Σάβα, Νεοελλην. Φιλολογία σ. 468. Πρβλ. Βίος Α. Κοραῆ. Ἐν Παρίσις, 1833, σ. 13 ἐν ὀσπημείωσει.

δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔτος ἐξεδόθη ἐν Ἀμστελδάμῳ συλλογὴ διαφόρων αὐτοῦ ἔργων, γραφέντων ἐπίσης ἐν Σμύρῃ, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Λατίνων θρησκείας ἔλεγχος 36, καὶ τίς ὁ ἐκάστου λόγος. Συλλεχθεῖσα παρὰ τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου Διαμαντῆ Ῥυσίου, τοῦ ἐκ Σμύρνης, καὶ μετ' ἐπιμελείας διορθωθεῖσα παρὰ Ἰωάννου Μανολάκη τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνετίησιν εἰς Ἀμστελτάμι, παρὰ Ἀντώνη Μπρόην, αψμη'».

Περὶ τῆς συλλογῆς ταύτης δικαίως παρατηρεῖ ὁ κ. Σάθας ὅτι «ἔνεκα τῆς ἀκηδεΐας τοῦ ἐπιστάτου ἐν τῇ ἐκτυπώσει Βυζαντίου βρῖθει τυπογραφικῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλοιούντων πολλαχοῦ τὴν ἔννοιαν». Ἐν ἀρχῇ ἐκδίδεται πεντάστιχον εἰς ἑαυτὸν ἐπίγραμμα, ἕτερον ὡς ἀπὸ τῆς βίβλου καὶ τρίστιχον εἰς τὸν συγγράψαντα ἐπίγραμμα τοῦ τότε μητροπολίτου Αἴνου Μεθοδίου. Ἐπεταὶ σύντομος τοῦ Ῥυσίου βιογραφία γραφεῖσα παρὰ τοῦ ἐκδότου τῆς συλλογῆς, Ἰγνατίου ἱεροδιακόνου τοῦ Κεμίζου τε καὶ Ἐπιδαυρίου ἐπίγραμμα πρὸς τὸν συγγραφέα καὶ ἐν τρίστιχον ἀδέσποτον. Εἶτα ἔξι μετρος προσφώνησις «τῷ ἱερωτάτῳ καὶ θεοτιμῆτῳ δεσπότη μητροπολίτῃ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Κυζίκου κυρίῳ Κφ κύρ Ἀνανία» καὶ ἕτερα «τοῖς ἐντυχεῖν μέλλουσι». Μετὰ ταῦτα ἔπεται τὸ ὀγκῶδες ἔξι μετρον αὐτοῦ σύγγραμμα «Λατίνων θρησκείας καινοτομιῶν ἔλεγχος λς'» τελειωθέντες τῷ 1741 καὶ ἐπεσφραγισμένοι τῷ ἐπομένῳ ἐπιγράμματι αὐτοῦ.

Λόγῳ μὲν ὦδε, εὐσεβεῖ πέρας ἔστιν,
Θεῶ δὲ αἶνον, τῷ ζυνεργασμένῳ,
λόγων ὁ φίλος, Διαμαντῆς ὁ Ῥύσιος.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο συνοδεύουσι καὶ τὰ ἐπόμενα αὐτοῦ ἔργα.

1) «Τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Διαμαντῆ Ῥυσίου, ἐπιτυμβίδια ἐπιγράμματα, εἰς ἰδίαν ἑαυτοῦ θυγατέρα τὴν Θεοδώραν, καὶ εἰς Σοφίαν τὴν ἐγγόνην, ἐπαπελοῦσαν τῇ θείᾳ». ¹ Εἰς τὸ τέλος αὐτῶν ὑπάρχει ἡ ἐπόμενη σημείωσις. «Ἐν ἔτει αψμγ' κατὰ Σμύρνην ἔτελεύτων δὲ ἡ μὲν θυγάτηρ μου ζ' Μαρτίου, ἡ δὲ ἐγγόνη μου Σοφία ζ' Ἀπριλίου, αἰωνία ἡ μνήμη αὐτῶν».

2) «Ἐκ τῶν τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῶν. Τῷ ὁσιωτάτῳ μοναχῷ κύρ Βασιλείῳ, διδασκάλῳ τῆς ἐν Πάτρῳ ἱερῶν λόγων σπουδῆς». Δύο ἐπιστολαὶ γραφεῖσαι ἀπὸ Σμύρνης τῷ 1741 καὶ 1744.

3) «Τοῦ αὐτοῦ κυρίου Διαμαντῆ Ῥυσίου προσφώνημα πρὸς τὸν παναγιώτατον καὶ λογιώτατον οἰκουμενικὸν πατριάρχην κύριον Γαβριήλ, προσφωνηθὲν συνοδικῶς τῷ δευτέρῳ τῆς αὐτοῦ πατριαρχείας ἔτει ἦτοι τῷ αψμγ' ἀπὸ Χριστοῦ».

4) «Τοῦ αὐτοῦ κυρίου Διαμαντῆ Ῥυσίου λόγος εἰς τὴν σύναξιν τῶν παμμεγίστων ταξιαρχῶν, ἐν ἰδιωτικῇ φράσει». Εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ ἐσημείωσεν τὰ ἑξῆς. «Ἐμελετήθη ἐν Σμύρῃ ἔτει αψζ' δεήσει τινὸς τῶν ἐνταῦθα φίλων».

¹ Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ῥυσίου Θεοδώρας πρβλ. καὶ τὰ γραφέντα ἐν Ἀποθήκῃ τῶν ὀφελίμων γνώσεων. Σμύρνη 1842. 11, σ. 104.

καθ' ὃν χρόνον ἐτελεύτα ὁ Σμύρνης Κυπριανός, ὃν διεδέξατο ὁ Παρθένιος».

5) «Τοῦ αὐτοῦ κυρίου Διαμαντῆ Ῥυσίου λόγος ἕτερος ἐν ἰδιωτικῇ φράσει, εἰς τὴν πρώτην Κυριακὴν τοῦ Λουκᾶ». Εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ. «Ἐμελετήθη ἐν Σμύρῃ κατὰ τὸ αψθ' Σεπτεμβρίου κε'».

6) «Τοῦ αὐτοῦ Διαμαντῆ Ῥυσίου, εἰς τὸν μέγαν Νικόλαον τὸν ἐν Μύροις, προσφωνημάτων». Εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ σημειοῖ τὰ ἑξῆς. «Ἐτυχε τοῦ ἀγίου ἡ μνήμη Κυριακὴ καὶ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ τὸ ἐξ ἡμέραι εἰσὶν ἐν αἷς κτλ. Διὸ χαριζόμενος τῷ Σμύρνης κυρίῳ Παρθενίῳ συνῆψα τὸ παρὸν εἰς τὸν ἅγιον προσφωνημάτων, εἰς λόγον ἕτερον, ὃς ἦν κατὰ φθοερῶν ποιηθεὶς τινί. αψιέ.»

Περὶ τοῦ σπουδαίου λοιπὸν τούτου ἀνδρὸς ἐντυχόντες ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνησθέντι συμρικτικῶ κώδικι ἔγγραφά τινα σπουδαῖα καὶ ἀξιόλογα, ἐκδίδομεν αὐτὰ ἐνταῦθα νομίζοντες ὅτι ἐπιτελοῦμεν καθήκον εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Ἀδαμάντιον Ῥύσιον, ὅστις ὄχι μόνον τὴν Σμύρνην ἐτίμησε διὰ τῶν ποιικίλων αὐτοῦ γνώσεων ἀλλὰ καὶ σύμπαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, διότι διὰ μιᾶς τῶν θυγατέρων αὐτοῦ παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν ἀθάνατον Κοραῖν, ὅστις ἰδοῦ πῶς ἐγκωμιάζει τὸν σοφὸν αὐτοῦ πάππον. «Ἡ μήτηρ μου, λέγει ὁ Κοραῖς ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ του, ἔλαβεν ἐλευθεριωτέραν ἀνατροφὴν, διότι εὐτύχησε νὰ ἔχη πατέρα Ἀδαμάντιον τὸν Ῥύσιον, τὸν σοφώτατον ἐκείνου τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἄνδρα, ὅστις ἀπέθανεν ἐν ἔτος (1747) πρὸ τῆς γενέσεώς μου. Αὐτὸς ἐχρημάτισεν, ἔτι νέος ὢν, διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Χίον, μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Σμύρνην, ὅπου ἐνυμφεῦθη χήραν τινὰ Ἀγκυραϊνὴν. Οὗτος μὴ γεννήσας ἀρσενικὸν, ἐπαρηγόρησε τὴν ἀποτυχίαν του, σπουδάζας νὰ ἀναθρέψῃ ὡς υἱὸς τὴν μητέρα μου (Θωμαΐδα) καὶ τὰς τρεῖς αὐτῆς ἀδελφὰς Ἀναστασίαν, Θεοδώραν καὶ Εὐδοκίαν. Ἡ κατάστασις τοῦ γένους ἦτο τοιαύτη τότε, ὥστε εἰς τὴν μεγαλόπολιν Σμύρνην μόναι σχεδὸν αἱ θυγατέρες τοῦ Ῥυσίου ἤξευρον νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι παρὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐδιδάχθησαν (πολλὰ ὀλίγον ὁμῶς) καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ Θεοδώρα, σοφωτέρα παρὰ τὰς ἄλλας, ἀπέθανε παρθένος ἀπὸ τὸ θανατικόν. Ἡ μήτηρ μου ἐκταλάμβανεν ἱκανῶς τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ τὰ συγγράμματα»¹.

Ἐν τοῖς ἐκδιδόμενοις ἐγγράφοις προσεθέσαμεν καὶ τὴν διαθήκην τοῦ Ῥυσίου, ἐν ᾧ οὐδόλως γίνεταί μνεῖα τῶν ὑπὸ τοῦ Κοραῖ ἀναφερομένων. «Εἶπα λέγει, ὅτι ὁ πάππος μου, λυπημένος πολὺ διὰ τὴν στέρησιν ἀρσενικῶν τέκνων, ἐσπούδασε νὰ κοινωνήσῃ μέρος τῆς σοφίας του εἰς τὰς θυγατέρας. Ἀφ' οὗ τὰς ὑπᾶνδρευσε προικισμένας, παρὰ τὴν ἀργυρικὴν δόσιν, καθεμίαν μὲ οἶκον κατασκευασμένον ἐκ θεμελίων, ἐπρόσμενε ἀνυπομόνως ἐξ αὐτῶν καρπούς ἀρσενικοὺς, διὰ μόνον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς ἀναθρέψῃ αὐτὸς μετ' ἑλληνικὴν παιδείαν. — Βλέπων ὁμῶς πλησιάζοντα τὸν θάνατον, τοῦ ὁποίου πρόδρομος ἔγινεν ἡ τύφλωσις τῶν ὀφθαλμῶν του, καὶ φοβούμενος τὴν ἀποτυχίαν τοῦ

ποθουμένου, ἔγραψε τὴν διαθήκην του. Τὸ πρῶτον αὐτῆς κεφάλαιον ἔφερε κληρονόμον τῶν βιβλίων του, ἀπὸ τοὺς ἀρσενικοὺς μέλλοντας ἀπογόνους, τὸν ὅστις ἔμελλε πρῶτος ν' ἀφήτῃ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, διδαγμένος καὶ ὅσα ἤξευρεν ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου. Οἱ συνεριζόμενοι μ' ἐμέ ἐξάδελφοι καὶ συσχολασταὶ μου δὲν ἔδειξαν ὀλιγωτέραν προθυμίαν νὰ κληρονομήσωσι τὰ βιβλία' ἢ τύχη ὅμως ἔσυρε πρῶτον ἐμέ ἀπὸ τὸ σχολεῖον, καὶ μ' ἐκατέστησε κληρονόμον τῆς παππικῆς βιβλιοθήκης¹ ».

Ἴδού τὰ ἐν λόγῳ ἔγγραφα.

1

† Ὁ Σμύρνης ΑΝΑΝΙΑΣ ἐπιβεβαίωσι ὅτι ἴσον εἶναι τοῦ πρωτοτύπου.

Ἄν ἔτει ἀφ' ἧς μηνὸς Ἰουλίου λα' ἢ κυράτζα Ἀργυρῆ θυγάτηρ τοῦ ποτὲ Κωνσταντῆ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Νικολῆς ἀπὸ τὸν ποτὲ Παράση Τακιατζί, ἔχοντες σπίτι εἰς τὸν Κασάπ Χιτήρ Μπαχλεσί, καὶ πλησιαστάς ἀπὸ μὲν τὸ βορινὸν μέρος τὸν κυρίτζη Πανγκιώτην Ἰωσήφ, ἀπὸ δὲ τὸ νότιον τὸν ποτὲ Νικολὸν Περίτζην, ἀπ' ἀνατολὰς τὴν καθολικὴν στράταν, καὶ ἀπὸ δυσμῶν τὸ περιβόλι τοῦ Γιόβάνογλου, καὶ τούτου τοῦ σπιτίου ἐξουσιάζοντες ἢ μὲν Ἀργυρῆ τὴν γῆν, ὡσὰν προικομοίρι ταύτης καὶ μητρικὸν τῆς, ὁ δὲ υἱὸς τῆς ὁ Νικολῆς τὴν οἰκοδομὴν ὡς ἀπὸ τοῦ πατρὸς του τοῦ Παράση κτίσμα, ἀπὸ γνώμης κοινῆς, καὶ συμφωνίας κοινῆς τὸ ἐπώλησαν μὲ κοινὸν διαλαλητὴν εἰς τὸν διδάσκαλον κύρ Διαμαντὴν μὲ τοὺς τοίχους τοῦ ὅπου εἶναι οἱ ἀπὸ μέρους τοῦ μισίρ Νικολοῦ, καὶ τοῦ Γιόβάνογλου, μούλικια, μετὰ ἐντὸς τῶν τοίχων ὅλα ἀνώγεια καὶ κατώγεια, σπίτια, φούρνος, μαγαζία, περιβόλι, δένδρα, πηγάδι, καὶ καθολικῶς μὲ ὅσα σφαλοῦνται, καὶ εὐρίσκονται μέγα εἰς τοὺς τέσσαρας τοίχους ἀπάνω καὶ κάτω πόρτες, καὶ παράθυρα, αὐλαῖς, καὶ ἀπλῶς μὲ ὅλα τὰ σπιτικὰ εἶδη, καὶ δικαιώματα, καὶ μετρημένον εἰς φάρδος καὶ μάρκος ἀπὸ τὸν κατὰ καιρὸν μεγέμερην τὸν Μαστρονικολάον, μάρκος πῆχες σαραντατρισημίσι, καὶ πλάτος δεκατέσσερεςήμισι, καὶ ὁ μουζαδάς τοῦ δρόμου σαντράτζικ ἐννέα, ἀναλογικῶς πολυπλασιασμένα πῆχες τριανταδύο καὶ μουζαδάδες τρεῖς, διὰ τιμὴν γροσίων δύο (χι)λιάδων τετρακοσίων ἐξῆντα, τὰ ὅποια καὶ τὰ ἔσθον ἔμπροσθεν τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων τῶν ὑπογεγραμμένων εἰς τὸ χοτζέτιον ὅπου ἔδωκαν τῷ διδασκάλῳ Διαμαντῆ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ὅπου ἔκρινεν ὁ ἐνδοξότατος μολλάς Πενγλή Ἀχμέτ ἐφέντης, καὶ ὁ τούτου ναγίπης Ἀλαζεζόγλους Μουσταφᾶ ἐφέντης, μετρημένα, ὅσα καὶ ἀνελλειπῆ μέσα εἰς τὸ ἴδιον σπίτι καὶ ἐγχειρισμένα μὲ χέρι ἴδιον τοῦ διδασκάλου Διαμαντῆ εἰς τὴν κυράτζα Ἀργυρῆν διὰ τιμὴν τῆς γῆς γρόσια χίλια ἐξακόσια δέκα, ἢ ὅποια καὶ τῶρα παρούσα ὁμολογεῖ πῶς τὰ ἔλαβεν' εἰς δὲ τὸν υἱὸν αὐτῆς Νικολὴν τοῦ Παράση ἐγχειρισμένα καὶ εἰς αὐτὸν μὲ χέρι τοῦ

¹ Βίος Α. Κορνη. σελ. 9—10.

ἰδίου ἀγοραστοῦ διδασκάλου Διαμαντῆ γρόσια ὀκτακόσια πενήντα, διὰ τιμὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ δηλωθέντος σπιτίου, καὶ ὁμολογεῖ καὶ οὗτος παρῶν ἐνταῦθα ὅτι τὰ ἔλαβε' διὸ καὶ τοῦ ἐπαρέδωκαν ὀλοκλήρως τὸ τε σπίτι τοῦτο, καὶ τὴν δεσποτίαν τούτου τοῦ σπιτίου παντοτινὴν καὶ ὀλοκλήρον καθὼς διαλαμβάνει καὶ τὸ χοτζέτιον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔμαθεν ὁ διδάσκαλος πῶς ἢ προδηλοθεῖσα Ἀργυρῆ ἀδελφὸν τὸν Ἰωάννην τοῦ Κωνσταντῆ ἀπὸ γυναῖκα μὲν ἄλλην καὶ ὑστερωτέραν τὴν Ἀσιμίαν πλὴν ὁμοπάτριον, ἐζήτησε μαθεῖν καὶ βεβαιωθῆναι μήπως ἔχει τινὰ καὶ ὁ Ἰωάννης οὗτος μετοχὴν ἀπὸ τὸ σπίτι ὅπου ἐπωλοῦσαν πρὸς τὸν διδασκαλον ἢ Ἀργυρῆ, καὶ ὁ ταύτης υἱὸς Νικολῆς. Διὸ καὶ ἐκράχθη, καὶ παρῆν ἐκεῖ εἰς τὸ ἴδιον σπίτι ὅταν ἐμετρῶντο τὰ ἄσπρα, καὶ ἐρωτηθεὶς περὶ μετοχῆς τινος τοῦ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του πωλουμένου σπητίου παρῶν ἐνώπιον τοσούτων μαρτύρων τούρκων τε καὶ χριστιανῶν ὁμολόγησεν ὁ Ἰωάννης πῶς δὲν μετέχη, διότι ἡ ἀδελφὴ του Ἀργυρῆ τῆς Σοφοῦλας τὸ ἐπῆρε διὰ τοῦ πατρὸς τῆς προίκισμα ὡς μητρικὸν τῆς ἐξ ἀρχῆς κτήμα' ὁ δὲ Ἰωάννης διὰ τὸ εἶναι ἀπ' ἄλλης γυναικὸς τῆς Ἀσιμίνας ἢν ἔλαβεν ὑστερον ὁ Κωνσταντῆς, διὰ τοῦτο μηδὲ ὡς μετέχειν καθωμολόγησεν, καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην περὶ παντελοῦς ἀμεθεξίας του ὁμολογίαν, διὰ βεβαιωτέραν ἀσφάλειαν τοῦ ἀγοραστοῦ διδασκάλου Διαμαντῆ ἐγράφει οὗτος ὁ Ἰωάννης καὶ μάρτυς εἰς τὸ χοτζέτιον. Καὶ τῶρα παρῶν ἐπὶ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος προκαθημένης συνοδικῶς ὁμολόγησε πῶς τοῦ εἰρημένου σπιτίου οὔτε εἶχε ποτε μετοχὴν, οὔτε θέλει ἔχει ποτε οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ ἀπ' αὐτοῦ. Διὸ εἰς ταύτην τὴν συνοδικῶς ἐξετασθεῖσαν φανέρωσιν τῆς πρὸς τὸν διδασκαλον Διαμαντὴν ἀσφαλεστάτης πωλήσεως τοῦ δηλωθέντος σπιτίου πάλιν ὑπογράφετε μάρτυς οὗτος ὁ Ἰωάννης μαζὴ μὲ τοὺς ἐπιλοίπους συνοδικῶς παρόντας χριστιανούς τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας, ὧν ἐνώπιον ἀναγνωσθεῖσα κοινῶς ἦτε καθολικὴ καὶ κυρία καὶ ἀίδιος πώλησις τοῦ δηλωθέντος σπιτίου, καὶ ἡ δοθεῖσα περὶ ἀμεθεξίας ὁμολογία τοῦ Ἰωάννου, ἐβεβαιώθησαν ὑπὸ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος, διὰ μαρτυρίας τῶν παρόντων ἀρχόντων καὶ γερόντων, καὶ ἅμα κατεστρώθησαν ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης μητροπόλεως, παριστάνοντα καὶ εὐδηλον εἰς ἅπαντας καθιστῶντα τὴν γινομένην τελείαν καὶ ἀσφαλεστάτην καὶ ἀίδιον πώλησιν τοῦ εἰρημένου σπιτίου πρὸς τὸν διδασκαλον Διαμαντὴν Ῥύσιον εἰς ἀίδιον μνήμην καὶ φανέρωσιν καὶ βεβαίωσιν.

Παρτελέωρ Σεβαστόπουλος μάρτης

Χατζῆ Δημητράκις

Ζωρζῆς Βιτάλης μάρτης.

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος.

Ὁ Σμύρνης ΝΕΟΦΥΤΟΣ βεβαιωσι.

† Προκαθημένης τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, συνεδριαζόντων καὶ τῶν ἐντιμοτάτων αὐτῆς κληρικῶν προσετώτων τε, καὶ χρησίμων γερόντων τῆς πολιτείας, παρεστάθησαν οἱ ὀσιώτατοι ἐφημέριοι τῆς καθ' ἡμᾶς Μητροπόλεως, ζητοῦντες παρὰ τοῦ κυρίτζη Νικολάκη ἀνεψιοῦ τοῦ μακαρίτου πρώην Σμύρνης κῦρ Ἀνανίου τὸ ὄπερ ἔδωκεν ἐμβατοίκιον τῷ θεῷ αὐτοῦ ἔτι περιόντι, τοῦ δὲ κυρίτζη Νικολάκη δικτεινομένου καὶ ἀποποιουμένου τὴν δόσιν, καὶ προβάλλοντος μηδεμίαν ἄλλην οὐσίαν καταλειπομένην τὸν μακαρίτην θεῖον αὐτοῦ εἰ μὴ τὰ πεντακόσια γρόσια ταῦτα τῷ κυρίτζη Νικολάκη, τὸν δ' αὖ κυρίτζη Νικολάκην ἐπιστρέψαι τοῖς ἐφημερίοις ὡς δίκαιον αὐτῶν ὄν. Τούτου χάριν διὰ τὸ τὸν μὲν διδάσκαλον κυρίτζη Διαμαντὴν πληρῶσαι τὰ πεντακόσια γρόσια τῷ κυρίτζη Νικολάκη, καὶ λαβεῖν παρ' αὐτοῦ τὸ ὄπερ ἔφερε γράμμα ἰδιόχειρον τοῦ Διαμαντῆ, τὸν δ' αὖ Νικολάκην ἐπιστρέψαι τοῖς ἐφημερίοις, καὶ μείναι τὸν διδάσκαλον ἀκαταζήτητον εἰς τὸ ἐξῆς ἕτε ἐξώφλησαντα αὐτὰ, ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον γράμμα βεβαιωτήριον, ἐπιμαρτυρίᾳ τῶν ἐντιμοτάτων κληρικῶν, καὶ χρησίμων προσετώτων, καὶ γερόντων τῆς πολιτείας, καὶ ἐδόθη τῷ διαλειφθέντι διδασκάλῳ κῦρ Διαμαντῆ εἰς ἐνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν. — αψλα' Μαῖω.

Ὁ Νικόλαος Αγκκαδὰς ἀποφάσει συνοδικῆ ἔλαβον καὶ ἐπέστρεψα τοῖς ἐφημερίοις.

Παναγιώτης Ἰωσήφ μάρτυς, Γεώργιος Ὁμηρος μάρτυς, Ἰωάννης Σκούφης μάρτυς, Ζωρζῆς Βιτάλης μάρτυς, Νικόλαος Κόκκιος μάρτυς, Γεωργάκης Μοντάφογλου μάρτυς, Νάτζιος Σκούφης μάρτυς, Χαρτοφύλαξ Χατζῆ Νικολάκης μάρτυς, Χατζῆ Γκαρῆς Χατζῆ Φραντζέσκου μάρτυς, Ἰωάννης Φωτεινός μάρτυς, Μπεγλάρης τοῦ Κυριάκου μάρτυς, Παναγιώτης Χατζῆ Ἀντώνη μάρτυς, Παπᾶ Νεόφυτος καὶ ἐφημέριος μάρτυς, Κήρυλλος ἱερομόναχος καὶ ἐφημέριος μάρτυς, Θεοδόσιος ἱερομόναχος μάρτυς, Γεράσιμος ἱερομόναχος μάρτυς, Διονύσιος ἱερομόναχος μάρτυς, Μεθόδιος ἱερομόναχος μάρτυς, Ἰγνάτιος ἱερομόναχος μάρτυς, Ἀνατόλιος ἱερομόναχος μάρτυς, Νεκτάριος ἱερομόναχος μάρτυς.

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος.

† Διὰ τοῦ παρόντος ἐνδεικτικοῦ γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι ἐπειδὴ καὶ ὁ Παναγιώτης Πασακούλης ὑπηρετῆς ὦν καὶ δούλος τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κῦρ Διαμαντῆ ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον διὰ τὴν κάμη πραγματείαν, καὶ ἐκεῖσε ἔδωκε τὸ κοινὸν χρέος, οἱ εὐρισκόμενοι ἐκεῖσε εὐσεβεῖς πραγματευταὶ καὶ φίλοι τοῦ διδασκάλου κῦρ Διαμαντῆ μὲ τὸ νὰ ἠξέουρον πῶς εὐρίσκειτο πρότερον εἰς τὴν δούλευσιν τῆς λογιότητός του ὁ διαληφθεὶς Παναγιώτης, ἐπερίλαβαν εἰς χεῖράς των τὴν εὐρεθείσαν ὄλην περιουσίαν τοῦ Παναγιώτου καὶ τὴν ἔστειλαν εἰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου μὲ γράμματων, ἣτις συνεποσώθη εἰς ἀσανία γερὰ ἑκατοντηνηταένα, καὶ ἄσπρα σαράντα, καθὼς ἰδόντες καὶ ἐρευνήσαντες καὶ πληροφορηθέντες πραγματευταὶ ἀξιόπιστοι ἐβεβαίωσαν τὴν ἡμετέραν ταπεινότητα, οἵτινες καὶ υπογράφονται μάρτυρες ἐν τῷ παρόντι. Ὁ γοῦν διαληφθεὶς Παναγιώτης Πασακούλης ὑπανδρὸς ὦν μετὰ γυναικὸς Ἀγγελίνας εἰς χωρίον Πραστὸν καὶ μετ' αὐτῆς ἔχων θυγάτριον ἓν, καθὼς ἡ διαληφθεῖσα Ἀγγελίνα ποτὲ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέδειξε διὰ βεβαιωτηρίου γράμματος τοῦ συναδέλφου μοι ἀγίου Ρέοντος καὶ Πραστοῦ, παραγομένη εἰς Σμύρνην ἐπὶ τῷ λαβεῖν τὴν περιουσίαν τοῦ ποτὲ ἀνδρὸς αὐτῆς Παναγιώτου ἀνήκουσαν τῇ ὀρφανῇ θυγατρὶ αὐτῆς. Ὡς οὖν ἀπέδειξεν ἡ Ἀγγελίνα ὅτι ἀληθῶς, καὶ βεβαίως ὑπάρχει γυνὴ τοῦ Παναγιώτου καὶ μήτηρ τῆς ὀρφανῆς καὶ ἐπίτροπος τέλειος αὐτῆς ἀπέδωκεν ὁ λογιωτάτος κῦρ Διαμαντῆς τὴν ὄλην περιουσίαν τοῦ μακαρίτου Παναγιώτου τὰ 151 γερὰ καὶ ἄ. 40 εἰς χεῖρας τῆς διαληφθείσης Ἀγγελίνας ἐπιτρόπου καὶ μητρὸς τῆς ὀρφανῆς θυγατρὸς καὶ κληρονόμου τοῦ Παναγιώτου, καὶ ἐξόφλησε τὸν διδάσκαλον ἔλαβε πρὸς τούτοις ἡ Ἀγγελίνα καὶ εἴτι ἄλλο ρουχικὸν εὐρίσκειτο τοῦ Παναγιώτου εἰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου, καὶ ἐξόφλησε, καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὸν διδάσκαλον, καὶ ὁμολόγησεν ἡ Ἀγγελίνα ἔμπροσθεν ἡμῶν, καὶ τῶν υπογεγραμμένων μαρτύρων, πῶς δὲν ἔχει νὰ ζητῆ πλέον παρὰ τοῦ διδασκάλου, μήτε πολὺ μήτε ὀλίγον ἄχρι καὶ ὀβολοῦ, ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ Παναγιώτης δὲν εἶχεν υἶδν, ἀλλὰ τὸ θυγάτριον μόνον, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς νόμους τῶν κρατούντων, ἀνήκει ἀπὸ τὴν περιουσίαν του, καὶ εἰς τοὺς πλαγίου, ἐξετάσαντες ἀκριβῶς καὶ περὶ τούτων εὕρομεν ὅτι ἔχει δύο πρωτεζαδέλους πρὸς πρὸς, οἱ ὅποιοι κατὰ τοὺς κρατοῦντας εἰσέρχονται εἰς κληρονομίαν, καὶ παρὸν ὁ ἓνας Νικόλας Πασακούλης ἀφοῦ εὐγῆκαν τὰ ψυχικά του, ἔκαμε τὸ μερίδιον ὁποῦ τὸν ἐτύχαινε κατὰ τοὺς κρατοῦντας ἀσανία γερὰ δέκα ἕξ, καὶ τὰ ἔλαβε σῶα, καὶ ἐξόφλησε τὸν διδάσκαλον ἐπ' ὄψει τῶν παρυσυρεθέντων καὶ ἡμῶν, ἔμεινε πρὸς τούτοις καὶ τὸ τοῦ ἐτέρου ἐξαδέλφου μερίδιον Νι-

κολού και εκείνου ονομαζομένου του Θεοδωρή ασλανία γερὰ δέκα ἐξ τὰ ὀποῖα ἐδόθησαν πρὸς τὴν ἡμῶν ταπεινότητα ἐρχόμενος εἰς Σμύρνην νὰ τὰ πέρνη· τούτου χάριν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἐξοφλητικὸν γράμμα ἐν ᾧ ὁμολογεῖ ἡ Ἀγγελίνα γυνὴ τοῦ Παναγιώτου καὶ ἐπίτροπος τοῦ ὀρφανοῦ, καὶ ὁ Νικολὰς Πασακούλης ἐξάδελφος τοῦ Παναγιώτου ὅτι δὲν ἔχουσι πλέον νὰ ζητοῦσιν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον κύρ Διαμαντῆν μῆτε παλὺ μῆτε ὀλίγον ἄχρι καὶ ὀβολοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελεν εὐρεθῆ ἄλλος συγγενὴς παρὰ ταῦς δύο Νικολούς, καὶ ἤθελε διασειῆ τὸν διδάσκαλον ζητῶν πολὺ ἢ ὀλίγον παρὰ τῆς αὐτοῦ λογιότητος διὰ τὴν περιουσίαν τοῦ Παναγιώτου, νὰ χρεωστῆ νὰ ἀπολογηται ἡ Ἀγγελίνα καὶ ὁ Νικολός, καὶ ὁ διδάσκαλος νὰ εἶναι πάντοτε ἐξοφλημένος καὶ ἀκαταζήτητος. Ἐπὶ τούτοις ἐδόθη, καὶ τὸ παρὸν ἐξοφλητικὸν γράμμα εἰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου ἐπιβιβαιώσει τῆς ἡμῶν ταπεινότητος καὶ μαρτυρίας τῶν θεωριῶν τῆς περιουσίας τοῦ Παναγιώτου. Ἐν ἔτει αψλεῖ ἰανουαρίου.

Ἡ Ἀγγελίνα γυνὴ τοῦ ποτὲ Παναγιώτου Πασακούλη ἀπὸ χωρίον Πραστὸν βεβαιῶν ὑποχειρὸς ἐμοῦ Μπενιζέλου Μεταξά καὶ μαρτυρῶ.

Χατζῆ Τζανῆς τοῦ Φραζέσκου μάρτυς, Μιχαλάκης Μαρούλης μάρτυς, Δημήτρης Παλαιολόγος μάρτυς, Γεώργιος Τζιγκιρλάρας μάρτυς, Χατζῆ Χρίστος Ταμπέικος μάρτυς, Γεώργιος Μαζουράνης μάρτυς, Χατζῆ Πακαζιώτης ποτὲ Χατζῆ Ἰωάννου μάρτυς, Πενιζέλος Φωλερός μάρτυς.

† Ὁ Σμύρνης Νεόφυτος βεβαιοί.

4

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος.

Πρὸς τὴν ἡμῶν ταπεινότητα παρέστη ἡ Ἀνοῦκα, σύμβιος τοῦ ποτὲ Ἀπτάλη, καὶ προβάλλετο τὴν ἣν εἶχε χρεῖαν τοῦ πωλῆται μέρος ἀπὸ τὸ χάνει ὅπου δεσπόζει αὐτὴ τε, καὶ τὰ ὀρφανὰ τέκνα αὐτῆς διὰ χρεός ὅπου τῆς ἔφησε, ἡ μακαρίτρα πενθερὰ αὐτῆς, Δεσποινῆ Γιοβάνογλου· καὶ διὰ νὰ μὴν τύχη καὶ προχωρήσει τις ἔξωθεν ἀγοραστῆς, ἐδουλεύθη περὶ τούτου, καὶ μετὰ τοὺς ἰδίους τῆς συγγενεῖς, καὶ τὴν ἐμὴν ἀνερώτησε ταπεινότητα, ἐκρίθη τε καλὸν τοῦτο, ὅπου παριστῶμεν ἐνταῦθα. Ἐπειδὴ ἐγνώσθη καὶ τὸ ἐγγόνι τῆς διαληφθείσης Ἀνοῦκας, ὁ Λουκάς, ὃν ἔσχε ἀπὸ τοῦ Παντελεῆ Λουτράρη Χίου, ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Σιφοῦλα, οὗτος ὁ Λουκάς ἔχει γρόσια πεντακόσια, ἅτινα ὀλίγον πρὸ τελευτῆς του, ὁ βῆθεις Παντελεῆς πολλὰ δεηθεὶς τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κυρίτζη Διαμαντῆ Ῥυσίου, ὡς ἡ ἐμφανισθεῖσα του ὁμολογία ἔδειξε, τὰ ἐδάνεισεν αὐτῷ πρὸς ἑπτὰ τὰ ἑκατὸν, ὡς ἄσπρα τοῦ παιδὸς του τοῦ Λουκά. Ἡ τοίνυν μάμη τοῦ Λούκα Ἀνοῦκα καὶ ἐπίτροπος αὐτοῦ προ-

καταστάσα διὰ χοτζετίου τῆς βασιλικῆς κρίσεως, ἡ καὶ ἡμῶν ἀνεδείχθη συνδικῶς, καὶ ἐμαρτυρήθη ὑπὸ τῶν ἐν χοτζετίῳ μαρτύρων, ὅσοι ἡμέτεροι, ἐζήτησεν ὡς καθολικὴ ἐπίτροπος τοῦ Λούκα υἱοῦ τοῦ Παντελεῆ λαβεῖν παρὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ Διαμαντῆ τὰ δηλωθέντα ἄσπρα, τότε κεφάλαιον, καὶ διάφορον εἰς χρόνους τρεῖς ὅπου ἐστάθησαν εἰς τὴν λογιότητά του. Οὕτως ἡ ταπεινότης ἡμῶν μετακαλεσαμένη τὸν διδάσκαλον κύρ Διαμαντῆ, καὶ ἀναγγείλασα αὐτῷ τὴν χρεῖαν, δι' ἣν ἠναγκάσθη ἡ ἐπίτροπος τοῦ ὀρφανοῦ τοῦ Παντελεῆ εἰς τὸ ἀπαιτήσιν τὸν διδάσκαλον τὰ ἄσπρα τοῦ Λούκα, περὶ τοῦ ἐλθεῖν εἰς τελείαν ἡλικίαν τὸν Λούκαν, δηλαδὴ ἕνεκα τοῦ μὴ προχωρήσαι τινα ξένον εἰς τὸ παρ' αὐτῶν δεσποζόμενον χάνιον τοῦ Γιοβάνογλου λεγόμενον, οὗ εἰς ἀνάγκην ἦλθον διαπωλήσω μέρος ὡς εἴρηται. Καὶ ἅμα προτρεψαμένη τὴν αὐτοῦ λογιότητα, ὅπως εἰρηνικῶς ἀποδῶ, καὶ λάβῃ τὸ τεμεούτι του ἐξοφλημένον, καὶ ζεχαριεῖ καμωμένον, ἀπὸ μέρος τῆς ἐπιτρόπου τοῦ Λούκα καὶ μάμης αὐτοῦ Ἀνοῦκας, ἥτις, βεβαιούσης τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, καὶ τῶν ὧδε ὑπογεγραμμένων μαρτύρων, λαμβάνει ταῦτα διὰ τιμὴν, καὶ ἅμα πληρωμὴν τοῦ ὄντα ὅπου ἀγοράζει διὰ τὸ ὀρφανὸν ἐγκόνι τῆς, τὸν Λούκα, υἱὸν τοῦ Παντελεῆ Χίου Λουτράρη, καὶ εἶναι ἐμβαίνωντας εἰς τὸ χάνι ἐνοικιαζόμενος τὸ παρὸν διὰ γρόσια εἴκοσι πέντε, ὃν τινα ὄντα, αὐτὴ τε ἡ μάμη τοῦ Λούκα, καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς, ὄντων εἰς τελείαν ἡλικίαν καὶ τούτων, αὐτοθέλητος τὸ ἐπώλησαν, πρὸς τὸν εἰρημένον Λούκαν τὸν Παντελεῆ, πρὸς ταῦτα ἄλλο μὴδὲν δυνηθεὶς ἀντιπεῖν ὁ διδάσκαλος κύρ Διαμαντῆς, ἐζήτησεν εὐλόγως ἰδεῖν δηλαδὴ καὶ τῆς πωλήσεως τὸ χοτζετίον, ἡ καὶ παρασταθήσασα ἐνέδειξεν ἡμῶν, ἡ ἐπίτροπος καὶ μάμη τοῦ Λούκα, καὶ ἀνεγνώσθη κατ' ἐνώπιον ἡμῶν καὶ τῶν ὑπογεγραμμένων μαρτύρων, καὶ οὕτω πάσης ἀντιλογίας διαλυθείσης, ὁ διδάσκαλος κύρ Διαμαντῆς ἐμέτρησεν τὰ ὅσα διελάμβανεν ἡ ὁμολογία του, γρόσια ὅλα πεντακόσια τριάκοντα πέντε, καὶ προσέτι ἕτερα ἐβδομήκοντα διὰ τοὺς λοιποὺς δύο χρόνους, καὶ ἕως τὴν σήμερον ὅπου ἀπεδόθησαν ὅλα γρόσια ἐξακόσια πέντε, ἦγον 605 ἄσπρα γερὰ κατὰ τὸ φερμάνι, καὶ τὰ ἴδαμεν οἱ παρόντες καὶ τὰ ἐμετρήσαμεν. Καὶ οὕτω κατ' ἐνώπιον ἡμῶν παρόντων τὰ ἐνεχείρησεν τῇ μάμη καὶ τελείᾳ ἐπιτρόπῳ τοῦ Λούκα κυρῆ Ἀνοῦκα, καὶ ἐνεχειρίσας, ἀπέλαβε παρ' αὐτῆς τὴν ὁμολογίαν του, τελείως καὶ ἀιδίως ἐξοφλημένην, ἀπὸ τε μέρους ταύτης τῆς Ἀνοῦκας, καὶ ἀπὸ μέρους τοῦ παρ' αὐτῆς ἐπιτροπευομένου ἐγκόνου τῆς Λούκα καὶ υἱοῦ τοῦ Παντελεῆ. Καὶ ἔτι ἀπὸ κῆθς συγγενῆ καὶ ξένου τοῦ Λούκα καὶ τοῦ πατρὸς του Παντελεῆ Λουτράρη. Ὅθεν καὶ εἰς τελείαν ἀσφάλειαν τοῦ διδασκάλου Διαμαντῆ, ἡ ἐπίτροπος αὕτη τοῦ Λούκα Ἀνοῦκα, ἐδεήθη τῆς ἐμῆς ταπεινότητος, καὶ ἔκαμ τὴν ἀποδοθεῖσαν τῷ διδασκάλῳ ὁμολογίαν του ταχρῆ, ὑπογράψασα ταύτην, καὶ ἐξοφλήσασα ταύτην ἀπὸ μέρος τῆς, καὶ ὡς εἴρηται, ἀπὸ μέρος τοῦ ὀρφανοῦ, καὶ ἀπὸ ἄλλον τινα διὰ χεῖρας τῆς ἰδίας, ἡ ταπεινότης μου. Ἐτι καὶ τούτου προσεδείθη μου αὕτη ἡ ἐπίτρο-

πος, και μάχη τοῦ Λούκα, ὅτι τόσον διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πρὸς τὸν διδάσκαλον Διαμαντῆ ἐξοφλήσεως, ὅσον και διὰ νὰ φαίνεται εἰς κάθε καιρὸν και χρείαν, ἤτε πώλησις τοῦ ὄντα πρὸς τὸν Λούκα τὸν ἐγγονὸν τῆς, και υἱὸν τὸν Παντελῆ Λουτράλη, και ἔτι ἡ πληρωμὴ πῶθεν τοὺς ἔγινε δηλαδὴ ἀπὸ τὰ διαληφθέντα ἄσπρα ὅπου ἐπῆρε ἀπὸ τὸν διδάσκαλον Διαμαντῆ ὡς τοῦ Λούκα ἐγγονοῦ τῆς, τελεία διὰ χοτζετίου ἐπίτροπος, νὰ καταστρωθῆ τὸ παρὸν τῆς ὄλης ὑποθέσεως ἐνδεικτικὸν γράμμα, και ἐν τῷ ἱερῷ τῆς καθ' ἡμᾶς Μητροπόλεως κώδικι. Και οὕτως κατεστρώθη ἀναγκαιῶς εἰς αἰδίδιον ἐνδειξιν και ἀσφάλειαν.

Ἐν Σμύρῃ κατὰ τὸ ἀψλζ' φεβρουαρίου εἶ'.

Ἄρνούκα τοῦ ποτὲ Ἀπτάλη σύμβιος ἔλαβα τὰ ἄνωθεν. Παντελῆς Σεβαστόπουλος μάρτυς, Γεωργάκης Ὁμηρος μάρτυς, Κῶνστας Κάρτις μάρτυς, Ἀδάμας τοῦ Ἰωάννου μάρτυς, Ἰωάννης Φωτεινὸς μάρτυς, Δημητράκης τοῦ ποτὲ Μιχαῆλ μάρτυς, Ἰωσήφ Πασχάλης μάρτυς, Ἰωάννης τοῦ Μαρόλη μάρτυς, Ἀδάμας ὁ τοῦ Ἰωάννου μάρτυς και υἱὸς αὐτοῦ μαρτυρῶ, Παραγιώτης Ἰωσήφ μάρτυς.

† Ὁ Σμύρνης Νεόφυτος βεβαιοῖ.

5

† Ἡ ταπεινότης ἡμῶν μετὰ και γνώμης τῶν ἐπιτρόπων τῆς καθ' ἡμᾶς Μητροπόλεως ἀγίας Φωτεινῆς, δηλοποιεῖ ὅτι τὸ τέταρτον στασίδιον ἀπὸ τὰ καινούρια εἰς τὸ γυναικίικι ὅπου ἦδη ἔγιναν ἐφ' ἡμῶν ἐπιλοδωρήθη τῷ λογιωτάτῳ διδασκάλῳ κῦρ Διαμαντῆ Ῥυσίῳ πληρώσαντι και τὸ κριθέν εὐλογον εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ παγγαρίου. Ὅθεν ἀπὸ τὴν σήμερον ὑπάρχει και λέγεται ἴδιον κτῆμα αὐτοῦ τε και διὰ κατοχὴν τῶν ἀπογόνων και κληρονόμων τῆς αὐτοῦ τιμιότητος, διὸ εἰς ἐνδειξιν και ἀσφάλειαν ἐδόθη εἰς χεῖρας του τὸ παρὸν ἐνδεικτικόν, ὃ και κατεστρώθη ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς Μητροπόλεως.

ἀψλζ' νοεμβρίου λ'.

† Ὁ Σμύρνης Νεόφυτος βεβαιοῖ. 1

6

(Ἡ διαθήκη τοῦ Διαμαντῆ Ῥυσίου).

Ἰσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου.

Ὁ Διαμαντῆς Ῥυσίος, ἀπὸ Ἰουνίου ὑστεραῖς ἀρρώστησα μετὰ διάρροϊαν, και ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν βλέπωντας πῶς με νικᾷ τὸ κακὸν εἰσκαλεσάμην τὸν

1 Τῆ αὐτῆ χρονολογία ἐδωρήθη και ἕτερον στασίδιον κατὰ τὸ ἐπόμενον τοῦ ἀνωτέρου ἐν τῷ κώδικι ἔγγραφον «τῷ τιμιωτάτῳ ἀρχοντι κῦρ Ἰωσήφ γαμβρῷ τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κῦρ Διαμαντῆ Ῥυσίου».

πνευματικὸν μου πατέρα πρῶην Φιλαδελφικῆς κύριον Ἰωαννίκιον, κατὰ νόμους ἐξομολογήσειν τὰ γνωστά μοι και ἀγνωστα ἀμαρτήματα. Ἐζήτησα ἀπὸ τὸν Θεὸν συγχώρησιν, και ἀπὸ τὸν πνευματικὸν μου παρεκάλεσα τοὺς ἀγίους ἱερεῖς, και με ἔκαμαν εὐχέλαιον μετέλαβον τῶν ἀχράντων, και ζωοποιῶν μυστηρίων τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ εἰς ἄφρασιν ἀμαρτιῶν μου, και ζῶην τὴν αἰώνιον. Ἐν ταύταις μου ταῖς εὐσεβέσι, και τελείαις φρονήσεσιν εὐρισκόμενος ἔτι, ἐφρόντισα νὰ κάμω και τὴν παρούσαν διαθήκην, διὰ τὸ πολὺ και ὀλίγον μου ἔχι, εἰς τὸ ὅποιον κατασταίω τελειὸν μου ἐπίτροπον τὸν γαμβρόν μου κῦρ Ἰωσήφ Πασχάλην, συνάγοντάς τι με ὑπομονὴν, ἀπὸ ὅπου φανῆ πῶς εἶναι, νὰ τὸ διαμοιράσῃ εἰς τόπους ὅπου διορίζω ἐδῶ, προαιρετικῶς μου και αὐτοθέλητος. Ἀπὸ τὸ σπῆτι ὅπου ἐπούλησα τῆς θυγατρὸς μου Ἀναστασίας, τοῦτο ὅπου κάθομαι, ἔχω νὰ λάβω ἀκόμη ἀπὸ λόγου τῆς, δύο χιλιάδες γρόσια, ἀπὸ τὰ ὅποια, νὰ δίδῃ ὁ γαμβρός μου με χεῖρι του εἰς τὸν ἅγιον Τάφον γρόσια πεντακόσια, ὅταν μισεύῃ τοῦτος ὁ πρωτοσύγγελος, νὰ δίδῃ εἰς τὸ Ἅγιος Ὄρος εἰς τὰ μοναστήρια ὅλα γρόσια πεντακόσια, εἰς τὸ θεοβάδιστον Σίναιον ὄρος γρόσια διακόσια πενήντα, εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς Σμύρνης τῆς χώρας γρόσια ἑκατὸν, εἰς τὸν μητροπολίτην τῆς Σμύρνης γρόσια πενήντα, εἰς τὸ σπητάλιον τὸ ἕνα γρόσια πενήντα, και εἰς τὴν ἀγίαν Παρασκευὴν ἄλλα τόσα. Τὸ ἕνα πουγγί ἀφήνω με τὴν εὐχὴν μου εἰς τὰ ἐργόνια, και βαπτιστικά μου Μαγδαλινὴν και Σοφίαν· ἔξῃ πουγγία ἄσπρα ὅπου ἔχω εἰς τὴν θυγατέρα μου Θωμάτην, τὰ τρία ἀφίνω εἰς τὴν ὀμζυγόν μου κυράτσαν Δέσποιναν μετὰ τὴν τελευταίην μου νὰ τῆς δοθοῦν εἰς κάθε τρεῖς μῆνας ἕνα πουγγί, εἰς ἐννέα δηλαδὴ μῆνας νὰ τὴν ζεπληρώνουν ἐξαποφάσεως. Τὰ λοιπὰ τρία ἀφιέρωσα και ἀφιερώνω εἰς τὸ ἱερὸν Φροντιστήριον τῶν λόγων τῆς Πάτμου, τῶν μὲν χιλίων τὸ διάφορον, νὰ μοιράζεται εἰς τοὺς μαθητάς, τῶν δὲ πεντακοσίων ὡς εἶναι σιτηρέσιον τοῦ κατὰ καιρὸν διδασκάλου. Ταῦτα δὲ τὰ τρία πουγγία ἄσπρα, ὡς ἔχη ἄδειαν τελείαν ὁ γαμβρός μου Ἰωάννης Κοροῆς, νὰ τὰ κρατῆ με τὸ διάφορον πρὸς ἕξ τὰ ἑκατὸν, ὅλους χρόνους ἕξ, και τότε εὐθὺς νὰ τὰ πληρῶνῃ, ἐπιτροπεύοντων εἰς αὐτὰ αὐτοῦ τε τοῦ Ἰωάννου, και τοῦ γαμβροῦ μου Ἰωσήφ Πασχάλην, και τοῦ γαμβροῦ μου κυρίτζη Τζορτζάκη τοῦ μακαρίτη τοῦ Νικολῆ· και τοῦτο διὰ περισσοτέραν τους τυχὸν αὐξῆσιν χωρὶς νὰ τολμήσῃ τινὰς νὰ τὰ ζητήσῃ πρὸ καιροῦ οὔτε ἱερεὺς, οὔτε ἀρχιερεὺς, οὔτε τις ἄλλος ἐπιτροπεύειν λεγόμενος τοῦ Φροντιστηρίου. Τὸν Χατζῆ Κωνσταντῆν προγονὸν μου παραγγέλλω εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν, και δίδοντάς του τὴν εὐχὴν μου, τοῦ ἀφίνω και γρόσια ἑκατὸν, ἀπὸ τὸ ἐπίλοιπον ἔχι μου. Ἀφίνω τοῦ κῦρ Νικολῆ ἱατροῦ Φυτηλῆ γρόσια πενήντα, και ἕτερα ἑκατὸν, δίδῃ εἰς ταῖς τέσσαραῖς ἐκκλησίαις τοῦ χωρίου μας Ἀριτζίου με χεῖρι του ἀνὰ γρόσια εικοσιπέντε. Ἀφίνω τῷ πνευματικῷ μου πατρὶ κῦρ Ἰωαννικίῳ γρόσια τριάκοντα. Ἀφίνω τῷ κῦρ Ἰγνατίῳ και γραφεὶ ταύτης τῆς διαθήκης μου φλουρία βενέτικα δεκαπέντε, τῆς περιβο-

λαρίας κουμπάρας τῆς θυγατρὸς μου Θεοδώρας δεκαπέντε, πρὸς τούτοις ἀκόμη καὶ τῆς ἄλλης τῆς κουμπάρας τῆς Εὐδοκίας μου γρόσια δέκα. Παραγγέλω εἰς πέντε ἐβδομάδες μετὰ τὴν τελευταίην μου, νὰ δίδωνται καθέ ἐβδομάδα εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀνὰ γρόσια δέκα μὲ χέρι τοῦ γαμβροῦ μου μισὲ Γιάννη, καὶ ὄχι εἰς πρόσωπα ὁποῦ τὸν παρακαλοῦν, ἢ ἐντρέπεται, ἀμὴ ἐκεῖ ὁποῦ πρέπει. Ἀφίνω εἰς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου τὴν ἐκκλησίαν τῆς Καρμανίας μίαν παρρησίαν, γρόσια πενήτηκοντα. Ἀφίνω τῇ αὐταδέλφῃ μου κυρὰτζίττῃ Αὐγερινῇ γρόσια τριακόσια, ὁ δὲ ἀδελφός μου Δημήτριος ἐρχόμενος μετὰ τὴν τελευταίην μου θέλει πάρῃ ἐκεῖνο ὁποῦ τοῦ τυχαίνει κατὰ νόμους τῶν κρατούντων, καὶ κατὰ τὴν διαθήκην ὁποῦ ἔκαμα ἐμπροστὰ εἰς τούρκους τόσους, καὶ γέροντας τῆς πολιτείας, ὕστερα ἀπὸ τὸ ντζουλοῦσι μου, ἐκεῖνο ὁποῦ ἐφάνη πῶς ἔχω· εἰ δὲ καὶ θελήσῃ νὰ σιασθῇ εἰρηνικὰ, ἄς τοῦ δώκουν γρόσια πεντακόσια, εἰ δὲ καὶ γυρεύσῃ νὰ ἐνοχλῇ, μὴδὲ παρὰν, ἀλλὰ νὰ τοῦ γυρεύουν καὶ ἐκεῖνα ὁποῦ ὀφείλει. Αὐτὰ ὅλα οἰκονόμησα φρονῶν καλῶς, καὶ συλλογιζόμενος ὀρθῶς, μὲ κάθε καλὴν μου προαίρεσιν· εἰ δὲ τις γυρεύσῃ νὰ παρασαλεύσῃ τὴν διαθήκην μου ταύτην μὲ καμιάς λογῆς ψευδολογίαν καὶ πρόφασιν πιθανήν, εἴτε συγγενῆς, εἴτε ξένος, ἐχθρὸς, ἢ φίλος, κριτῆς ἢ ἄλλος ἐπηρεαστῆς τῆς καλῆς μου γνώμης, ἄς εἶναι ὑπόδικος, ἀπὸ Θεοῦ ἀρῶν παντοίων ἀσυγχωρήτων. Πρὸς τούτοις, αὐτὰ ὅλα ὁποῦ ἔγραψα διὰ ἐλεημοσύνης μου, ἂν τύχῃ καὶ δὲν φθάνει νὰ τὰ γεμίσῃ τὸ ἔξι μου, νὰ χρεωστοῦν ἢ θυγατέρες μου, καὶ γαμβροὶ μου, νὰ τὰ γεμιζώσιν ἕως ὁλοῦ ἀπὸ τὰ προικία ὁποῦ τοὺς ἐπροίκισα χωρὶς καμίας τους ἀγανάκτησιν. Ἀφίνω συγχώρησιν εἰς τὰ τέκνα μου καὶ ἐδικούς μου, εἰς ὅλους ἐχθροὺς καὶ φίλους, καὶ ἀπλῶς εἰς κάθε χριστιανόν. Καὶ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος νὰ συγχωρήσῃ καὶ ἐμένα τὸν δοῦλόν του. Ἀφίνω καὶ εἰς τὰς δύο ἐκκλησίας τῆς Σμύρνης δύο παρρησίας ἀπὸ 65 γρ. ἀφίνω καὶ τρεῖς πῆγες μαούτι τοῦ Μεθοδίου Ῥολογὰ, νὰ τοῦ τὸ δίδουν εὐθὺς ὁποῦ ἔλθουν ἢ τζόχαις, καὶ τρεῖς ἡμισυ ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἄλλην μπάλαν, νὰ τὸ στέλνουν εἰς τὴν Πόλιν τῷ κυρ Νικόλῃ Χατζῆ Ῥάλη, ἀφίνω καὶ τῶν 12 ἡμερῶν τῆς Σμύρνης γρ. 12 καὶ εἰς ταῖς δύο ἐκκλησίαις τῆς Ἀγκύρας, ἅγιον Νικόλαον, καὶ ἅγιον Γεώργιον, ἀπὸ γρ. πενήντα εἰς κάθε μίαν. Ἀφίνω καὶ τῆς βαπτισματικῆς μου τῆς θυγατρὸς μου Θεοδώρας γρ. 30. Παραγγέλω ἀκόμη καὶ διὰ ταῖς δύο σκιάδαις μου καὶ τὴν ἀναθρεπτικὴν μου, νὰ ταῖς παντρέψουν καὶ ταῖς τρεῖς, κάθε μίαν μὲ τριακοσίων γροσίων ἕξοδον. Ὅλα τὰ εἰρημένα ψυχικὰ σοῦμμα γρόσια 6959.

Διαμαντῆς Ῥύσιος. Μιχαὴλ Βαστάρης ἰατρὸς μάρτυς, Χατζῆ Νικόλας Γαβριὴλ μάρτυς, Παραγιώτης Πιτακὸς μάρτυς, Γεωργάκης Λυκάκης μάρτυς, Μάρκος Δημητρίου μάρτυς, Χατζῆ Κωνσταντῆς Τακιατζῆς μάρτυς, Ἀλεξάνδρης Κορτόσταυλος μάρτυς.

† Ὁ Σμύρνης ΝΕΟΦΥΤΟΣ βεβαιοῖ.

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ.

Ἡ ἘΝ Τῷ ΗΡΑΚΛΕΙῶ, ΕΠΑΥΛΙΣ ΤῶΝ ΠΕΙΣΩΝῶΝ

ΚΑΙ Ἡ ἘΝ Αὐτῇ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚῃ.

Pompei e la regione sotterrata dal Vesuvio nell' anno LXXIX. Memorie e notizie pubblicate dall' ufficio tecnico degli scavi delle provincie meridionali. Napoli MDCCCLXXIX.

Οὕτως ἐπιγράφεται ὀγκώδης καὶ κάλλιστα τετυπωμένος τόμος εἰς δύο διαιρούμενος μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει 291 σελ. τὸ δὲ δεύτερον 243, δημοσιευθεὶς ὑπὸ τοῦ Τεχνικοῦ Γραφείου τῶν κατὰ τὰς μεσημβρινὰς τῆς Ἰταλίας ἐπαρχίας ἀνασκαφῶν ἐπὶ τῇ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1879 τελεσθεισῇ ἐν Πομπητῇ ἑορτῇ εἰς μνημόσυνον τῆς πρὸ 18 αἰῶνων, κατὰ τὸ 79 μ. Χ., καταχύσεως τῆς πόλεως.

Τὸ βιβλίον ἀποτελοῦσι δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπισήμων λογίων διατριβαί, ἀρχαιολογικαὶ τὸ πλεῖστον, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν Πομπητῆν καὶ τὸ Ἡράκλειον. Ἐν αὐταῖς ἐξετάζονται μετ' ἐπιστασίας τῆς δεούσης πλεῖστα ζητήματα σχετιζόμενα πρὸς τὴν κατάχωσιν ἐκείνην, ἧς ἐτελείτο πέρυσιν ἡ μνημόσυνος ἑορτῇ καὶ ἧτις ἐπέπρωτο νὰ κποθῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἡ ἀφορμὴ τῶσων προόδων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς ἀρχαιότητος.

Καὶ εἶνε μὲν πᾶσαι αἱ διατριβαὶ ἐκεῖναι ἄξιαι τῆς προσοχῆς καὶ τῆς μελέτης καὶ τῶν ἀρχαιολόγων καὶ καθ' ὅλου τῶν φιλολογούντων, ἀλλ' ἡμεῖς ὅμως ἐνταῦθα σήμερον σκοποῦμεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν περὶ μίαν ἐξ αὐτῶν, ἧτις ἂν δὲν ἦε ἡ ἐπισημοτάτη εἶνε πάντως ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων. Ἡ πραγματεία, ἧς ἐκτενῆ ἀνάκλισην δημοσιεύομεν κατωτέρω, εἶνε ἔργον τοῦ περιφανοῦς τῆς Ἰταλίας φιλολόγου Δομινίκου Comparetti, ἐπιγράφεται δὲ Ἡ ἐν τῷ Ἡρακλείῳ ἔπαυλις τῶν Πεισῶνων καὶ ἡ ἐν αὐτῇ βιβλιοθήκῃ. Ἀκολουθοῦντες δὲ καὶ ἡμεῖς τὸν συγγραφέα δικαιροῦμεν κατωτέρω τὴν ἡμετέραν ἀνάκλισην εἰς πέντε μέρη.

Ἦνε παντὶ λογίῳ γνωστὸν ὅτι πρὸ ἐνὸς περίπου αἰῶνος ἀνασκαφείσης ἐν τῷ χώρῳ, ἔνθα ποτὲ ἔκειτο τὸ Ἡράκλειον τὸ μετὰ τῆς Πομπητικῆς συγκαταχωσθὲν, παλαιὰς ἐπαύλεως, ἀνευρέθη ἐκεῖ καὶ βιβλιοθήκη παλαιὰ ἀποτελουμένη ἐκ πυρικαύστων παπύρων, ὧν ἡ ἀνάγνωσις ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἀπασχολήσασα πολλοὺς τῶν λογίων τὸ μὲν συνετέλεσθη τὸ δὲ καὶ μέχρι τοῦδε μένει ἀσυντέλεστος. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀναγνωσθέντων παπύρων εὑρέθη ὅτι ἦσαν συγγράμματα τοῦ Ἐπικουρείου φιλοσόφου Φιλοδήμου τοῦ Γαδαρέως, ὅστις ἔζη ἐν Ῥώμῃ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος. Ὁ Comparetti ἔχει ἤδη ὑποβάλλει περὶ τε τῶν ἐκτεδομένων καὶ τῶν ἀνεκδότων τούτων παπύ-

ρων, μάλιστα δὲ περὶ τῶν πρώτων, ἐκτενῆ ἔκθεσιν (Relazione sui papiri Egcolanesi) εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ Ἀκαδημίαν de' Lincei καὶ ἄλλως δὲ περὶ τὰ πολυτίμα ἐκεῖνα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος ἀσχοληθεὶς ὁ ἀνὴρ, προτίθεται ἐν τῇ προκειμένῃ διατριβῇ νὰ ὀρίσῃ τίνος κτῆμα ἦτο ἢ ἔπαυλις ἐκεῖνη καὶ τίνος ἢ βιβλιοθήκη. Νομίζομεν ὅτι ὁ διαπρεπὴς λόγιος δὲν ἠστόχησε τῆς ἀληθείας.

Α'

Περὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Φιλοδήμου.

Πάντες οἱ ἀνευρεθέντες πάπυροι εἶνε 1803 εἴτε πλήρεις εἴτε τεμάχια μείζονα ἢ μικρότερα. Ἐκ τούτων ἐξετυλίχθησαν μετὰ πόνου πολλοῦ 341 καὶ ἐκ τούτων πάλιν ἐξεδόθησαν 176 εἰς δύο σειράς (19 μὲν εἰς τὴν Voluminum Herculansium seriem I, 176 δὲ εἰς τὴν II), κεῖνται δ' ἀνέκδοτοι ἔτι 146, περὶ ὧν διαλαμβάνει ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἐκθέσει τοῦ ὁ Comparetti. Οἱ λοιποὶ 1462 δὲν ἐξετυλίχθησαν ἀκόμη. Ἐπὶ 65 παπύρων ἐκδομένων τε καὶ ἀνεκδότων ἀνεγνώσθη τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, εἶνε δὲ ἑπτὰ ὅλοι οἱ συγγραφεῖς τῶν 65 τούτων παπύρων, ὡς ἐξῆς:

Ἐπικούρου	—	11
Δημητρίου	—	5
Πολυστράτου	—	2
Κολώτου	—	2
Καρνίσκου	—	1
Φιλοδήμου	—	43
Χρυσίππου	—	1

65

Ἀνεγνώσθη δ' ἐν τοῖς 65 τούτοις καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου, ὧν τινὰ πλείονα ἀποτελοῦσι μέρος μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς συγγραφῆς. Οἱ ἔνδεκα π. χ. πάπυροι τοῦ Ἐπικούρου ἀνήκουσι πάντες εἰς τὸ Περὶ φύσεως αὐτοῦ, ὅπερ περιελάμβανε 37 βιβλία. Ἀνεγνώρισε δὲ ὁ Comparetti καὶ ἐν ἄλλοις παπύροις, ἐφ' ὧν οὔτε τοῦ συγγραφέως τὸ ὄνομα οὔτε τοῦ βιβλίου ἢ ἐπιγραφὴ ἐφέρετο, ἕτερον σύγγραμμα τοῦ Ἐπικούρου ἠθικῆς ὑποθέσεως,¹ δύο σύγγραμμα τοῦ Κολώτου, ὅστις εἶνε ὁ γνωστὸς τοῦ Ἐπικούρου μαθητῆς, δύο τοῦ Πολυστράτου, ὅστις εἶναι ὁ τρίτος ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν Ἐπικουρείων σχολαρχῶν, πέντε τοῦ Δημητρίου, ὅστις φαίνεται ὅτι εἶνε ὁ ἐκ Βυζαντίου περιπατητικὸς, ἐν τοῦ Χρυσίππου, ἐν τοῦ Καρνίσκου, ἀγνώστου ἄλλοθεν συγγραφέως καὶ εἰκοσιᾶς τοῦ Φιλοδήμου, ἂν ὑπολογίσωμεν ὡς ἐν βιβλίον τὰς διαφόρους αὐτοῦ περὶ ῥητορικῆς συγγραφάς.

¹ Βλ. Rivista di Filologia κτλ. τόμ. 8 σ. 401 κέξ.

Τὰ δύο τρίτα λοιπὸν τῶν ἔργων, ὧν ἐγνώσθη ὁ συγγραφεὺς, εἶνε τοῦ Φιλοδήμου, τὸ δ' ἄλλο τρίτον διανέμεται μεταξύ ἑξ συγγραφέων. Ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἀνεκδότων ἀκόμη παπύρων μὴ φερόντων ὄνομα συγγραφέως τὸ περιεχόμενον πείθει ὅτι καθ' ὅλου κατὰ πολὺ ὑπερέχον ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦ Φιλοδήμου τὰ συγγράμματα. Προσθετέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τοῦ Φιλοδήμου τινὰ βιβλία ὑπῆρχον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἐκεῖνη ἐν πλείοσι τοῦ ἐνὸς ἀντιγράφοις, τοιοῦτον εἶνε π. χ. τὸ Περὶ ποιημάτων σύγγραμμα.

Ἦτο λοιπὸν ἡ τοῦ Ἡρακλείου βιβλιοθήκη κυρίως εἰπεῖν καὶ πλήν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ἐπικούρειος, ὀλίγιστα ὅμως σχετικῶς περιέχουσα συγγράμματα αὐτοῦ τοῦ αἰρεσιάρχου, εὐδὲ ἐν δὲ ἄλλων ἐπιφανῶν τῆς αἰρέσεως, οἷον τοῦ Μητροδώρου καὶ τοῦ Ἐρμάρχου. Τοῦναντίον δὲ περιεῖχε τὰ ἅπαντα τοῦ Φιλοδήμου, ὅστις ἦτο δευτέρου λόγου μετὰ τῶν Ἐπικουρείων καὶ οὐτινος ἐκ πάντων τῶν ἐν Ἡρακλείῳ εὐρεθέντων βιβλίων μόνον τοῦ ἐπιγραφομένου Σύνταξις τῶν φιλοσόφων μνημονεύει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος.¹ Ὁ Κικέρων² μνημονεύει τοῦ Φιλοδήμου ὡς κομψοῦ μᾶλλον ποιητοῦ ἢ ὡς φιλοσόφου, πληρέστατα δὲ δικαιῶσι τὸν λόγον τοῦ ῥωμαίου ῥήτορος τὰ σωζόμενα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐπιγράμματα τοῦ Φιλοδήμου, ἅτινα εἶνε μὲν πως ὄχι πολὺ σεμνὰ, πάντως ὅμως εἶνε κομψὰ καὶ γλαφυρά. Ἦτο δὲ, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται, πολυγραφώτατος ὁ Φιλόδημος ὅπως καὶ καθ' ὅλου οἱ ἐπικούρειστοι, ἔχομεν δὲ τούτου καὶ παλαιὰν μαρτυρίαν, διότι λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Ἄκρων ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ὁρατίου³ «cum multa de eadem secta scripsisset».

Τίς λοιπὸν ἦτο ὁ παρᾶξενος ἐκεῖνος τοῦ Ἡρακλείου Ἐπικούρειος ὁ τόσον ἐπιμελῶς συλλέξας τοῦ Φιλοδήμου τὰ ἅπαντα καὶ προτιμῶν μάλιστα αὐτὰ, ὡς φαίνεται, τῶν συγγραφέων τοῦ Ἐπικούρου αὐτοῦ, τοῦ Μητροδώρου καὶ τοῦ Ἐρμάρχου; Μήπως ἡ βιβλιοθήκη αὕτη ἦτο αὐτοῦ τοῦ Φιλοδήμου;

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἢ φυσικωτάτη ἔτυχε πολλῆς ἀποδοχῆς, ἰσχυρόταται δὲ λόγοι ἐπιστηρίζουσιν αὐτήν. Τούτους λόγους δὲ τούτους συνοψίζομεν ἐνταῦθα. Καὶ πρῶτον μὲν δὲν φαίνεται ἀπίθανον πάντα τὰ ἐκεῖ συλλεχθέντα βιβλία τοῦ Φιλοδήμου νὰ μὴ ἦσαν καὶ προωρισμένα εἰς δημοσίευσιν, διότι ὑπάρχουσι καὶ ἐπιτομαὶ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου παρασκευασθεῖσαι πρὸς ἰδίαν, ὡς φαίνεται, χρῆσιν, τῶν μαθημάτων Ζήνωνος τοῦ Ἐπικουρείου, ὅστις ἐγένετο διδάσκαλος καὶ φίλος τοῦ Φιλοδήμου καὶ ἂν οὗτος ὀνομάζει *φιλιτατον*. Ἐπειτα, πολλὰ εἶνε τὰ ῥητορικὰ βιβλία καὶ ὑπὸ διαφόρους ἐπιγραφάς, ὅπερ δηλοῖ ὅτι θὰ εἰργάζετο ὁ Φιλόδημος εἰς παρασκευὴν συγγράμματος Περὶ ῥητορικῆς καὶ ὅτι τὰ ὑπάρχοντα ὑπομνήματα θὰ ἦσαν τὰ διάφορα πρὸς ἐπε-

¹ Βλ. Rivista di Filologia τόμ. 3 σελ. 449 κέξ. ἔνθα ὁ Comparetti μετὰ πολλῆς τῆς πειθοῦς ἀποδίδει λείψανα ἀνεκδότου παπύρου ἄνευ ὀνόματος συγγραφέως εἰς τὴν Σύνταξιν τῶν φιλοσόφων τοῦ Φιλοδήμου.

² In Pison. 29.

³ Εἰς satyr. 1, 2, 121.

ξεργασίαν μέρη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄλου. Πλὴν τούτων εὐρέθησαν ἐν μιᾷ τῆς ἐπαύλεως αἰθούσῃ καὶ προτομαὶ ὀρειχάλκιναι τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Ἐπικούρου, τοῦ Ἐρμάρχου καὶ τοῦ Ζήνωνος. Ὁ Ζήνων δ' οὗτος οὔτε ὁ Ἐλεάτης φαίνεται ὅτι εἶνε, ὡς εἶκασεν ὁ Οὐτσκόντης, οὔτε πάντως ὁ στωϊκὸς — τί ἤθελε τοῦ στωϊκοῦ ἢ προτομὴ ἐν Ἐπικουρείου οἴκῳ; — ἀλλὰ μάλλον ὁ Σιδώνιος, ὁ φιλιτατος, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλοδήμου ἦτο ὁ σχολάρχης τῆς αἰρέσεως, ὁ coryphaeus epicureorum, ὅπως ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Φίλων παρὰ Κικέρωνι.¹ Τῆς δὲ τοῦ Δημοσθένους προτομῆς ἡ ὑπαρξίς ἐξηγεῖται ἐκ τῆς πολλῆς περὶ τὴν ῥητορικὴν σπουδῆς τοῦ Φιλοδήμου.

Ἄλλο σπουδαῖον γεγονός εἶνε ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος βιβλιοθήκη ἐν χώρῃ ἰταλικῇ συλλεγεῖσα εἶχε μεταξὺ 344 παπύρων ἐκτυλιθέντων 18 μόνῃ λατινικῶν χειρόγραφα, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἦσαν ἑλληνικὰ καὶ ὅτι, ὅπερ ἔτι σπουδαιότερον, ἐν ᾧ μεταξὺ τῆς ἐποχῆς τοῦ θανάτου τοῦ Φιλοδήμου καὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Οὐεσουβίου (79 μ. Χ.) μεσολαβεῖ εἰς περίπου αἰὼν οὐδὲ εἰς συγγραφῆς μεταγενέστερος τοῦ Φιλοδήμου εὐρέθη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὅταν κοινῶς ὀνομάζεται ἡ βιβλιοθήκη ἐκείνη βιβλιοθήκη τοῦ Φιλοδήμου δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτὴν βιβλία ἦσαν καὶ αὐτόγραφα πάντα. Ἡ ποικίλη ἐν τοῖς διαφόροις χειρογράφοις γραφῇ, τὰ ὑπάρχοντα λάθη, αἱ στιχομετρικαὶ σημειώσεις αἱ προστεθειμέναι ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν συγγραμμάτων καὶ ἄλλα ἔτι τεκμήρια μαρτυροῦσιν ὅτι ὑπὸ διαφόρων ἀρτιγραφέων εἴτε *librariarum*, ὡς ἔλεγον οἱ Ῥωμαῖοι, ἐγράφθησαν τὰ βιβλία ἐκεῖνα. Μόνη ἴσως ἡ ἐπιτομὴ τῶν τοῦ Ζήνωνος μαθημάτων ἐγράφη ἰδίᾳ χειρὶ ὑπὸ τοῦ Φιλοδήμου, εἶνε δὲ γεγραμμένη αὐτῇ λεπτοῖς γράμμασι καὶ μετ' ἐπιτομῶν, ὁμοίαι δ' εἶνε καὶ αἱ περισελίδιοι σημειώσεις αἱ προσγεγραμμέναι τῷ *Περὶ φύσεως* συγγράμματι τοῦ Ἐπικούρου. Δυνατὸν ὅμως ἡ βιβλιοθήκη νὰ μὴ ἦνε αὐτοῦ τοῦ Φιλοδήμου, ἀλλὰ τινος στενοῦ αὐτοῦ φίλου, ἢ νὰ ἦτο μὲν τοῦ Φιλοδήμου, νὰ ἐδωρήθη δὲ εἰς τινὰ Ῥωμαῖον. Τὰ ζητήματα ταῦτα θαυμασιῶς διαλευκαίνει ὁ σοφὸς Comparetti ἐν τοῖς ἐξῆς.

B'

Περὶ τῆς ἐπαύλεως ἐνθα εὐρέθησαν οἱ πάπυροι.

Ἄν ἰσχυροὶ λόγοι πείθουσιν ὅτι ἡ βιβλιοθήκη ἐκείνη τοῦ Ἐρακλείου δύνανται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν Φιλόδημον, ἢ ἔπαυλις τουναντίον, ἐν ᾗ ἦτο ἡ βιβλιοθήκη, εἶνε πάντως ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἦτο κτῆμα τοῦ φιλοσόφου. Διότι ἦτο ἡ ἔπαυλις ἐκείνη πολυτελεστάτη καὶ πλήρης μαρμαρίνων καὶ χαλκίνων τεχνουργημάτων, ἅτινα νῦν θαυμάζονται ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως. Εἶνε λοιπὸν φανερὸν ὅτι θὰ ἦτο κτῆμα οἴκου πλουσίου καὶ περιφανοῦς

¹ De nat. deor. 1, 21.

καὶ ὅτι αἱ ἐκεῖ ἀνευρεθεῖσαι πολλαὶ καὶ ἀνόνομοι προτομαὶ θὰ εἰκόνιζον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διάφορα πρόσωπα τοῦ οἴκου ἐκεῖνου.¹ Καὶ ἐξ ὧν λέγει ὁ Κικέρων ἐν τῷ κατὰ Πείσωνος λόγῳ περὶ τοῦ Φιλοδήμου καὶ ὡς δύναται τις καὶ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐπιγραμμάτων νὰ εἰκᾶσῃ ὁ γραικύλος Φιλόδημος ἂν καὶ δὲν ἦτο πάντως *esuriens*, δὲν ἠδύνατο ὅμως ἐν Ἰταλίᾳ μάλιστα νὰ ἔχη τοιαύτην ἔπαυλιν.

Τίς λοιπὸν ἦτο ὁ πλούσιος καὶ εὐγενὴς ἐκεῖνος Ῥωμαῖος ὁ δυνάμενος τοιαύτην νὰ ἔχη ἔπαυλιν, ὁ σύγχρονος τοῦ Φιλοδήμου, ὁ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα Ἐπικουρείος, ὅστις ἢ παρ' ἐκυτῶ εἶχε τὸν Φιλόδημον (καὶ διὰ τοῦτο εἶχεν ἐν τῷ οἴκῳ του καὶ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Φιλοδήμου) ἢ τοῦλάχιστον πολὺ ἐξετίμα αὐτὸν καὶ ἀπέκτα πᾶσαν αὐτοῦ συγγραφὴν;

Τὸ νὰ θέσῃ τις ἐν πάσῃ ἀκριβεῖα τοὺς ὄρους τῆς ἐρωτήσεως εἶνε τὰ μάλιστα συντελεστικὸν εἰς εὐρεσιν τοῦ ὀρθοῦ τῆς ἀπαντήσεως. Διὰ τοῦτο δὲ μέχρι τοῦδε οἱ ἀρχαιολογοῦντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχῃσι τοῦ ἀληθοῦς ἐν τῷ περὶ τῆς ἐπαύλεως τοῦ Ἡρακλείου ζητήματι, διότι οἱ ὄροι τῆς ζητήσεως δὲν εἶχαν δεόντως τεθῆ. Καὶ ὅμως εἶνε φυσικωτάτη ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα. Ὁ ἀνήρ ἐκεῖνος δὲν δύναται ἄλλος νὰ ἦνε ἢ ὁ Λεύκιος Καλπούρσιος Πείσων ὁ Καισιωνῖνος, ὁ πενθερὸς τοῦ Καισικροῦ, ὁ ἀντίπαλος τοῦ Κικέρωνος.

Ὁ Κικέρων ἐν τῷ κατὰ τοῦ Πείσωνος τούτου λόγῳ, ἀφ' οὗ σφόδρα κατηγορεῖ αὐτοῦ ὅτι ἐβίου ἄλλως ἢ ὅπως ἤθελε νὰ ἐπιδεικνύηται καὶ ὅπως τὸ ἐξωτερικὸν τῆς μορφῆς του ψευδῶς ἐμαρτύρει, ἀναφέρει τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τινὰ Ἑλληνα φιλόσοφον καὶ ποιητὴν, οὗ δὲν ἀναγράφει τὸ ὄνομα. Ἄλλ' ὁ σχολιαστὴς τοῦ Κικέρωνος Ἀσκώνιος διαροήδην λέγει ὅτι ὁ Ἑλληὴν ἐκεῖνος εἶνε ὁ Φιλόδημος, τὰ δὲ ποιήματα, ἅτινα ὁ ῥήτωρ ὑπαινίσσεται, τοῦ Φιλοδήμου τὰ ἐπιγράμματα.²

Τὸ χωρίον τοῦ Κικέρωνος, ὅπερ εἶνε σπουδαιότατον διὰ τὸ προκειμένον ζήτημα ἂν καὶ μακρὸν, παραθέτομεν ὅλον ἐνταῦθα. Ἐχει δὲ κατὰ μετάφρασιν ὡς ἐξῆς:

«Υπάρχει τις Ἑλληὴν, ὅστις μετ' αὐτοῦ διάγει τὸν βίον, ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν, ὅπως ἐγὼ τὸν ἐγνώρισκα, εὐμουσος καὶ φιλόφρων, ἐφ' ὅσον πρὸς ἄλλους συναναστρέφεται ἢ καθ' ἐκὺτὸν ἐξετάζεται. Ὁ Ἑλληὴν οὗτος ἰδὼν τὸν Πείσωνα νεανίαν ὄντα καὶ ἔχοντα ἤδη σκυθρωπάζον τὸ μέτωπον καὶ τοῖς θεοῖς ὀργιζόμενον δὲν ἀπέφυγε νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτὸν φιλίαν, ἣν ἐκεῖνος ἐπεζητεῖ καὶ τόσον ἐσχέτισθη, ὥστε ὁμοῦ μετ' αὐτοῦ διάγει τὸν βίον

¹ Περιγραφὴν τῆς ἐπαύλεως ἰδὲ παρὰ Justi Winckelmann, II σελ. 186 κέξ. Καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ βιβλίῳ, ἐν ᾧ περιέχεται ἡ διατριβὴ τοῦ Comparetti, περιελήφθη ἀρίστη πραγματεία τοῦ καθ. G. de Petra ἐπιγραφομένη J. monumenti della villa ercolanese, δι' ἧς τὰ κατὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἐπαύλεως πολλὰ ὡς διαλευκαίνονται.

² Τὸ ἐν Ἀποθ. Παλατ. 11, 44 ἐπίγραμμα τοῦ Φιλοδήμου ἀναφέρεται εἰς τὸν Πείσωνα.

καὶ οὐδέποτε ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτοῦ. Δὲν ἀποτείνομαι πρὸς ἀπαιδεύτους, ἀλλ' ὡς νομίζω, ὁμιλῶ πρὸς ὁμίλον ἀνδρῶν λογιστάτων καὶ εὐμουσοτάτων. Ἔχετε λοιπὸν βεβαίως ἀκούσει ὅτι οἱ τῆς Ἐπικουρείου αἰρέσεως φιλόσοφοι τὴν ἡδονὴν ἔχουσιν ὡς μέτρον πάντων τῶν πραγμάτων, ἅτινα πρέπει ὁ ἀνθρώπος νὰ ἐπιζητή. Ἄν ἦνε ὀρθὴ ἡ γνώμη των ἢ ὄχι δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει, καὶ ἂν μᾶς ἐνδιαφέρει, δὲν εἶνε τοῦ παρόντος καιροῦ νὰ ἐξετάσωμεν. Ἄλλ' ὅμως ἡ ἀμφίβουλος ἐκείνη διδασκαλία εἶνε συχνάκις ἐπικίνδυνος εἰς νεανίαν μὴ ἔχοντα ἀκόμη τὴν ἀπαιτουμένην ἀγχινοίαν. Ὅθεν ὁ ἀσελγὴς μᾶς οὗτος εὐθὺς ὡς ἤκουσεν ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου τοσοῦτον ἐπαινουμένην τὴν ἡδονὴν περὶ οὐδενὸς ἄλλου πλέον ἐφρόντισεν. Ἐξηγέρθησαν πάραυτα αἱ σαρκικαὶ αὐτοῦ ὀρέξεις καὶ ὡς τις ἵππος ὀχευτῆς ἐχρεμέτισε πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ φιλοσόφου νομίζων ὅτι ἀνεῦρεν ὄχι ἀρετῆς διδασκαλίαν, ἀλλ' ἀσελγείας ὁδηγόν. Ὁ Ἕλληνας κατὰ πρῶτον ἤρχισε νὰ κάμνη δικάριον τῶν πραγμάτων καὶ νὰ ὑποδεικνύη εἰς τὸν μαθητὴν του τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῶν δογμάτων τῆς αἰρέσεως, ἀλλ' ὁ μαθητῆς, τὸ δὴ λεγόμενον, ὡς τις χωλὸς ἐσφαίριζε καὶ ἐπέμεναν εἰς τὰς πρώτας του ἐντυπώσεις, ἐπεμαρτύροστο, ἔφερον ἀποδείξεις, ἔλεγεν ὅτι εἶνε εὐεπῆς καὶ σαφὴς ὁ Ἐπίκουρος. Νομίζω δὲ τῶ ὄντι ὅτι λέγει ὁ φιλόσοφος ὅτι δὲν δύναται νὰ φαντασθῆ τὸ ἀγαθὸν ἐκτὸς τῆς ἡδονῆς τῶν αἰσθήσεων. Ἀλλὰ τί τὰ πολλά; Ὁ Ἕλληνας εὐκόλος ὦν καὶ τὰ μάλιστα χαίρει δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιμείνῃ ἐναντιούμενος πρὸς ἄνδρα παρακαθήμενον ἐν τῇ συκλήτῳ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους.

Ἄλλως δὲ ὁ ἀνὴρ, περὶ οὗ λέγω, εἶνε ἠσκημένος ὄχι μόνον περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ γράμματα, ὧν ἀμελοῦσι πάντες σχεδόν, ὡς λέγουσιν οἱ λοιποὶ Ἐπικουρείοι, ποιεῖ δὲ ποιήματα τόσον φαεινὰ, τόσον τεταρνευμένα, τόσον καθαρὰ καὶ διαυγῆ, ὥστε οὐδὲν δύναται τις νὰ φαντασθῆ ὀξύτερον αὐτῶν καὶ ἐναργέστερον. Ὅθεν δύναται μὲν τις, ἀλλ' ἐλαφρῶς πάντοτε, νὰ ψέξῃ αὐτὸν ὄχι ὡς τινὰ μικρὸν ἢ φαῦλον ἢ τολμητικόν, ἀλλ' ὡς γραικύλον, ὡς κόλακα, ὡς ποιητὴν. Ἐγένετο λοιπὸν τοῦ Πείσωνος φίλος ἢ μᾶλλον ἐνέπεσεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἕλληνας οὗτος ἐπηλυς ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς πλαστῆς ἐκείνης ἀφροσύνης, ἣτις ἠπάτησε καὶ τὴν ἡμετέραν πολιτείαν τὴν πασῶν σοφωτάτην καὶ μεγίστην. Ἐμπλακὸς δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ φιλίαν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀνακαλέσῃ ἑαυτὸν φοβούμενος συνάμα τὴν ἀπὸ τῆς ἀστασίας δυσφημίαν. Κελευσθεὶς, παρακληθεὶς, ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τοῦ Πείσωνος, τόσον πολλὰ περὶ αὐτοῦ ἔγραψε, ὥστε περιέγραψε πάσας αὐτοῦ τὰς ὀρέξεις, πάντα τῶν δειπνῶν αὐτοῦ καὶ τῶν συμπόσιων τὰ εἶδη καὶ αὐτὰς τέλους τὰς μοιχείας του διὰ στίχων χαρισιστῶν καὶ ἠδυπαθεστῶν. Ἐν ἐκείναις δὲ τοῖς στίχοις δύναται ὡς ἐν κατόπτρῳ νὰ ἴδῃ ὁ βουλούμενος τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, πολλὰ δ' ἐξ αὐτῶν, τὰ ὅσα πολλοὶ ἔχουσιν ἤδη καὶ ἀκούσει καὶ ἀναγνώσει, θὰ ἀπήγγελλον καὶ πρὸς ὑμᾶς νῦν, ἂν δὲν ἐφοβούμενη μήπως καὶ αὐτὴ ἡ ἀγόρευσίς μου, καθ' ἣν ἐξ ἀνάγκης ἔλαβε τροπὴν, φανῆ

ἀνάρμοστος εἰς τὴν σεμνότητά του τόπου τούτου. Ἄλλως δὲ δὲν θέλω καὶ νὰ ἐκφασίω τὸν γράψαντα. Ἄν ὁ ἀνὴρ ἤθελεν ὑπάρξει εὐτυχέστερος ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ μαθητοῦ, θὰ καθίστατο ἴσως καὶ αὐτὸς σοβαρώτερος καὶ σεμνότερος, ἀλλ' ἡ μοῖρα ἤγαγεν αὐτὸν νὰ συγγράψῃ περὶ πραγμάτων παντάπασι ἀναξίων φιλοσόφου. Διότι ἐὰν τῶ ὄντι ἡ φιλοσοφία ἦνε, ὡς κοινῶς νομίζεται, διδασκαλία περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ καθήκοντος καὶ περὶ τοῦ προσηκόντως ζῆν, ὁ τὴν φιλοσοφίαν ἀσκῶν μοὶ φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ἀναλαμβάνῃ ἐν τῇ κοινῶν σεμνότητι πρόσωπον. Ἄλλ' ἡ αὐτὴ ἐκείνη μοῖρα κατερρύπανε τὸν αὐτοκαλούμενον φιλόσοφον, ὅστις ἠγνοεῖ τὴν βαρύτητα τῆς ἐπιστήμης, ἣν ἐπηγγέλλετο, διὰ τοῦ βορβόρου καὶ τῆς βυπαρίας τοῦ ἀκαθαρτοτάτου καὶ ἀκρατεστάτου ἐκείνου κτήνους» (Κικ. in Pis. 28 ἐξ.).

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος διδασκόμεθα ὅτι ὁ Φιλόδημος ἐγνώρισε τὸν Πείσωνα νεανίαν ὄντα, ἐδίδασκεν αὐτὸν τὴν Ἐπικουρείον φιλοσοφίαν καὶ ἦτο εἰς ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες (ὡς ἀλλαχοῦ ὁ Κικέρων λέγει) περιεστοίχιζον αὐτόν. Ἡ φιλία αὐτῆ εἶχε φθάσει εἰς μέγιστον βαθμὸν οικειότητος, ὥστε ὁμοῦ διήγον ἀμφοτέρω τὸν βίον. Ἡ συμβίωσις αὐτῆ ἐξηκολούθει ὑπάρχουσα καὶ ὅτε ὁ Κικέρων ἀπήγγειλε τὸν κατὰ Πείσωνος λόγον ἦτο τῶ 55 π. χ. (cum eo vivit), ὅτε ὁ Πείσων δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἡλικίαν μικροτέρην τῶν 46 ἐτῶν διότι εἶχεν ἤδη ἀρξῆ ἐν ἔτει 58 τὴν ὑπατον ἀρχήν. Δὲν ἠξεύρομεν πόσον χρόνον ἔζησαν μετὰ τὸ ἔτος 55 ὃ τε Φιλόδημος καὶ ὁ Πείσων. Βεβαίως μέχρι τοῦ 43 ἔζη ὁ Πείσων, διότι εἰς τὸ ἔτος ἐκεῖνο τάσσεται ἡ ἐσχάτη αὐτοῦ γνωστὴ πολιτικὴ πράξις. Ἄν δὲ ἀπιδώμεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς, οὗς ὁ Φιλόδημος ἀναφέρει ἐν τῇ ἑαυτοῦ *Συντάξει τῶν φιλοσόφων*, ἦτις μάλιστα φαίνεται νὰ μὴ ἦνε πάντως ἔργον τοῦ ἐσχάτου αὐτοῦ γήρατος, δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ φιλόσοφος ἔζη καὶ μετὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ α' π. χ. αἰῶνος. Εἶνε λοιπὸν σχεδὸν βέβαιον ὅτι ἐπὶ 30 ἔτη ἂν ὄχι καὶ πλέον διήρκεσεν ἡ στενὴ σχέσις μεταξὺ Πείσωνος καὶ Φιλοδήμου. Τὸ συμπέρασμα εἶνε προφανές ἡ ἔπαυσις ἦτο τοῦ Πείσωνος, ἡ δὲ βιβλιοθήκη τοῦ Φιλοδήμου. Ὁ Πείσων εἶνε, ὡς γνωστὸν, σπουδαιότατον ἱστορικὸν πρόσωπον τὸ στάδιον αὐτοῦ τὸ πολιτικὸν τελειώνει κατὰ τὸ ἔτος 43, ὅτε μετὰ τὴν μάχην τῆς Μουτινῆς καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν περὶ τὸν Ὀκταετιανὸν προεγράφησαν οἱ τοῦ ἀντιπάλου κόμματος. Τοῦ Πείσωνος τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται ἐν ταῖς προγραφαῖς, διότι ἐσεβάσθησαν οἱ νικηταὶ τὸν γενόμενον ποτε πενθερὸν τοῦ Καίσαρος καὶ περ ἀντιφρονήσαντα. Ἄλλ' ὅμως ὁ Καισῶννος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μένῃ ἐν Ῥώμῃ ἀποχωρήσας τῆς τύβης τοῦ κόσμου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ διήγαγε τὸ λοιπὸν τοῦ βίου ἐν τῇ τερπνῇ τοῦ Ἡρακλείου ἐπαύλει ἐν τῶ μέσῳ Ἑλλήνων λογίων.

Ἡ πρὸς τὸν Πείσωνα σχέσις κατέστησε γνωστότατον παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὸν Φιλόδημον καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς οἰκείοις τοῦ Πείσωνος. Παράδοσις δὲ τις πιθανωτάτη ὑπάρχει, καθ' ἣν τὴν γνωστὴν του πρὸς Πείσωνος ἐπιστο-

λὴν ὁ Ὀράτιος τὴν ἔγραψε πρὸς τοῦτου τοῦ Πείσωνος τοῦ Καισιωνίου τὸν οὖδὸν καὶ τοὺς ἀνεψιούς, εἶνε δὲ σημειώσεως ἄξιον ὅτι πλὴν τοῦ Κικέρωνος ὁ μόνος ἐκ τῶν λατίνων συγγραφέων ὁ μνημονεύσας τοῦ Φιλοδήμου εἶνε ὁ Ὀράτιος, ὅστις ἐν τῷ α' βιβλίῳ τῶν Σατυρῶν (2, 121) ὑπακινύσσεται ῥῆσιν αὐτοῦ ἐν τινι ἐπιγράμματι γνωστῷ, ὡς φαίνεται, τοῖς τότε λογίοις Ῥωμαίοις. Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ὀράτιος θὰ ἐγνώρισεν ἴσως τὸν Φιλοδήμον, διότι ἦτο δεκαέτης τὴν ἡλικίαν ὅτε ἀπήγγειλεν ὁ Κικέρων τὸν κατὰ Πείσωνος λόγον.

Γ'

Ἡ προτομή τοῦ Α. Καλπουρτίου Πείσωνος Καισιωνίου.

Τὰ ἐξαχθέντα ἐν τοῖς προτέροις συμπεράσματα εἶνε πειστικώτατα, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ἢ σπουδαιότητος τοῦ θέματος ἀναγκάζει τὸν ἀρχαιοδίφην νὰ τραπῇ εἰς ἀναζήτησιν καὶ ἄλλων, εἰ δυνατόν, ἐπιχειρημάτων ἵνα ἐπιχυθῇ πλῆρες καὶ ἀπλετον τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος.

Οὐδαίς τῶν παλαιῶν συγγραφέων μνημονεύει ἐπαύλεως τοῦ Πείσωνος ἐν Ἑρακλείῳ. Ἄν ὑπῆρχε τοιαύτη παλαιὰ μαρτυρία, πᾶσα περαιτέρω ἀναζήτησις θὰ ἦτο περιττὴ καὶ τὸ πρᾶγμα ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπάρχον αὐταπόδεικτον μονοουχί φωνὴν θὰ ἄφινε τορῶς ἐπιμαρτυροῦσαν τὸ ὄρθον τῆς εἰκασίας τοῦ Comparetti. Νῦν ὁμως, ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα, πρέπει, οὕτως εἰπεῖν, νὰ ἐρωτηθῇ αὐτὴ ἢ ἐπαυλις καὶ νὰ μαρτυρήσῃ τίνος ποτὲ τὸ πάλαι ἦτο κτήμα. Τὴν δὲ ἀπόκρισιν θὰ δώσῃ βεβαίως ἢ ἐπαυλις διὰ τῶν τεχνουργημάτων, ἃ διέσωσε μέχρις ἡμῶν καὶ δὴ διὰ τῶν προτομῶν.

Σώζεται τῷ ὄντι λαμπρὰ ὀρειχαλκίνη προτομή ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως ἐν Ἑρακλείῳ ἀνευρεθεῖσα, ἣτις ἕως τῶρα ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου ἀποδίδετο εἰς τὸν φιλόσοφον Σενέκαν. Ὁ Winckelmann ἐσημείωσεν ὅτι τῆς προτομῆς ταύτης τὸ κἄλλος, ἦν ὑπέθετε κατασκευασθεῖσαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος, δὲν συνεφώνει πρὸς ὅσα λέγει ὁ Πλίνιος περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καταπτώτεως τῆς τέχνης τῆς πλαστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν μετάλλων. Ἄλλοι μεταγενέστεροι ἀρχαιολόγοι ἀνεγνώρισαν μὲν ὅτι τὸ τεχνουργημα ἐκεῖνο ἦτο πάντως ἑλληνικόν, οὐχὶ ὀρθῶς ὁμως ἐδέχθησαν ὅτι εἰκόνιζε τὸν Φιλητᾶν. Δὲν εἶνε δυστυχῶς δυνατόν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ἀπεικόνισμα τῆς λαμπρᾶς προτομῆς, ὡς πράττει ὁ Comparetti ἐν τῇ διατριβῇ του, ἵνα ἔχωσιν αὐτὸ πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ ἀναγνώσται τοῦ Παράσσου, περιοριζόμεθα δὲ μόνον νὰ παραπέμψωμεν τοὺς βουλομένους εἰς τὸ προχειρότερον εἰς ἡμᾶς βιβλίον, τοῦ Οὐϊσκόντου δὴλα δὴ τὴν Iconografia Romana (τόμ. α' ἐκδ. Μεδιολάνου 1818). Ἐκεῖ ἐν τῷ ιδ' πίνακι θὰ ἴδωσιν εἰκονισμένην τὴν προτομὴν ταύτην τὴν ψευδῶς ἀναγραφομένην εἰς τὸν Σενέκαν. Ἄν δὲ μελετήσωσιν αὐτὴν ἐπισταμένως ἔχοντες ὑπ' ὄψιν καὶ ὅσα περὶ τοῦ

Πείσωνος γράφει μετὰ τσαύτης ἀκριβείας ὁ φοβερός αὐτοῦ ἀντίπαλος, ὁ Κικέρων, θέλουσιν ἀμέσως ἀναγνωρίσει ὅτι ὁ εἰκονιζόμενος εἶνε αὐτὸς ὁ Πείσων ὁ Καισιωνίος. Καὶ ἀκριβῶς διότι κατὰ τε τὴν περιγραφὴν τοῦ Κικέρωνος καὶ τὸ εἰκόνισμα τῆς προτομῆς ὁ εἰκονιζόμενος ἀνὴρ ἦτο barbatus καὶ vestitus aspere καὶ capillo horrido καὶ semper tristis καὶ taciturnus καὶ τόσα ἄλλα, ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, λέγομεν, ἢ προτομὴ ἐθεωρήθη ἐσφαλμένως ὡς εἰκονίζουσα τὸν *αἰχμηρὸν* φιλόσοφον Σενέκαν, οἷον αὐτὸν οἱ ἀρχαιολογοῦντες ἐφρατᾶζοντο πειθόμενοι μάλιστα εἰς τὰς μεσαιωνικὰς παραδόσεις. Συμφωνεῖ δὲ πρὸς τοὺς χαρακτηρισμοὺς τῆς προτομῆς κατὰ τρόπον θαυμάσιον ὁ τοῦ Κικέρωνος χαρακτηρισμὸς, δὲν δύναται δὲ νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι ἢ προτομὴ εἰκονίζει τὸν κτήτορα τῆς ἐπαύλεως, τὸν φίλον τοῦ Φιλοδήμου, τὸν πατέρα τῆς Καλπουρτίας.¹

Δ'

Ἡ προτομή τοῦ Αὔλου Γαβιρίου.

Δὲν ἦτο βεβαίως ἐπάναγκες πᾶσαι τῆς ἐπαύλεως αἱ προτομαὶ νὰ εἰκονίζωσι πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Πείσωνων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀνδρῶν τὰ ὁμοιώματα εἴτε λογίων εἴτε καὶ ἄλλως ἐπιφανῶν θὰ ἐκόσμων αὐτήν. Καὶ τῷ ὄντι δὲ τινὲς ἐξ αὐτῶν εἰκονίζουσιν, ὡς δύναται τις ἐκ τῆς διατάξεως τῆς κόμης καὶ τοῦ γενείου νὰ εἰκάσῃ, Ἑλληνας ἀνδρας. Θὰ ὑπῆρχον δὲ καὶ εἰκόνες ἀνδρῶν προσφιλῶν εἰς τοὺς Πείσωνας ἢ ὁπωσδήποτε καὶ μάλιστα διὰ πολιτικούς λόγους συνδεδεμένων πρὸς αὐτούς. Τοιαύτη εἶνε ἢ προτομὴ, περὶ ἣς θὰ γείνη ἐνταῦθα ὁ προσήκων λόγος καὶ ἦν δύναται νὰ ἴδῃ ὁ βουλούμενος (διότι καὶ ταύτην ἀδυνατοῦμεν νὰ ἀναπαραστήσωμεν ἐνταῦθα) εἰς τοῦ αὐτοῦ Οὐϊσκόντου τὴν Iconografia Greca (ἐκδ. Μεδιολάνου 1825), ἐν τῷ ια' πίνακι τοῦ γ' καὶ τελευταίου τόμου ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Βερενίκης.

Ὅτε κατὰ πρῶτον οἱ accademici ercolanesi ἐδημοσίευσαν τὴν περὶ ἣς ὁ λόγος προτομῆν² μετὰ πολλῆς ἐπιπολαιότητος εἰκασαν ὅτι αὕτη ἦτο δῆθεν τὸ ὁμοίωμα Πτολεμαίου τοῦ Ἀπίωνος. Ἐπειτα ὁ Οὐϊσκόντης ἐκλαβὼν ὅτι ἢ προτομὴ εἰκάζε γυναῖκα ὠνόμασεν αὐτὴν Βερενίκην. Οἱ ἀκαδημαῖκοι εἶχον δίκαιον, διότι ἢ προτομὴ εἶνε ἀνδρὸς ὁμοίωμα θηλυδριώδους καὶ μαλακοῦ, οἷος ἦτο ὁ Αὔλος Γαβίνιος ὁ κατὰ παράδοξον φορὰν τῆς τύχης, ἣτις πολὺ λάκις ἀρέσκειται τὰ φύσει διεστῶτα καὶ ἀνόμοια νὰ συνάπτῃ, γενόμενος συνύπατος τοῦ Λευκίου Πείσωνος. Ἦτο δὲ φυσικὴ ἢ πλάνη τοῦ Οὐϊσκόντου,

¹ Σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰ σχετικὰ χωρία τοῦ Κικέρωνος· εἶνε δὲ τὰ ἐξῆς· Pro Sext. 19, 21, 26. De prov. cons. 12. Post red. in sen. 15. In Pis. 1, 19, 20, 28, 31, 56, 59, 65.

² Antich. di Ercol, Bronzi, Tav. LIX, LX.

διότι εξέλαβεν ὡς ὄντως γυναῖκα τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὃν ἀπεκάλεσαν οἱ παλαιοὶ γυναῖκα τοῦ Κατιλίνα. Διότι πολλὰ σκανδαλώδη διεδίδοντο κατὰ τοὺς τότε καιροὺς περὶ τούτου δὴ τοῦ Γαβίνου, ἃ κελεύει ὁ Comparetti τοὺς ἐαυτοῦ ἀναγνώστας νὰ ἴδωσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῇ ῥωμαϊκῇ τοῦ Drumann (τόμ. 6' σελ. 276 σημ. τόμ. γ' σελ. 60 κέξ.).

Ὅτι ἀνωτέρω ἐλέχθη περὶ τῆς προτομῆς τοῦ Πείσωνος, λέγομεν ἐνταῦθα καὶ περὶ ταύτης, ὅτι δὴλα δὴ πρέπει καὶ αὕτη νὰ μελετηθῇ ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος περὶ Γαβίνου λεγόμενα. Τὸ δ' ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης μελέτης, ἣν ὁ Comparetti ὑποδεικνύει, θὰ ᾔνε ἡ ἀναγνώρισις τῶν χαρρακτικῶν τοῦ Γαβίνου ἐν τῇ προτομῇ. Διότι ὁ Γαβίνος κατὰ Κικέρωνα ἦτο *composito capillo, cincinnatus, calamistratus* κτλ.¹

Αἱ δύο λοιπὸν τῶν συνυπάρχων προτομῶν καὶ τοῦ Φιλοδήμου ἡ βιβλιοθήκη ἀφαιροῦσι πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἢ ἔπαυλις ἦτο τοῦ Πείσωνος.²

E'

Περὶ τῶν λατινικῶν παπύρων.

Καὶ νῦν ἐπανερχόμεθα ὁπόθεν ὁ λόγος ὠρμήθη, δὴλον ὅτι εἰς τοὺς πάπυρους. Περιττὸν εἶνε νὰ σχοληθῶμεν ἐπὶ πλέον περὶ τοῦ ἂν ἡ βιβλιοθήκη ἦτο τοῦ Πείσωνος ἢ τοῦ Φιλοδήμου. Ἄφ' οὗ ἐδείχθη ὅτι ὁ Φιλόδημος ἐβίου εἰς τοῦ Πείσωνος, ἔπεται ἀναγκαίως ὅτι ἐκεῖ εἶχεν ὁ φιλόσοφος καὶ τὴν βιβλιοθήκην του, εἴτε δ' ἐκεῖ ἀπέθανεν εἴτε ὄχι, θὰ ἐκληροδότησε πάντως τὰ βιβλία του εἰς τὸν κραταῖόν του προστάτην, τὸν Πείσωνα. Τὸ περιεργον εἶνε ὅτι ἐκ τῆς βιβλιοθήκης ἐκείνης λείπουσιν ὄλως τοῦ Φιλοδήμου τὰ ποιήματα, ἃ ὑπαινίσσεται ὁ Κικέρων καὶ ὧν ἱκανὰ δείγματα παρέχει ἡμῖν ἡ Ἀνθολογία. Ἴσως ὑπάρχουσι τοιαῦτα εἰς τοὺς οὐπω ἐκτυλιχθέντας παπύρους, ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα πρέπον εἶνε νὰ μὴ λησμονώμεν ὅτι τὰ ποιήματα ἐκεῖνα δὲν ἦταν πάντως προωρισμένα διὰ τοὺς μεταγενεστέρους, ἀλλὰ μᾶλλον ἐφήμερα, ὡς καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Κικέρωνος ἐξάγεται, καὶ ὅτι λίαν πιθανῶς βραδύτερον θὰ συνελέγησαν εἰς ἓν μετὰ καὶ ἄλλων ἐπιγραμμάτων καὶ ὅτι ἐκ τοιούτων συλλογῶν ἀπορρέουσι καὶ τὰ νῦν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ σωζόμενα. Ἐκ τῶν ἀνὰ στόμα μεταξὺ τῶν οἰκείων τῶν Πείσωνων φερομένων ἐπιγραμμάτων ἦτο καὶ τὸ ὅπερ ὑπαινίσσεται ὁ Ὀράτιος, ὅστις βεβαίως ὡς οἰκιστὴς φίλος θὰ ἐγνώριζεν αὐτό. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἰδίᾳ εἰς ἓν

1 Τὰ χωρία τοῦ Κικέρωνος, δι' ὧν πρέπει νὰ μελετηθῇ ἡ προτομὴ εἶνε τὰ ἐξῆς: Post red. 5, 6, 7. Pro Sext. 8, 11. in Pis. 11.

2 Προσθετέον ὅτι ἀνεγνώσθη ἐπὶ τῆς στήλης τῆς προτομῆς ἡ ἐπιγραφή αὕτη: Teles Pis(onis) q(uadratarius), σημειὸν ὅτι ἡ στήλη, ἐφ' ἣς ἐτέθη τοῦ Γαβίνου ἡ προτομὴ, παρεσκευάσθη ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ συνυπάρχοντος αὐτοῦ Πείσωνος. Ἴδ. καὶ τὴν διατριβὴν τοῦ G. de Petra, περὶ ἧς ἀνωτέρω εἴπομεν.

σῶμα συνελέγησαν τὰ τοιαῦτα τοῦ Φιλοδήμου ποιήματα καὶ ὅτι κατετέθησαν οὕτως ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ του καὶ πάλιν ἔμπορον δὲν εἶνε πῶς δὲν διασώθησαν. Διότι ἐκ πάντων τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου ἐκεῖνα θὰ ἀνεγινώσκοντο ὑπὲρ πᾶν ἄλλο καὶ διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἔμειναν ἤτις ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, ὅπου ἐπὶ μακρὰ ἔτη μετὰ τοῦ συγγραφέως τὸ θάνατον ἔμειναν τὰ ἄλλα, τὰ ὅποια δὲν ἦσαν τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ ἐπασχολῶσιν ἐπὶ πολὺ τὰς ὥρας τῶν κληρονόμων τοῦ Καισωνίου. Διότι βεβαίως δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ μέτρια ἔργα τοῦ Φιλοδήμου ὁ Ὀράτιος ὅταν ἔγραφε πρὸς τοὺς ἀνεψιούς τοῦ Λευκίου Πείσωνος νὰ ἔχωσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν *exemplaria graeca*. Οὕτω λοιπὸν ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα, μέχρι δὴλα δὴ τῆς καταπτώσεως τοῦ Ἡρακλείου ἔμειναν ἀθικτος καὶ ἐν τάξει ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἐπικουρείου φιλοσόφου.

Μετὰ τινα δὲ χρόνον ἐγένετό τις προσθήκη ἐν τοῖς πάλαι βιβλίοις τοῦ Φιλοδήμου, ἣτις προσθήκη δηλοῖ ὅτι Ῥωμαῖοι ἦσαν τῆς ἐπαύλεως οἱ κτήτορες καὶ ὅτι δὲν συνεμερίζοντο μάλιστα τοῦ γέροντος αὐτῶν προγόνου τὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπαθείας. Τὰ προστεθέντα δὴλα δὴ βιβλία εἶνε οἱ λατινικοὶ πάπυροι, οὐχὶ πλείονες τῶν δέκα καὶ ὀκτώ. Διὰ λόγους, ὧν ἐν τῇ διατριβῇ του ἀποφεύγει ὁ Comparetti τὴν ἀναζήτησιν, οἱ λατινικοὶ πάπυροι μετὰ πολλῶν μείζονος δυσκολίας ἐγένετο δυνατόν νὰ ἐκτυλιχθῶσιν ἢ οἱ ἑλληνικοὶ, πάντες δὲ σχεδὸν κατεστάθησαν μετὰ τὴν ἐπίπονον ἐκτύλιξιν τόσον δυσανάγνωστοι, ὥστε ἐνός καὶ μόνου ἀνεγνώστη ἱκανὸν τεμάχιον, ὅπερ εἶνε ποίημα θεῖμα ἔχον τὴν ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίαν. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἱστορικοῦ ἐπικού ποιήματος ἀνεγράφη οὐχὶ ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου εἰς τὸν σύγχρονον τοῦ Οὐεργιλίου ποιητὴν Ῥαβίριον.¹ Αὕτη τοῦ ποιήματος ἡ χρονολογία δεικνύει, ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ Comparetti, ὅτι οἱ λατινικοὶ πάπυροι εἶνε μεταγενεστέρα εἰς τὴν βιβλιοθήκην προσθήκη. Διότι τῷ 38 π. χ. ἐναυμαχήθη ἡ παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχία, τότε δὲ, ἐὰν ἔζη ὁ Καισωνίος, θὰ ἦτο ἐβδομηκοντούτης, πολλῶν δ' ἔτι προσβύτερος θὰ ἦτο ὁ Φιλόδημος. Τὸ δὲ περὶ τῆς ναυμαχίας ποίημα, ἐν ᾧ θὰ περιεγράφοντο ἴσως καὶ ἄλλα μεταγενέστερα γεγονότα, ἀδύνατον εἶνε νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐποιήθη εὐθύς μετὰ τὴν ναυμαχίαν. Δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ ὀρίσωμεν πόσον ἀκριβῶς χρόνον μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐποιήθη, ἀλλ' ἂν ἀπίδωμεν εἰς τὸ ὅτι ἔνδεκα ἔτη ἐχρειάσθη ὁ Οὐεργίλιος εἰς παρασκευὴν τῆς Αἰνεΐδος καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ ποιητὴς ὅταν ἀπέθανε δὲν ἐθεώρει ἀκόμη τὸ ἔργον του ὡς ὀριστικῶς συντετελεσμένον, πιθανώτατον φαίνεται νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ὁ Καισωνίος καὶ ὁ Φιλόδημος ἀπὸ πολλοῦ χρόνου θὰ εἶχον ἀποθάνει ὅτε ὁ Ῥαβίριος ἐξέδωκε τὸ ἐπικόν του ποίημα. Ἄς προστεθῇ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἂν καὶ ἀναφέρηται ὁ Ῥαβίριος ὡς σύγχρονος τοῦ Οὐεργιλίου, ἀνήκει ὁμῶς μᾶλλον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τιβερίου ἢ εἰς τοὺς τοῦ Αὐγούστου.

1 Βλ. τὸ ἀπόσπασμα ἐν Egger Latini sermonis vetustioris reliquiae σελ. 313—317.

Πρὸς ταῦτα συμφωνοῦσι καὶ αἱ εἰδήσεις ἃς ἔχομεν περὶ τῆς ἀνευρέσεως τῶν λατινικῶν πκπύρων, καθ' ἃς οὗτοι οἱ δεκαοκτῶ, ἀποτελοῦντες κυλίνδρους μακροτέρους τῶν ἑλληνικῶν, ἔκειντο χωριστὰ ἐν ἐνὶ δέματι, συννηώμενοι διὰ φλοιοῦ δένδρου καὶ κεκαλυμμένοι διὰ σκνίδος. Ἴσως ὁ φλοιὸς καὶ ἡ σκνὶς ἦσαν τὰ λείψανα τοῦ κιβωτίου ἐν ᾧ ἐνεκλείοντο οἱ πκπυροί.

Τοιαύτη εἶνε καὶ ἐπὶ τοιούτων ἐπιχειρημάτων βασίζεται ἡ ὑπόθεσις τοῦ Comparetti, καθ' ἣν ἡ μὲν ἔπαυλις ἦτο τοῦ Πείτωνος, ἡ δὲ βιβλιοθήκη τοῦ Φιλοδήμου. Ὁ συγγραφεὺς ἐν τέλει τῆς διατριβῆς του λέγει ὅτι ἂν ἐξαιρουμένησαν αἱ ἐρευναι ἐπὶ τῇ βίβλῳ, ἦν αὐτὸς τίθησιν εἰς τὸ ζήτημα, δὲν εἶνε δύσκολον νὰ ἐξευρεθῶσι καὶ ἄλλα ἔτι ἐπιχειρήματα εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἀληθείας. Οὕτω λ. χ. ἀντὶ νὰ ἀναζητηθῆται νὰ ἀποδειχθῆ ὅτι ἡ δεῖνα ἐκεῖ εὑρεθεῖσα γυναικεῖα προτομὴ εἶνε τῆς Σαπφούς ἢ ἄλλης διαπρεποῦς ποιητρίδας, φυσικώτερον θὰ ἦνε νὰ ἀναγράφηται αὕτη εἰς τὴν γυναικεῖα τοῦ Καισωνίου ἢ μᾶλλον εἰς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Καλπουρνιαν τὴν γενομένην σύζυγον τοῦ Ἰουλίου Καισαρος. Δύο δὲ προτομαὶ νεανιῶν, οἵτινες βεβαίως δὲν θὰ ἦσαν τότε ἔξοχα πρόσωπα, ὑπενθυμίζουσι τοὺς ἀνεψιούς τοῦ Καισωνίου, πρὸς οὓς ἐγράφη ἡ γνωστὴ τοῦ Ὀρατίου ἐπιστολή. Ἄλλ' ὀρθῶς πάλιν παρατηρεῖ ὁ Comparetti ὅτι αἱ τοιαῦται εἰκασίαι ὑπερβαίνουσι τὰ ὄρια καὶ τὸν σκοπὸν τῆς διατριβῆς του.

Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΟΙ ΔΥΟ ΑΔΕΛΦΟΙ Κ' ΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΝΝΕΙΑ ΔΡΑΚΟΙ

Πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ *Παρνασσού*, ἰδίως ἐκ τῶν ἐν Σύρῳ, ἐγνώρισαν καὶ ἐνθυμοῦνται βεβαίως τὸν ἐκεῖ πρὸ δεκαετίας ἀποβιώσαντα γενικὸν τῆς Αὐστρίας πρόξενον κ. Hahn. Ὁ πολυμαθὴς καὶ ἀγαθὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἀπὸ τῆς νεότητός του διαβιώσας ἐν ἑλληνικαῖς χώραις, εἴτε ὡς ὑπάλληλος κατ' ἀρχὰς τῆς ἡμετέρας κυβερνήσεως, εἴτε ὡς πρόξενος τῆς Αὐστρίας ἐν Ἰωαννίνοις καὶ μετέπειτα ἐν Ἐρμουπόλει, ἐγένετο γνωστὸς εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον διὰ τοῦ πολυτίμου περὶ Ἀθῶνων συγγράμματός του. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν Ἀθῶνικῶν μελετῶν κατεγίνετο εἰς τὴν περισύναξιν τῶν δημοτικῶν τῆς Ἑλλάδος παραμυθίων καὶ, κατὰ τὸ 1854, ἐδημοσίευσεν, ἐν Ἰένῃ τῆς Γερμανίας, ἐν γερμανικῇ μεταφράσει τὸ πλεῖστον τῆς συλλογῆς του, ἐπιφυλαττόμενος νὰ δημοσιεύσῃ βραδύτερον τὰ κείμενα αὐτὰ, ὅτε ὁ θάνατος τὸν προέλαβε.

Εὐτυχῶς τὰ χειρόγραφα τοῦ σοφοῦ προξένου περιήλθον εἰς χεῖρας καλὰς. Ὁ γνωστὸς ἐν Κοπεγχάγῃ φιλέλλην καθηγητὴς κ. Jean Pio, ὁ τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἐκπροσωπῶν ἐν Δανίᾳ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἄριστα δὲ γράφων καὶ ὁμιλῶν τὴν καθομιλουμένην ἑλληνικὴν, ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως τὰ πλεῖστα

τῶν ὑπὸ τοῦ Hahn συλλεχθέντων, πρὸς δὲ καὶ τινὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐκδότου ἐν Ἑλλάδι περισυναχθέντα. Τοῦ βιβλίου τούτου, φέροντος ἐπιγραφὴν *Νεο-ἑλληνικὰ παραμύθια* ἐποιήσατο ἤδη τὴν δέουσαν μνείαν ὁ *Παρνασσός*.

Ἐν προομιῳ ἐκθέτει ὁ κ. Pio λεπτομερῶς τὰς τε τύχας τῶν χειρογράφων καὶ τὰς πηγὰς τῶν παραμυθίων, ἀναφέρει δὲ ὀνομαστικῶς τὴν γραῖαν *Κερὰ Παρασκευῆν*, ὡς ἀφηγηθεῖσαν πολλὰ αὐτῶν εἰς τὸν αὐθέντην τῆς καὶ εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ξενιζόμενον ἐν Σύρῳ κ. Pio. Εἰς τὴν φιλίαν τούτου ὀφείλει ὁ *Παρνασσός* τὸ παρὰ πόδας ἀνεκδότον εἰσεῖτι παραμυθὶ τῆς *Κερὰ Παρασκευῆς*, ὅπερ εὐχαρίστως θὰ διεξέλθωσιν οἱ ἀναγνώσται του.

Μία φορὰ ἦταν δυὸ ἀδελφοί· ὁ ἕνας ἦταν πλούσιος παραπολὺ κ' εἶχε τέσσαρα παιδιὰ, κ' ὁ ἄλλος ἦταν πικρὸς κ' εἶχε ἑπτὰ παιδιὰ. Μίαν ἡμέραν τοῦ φτωχοῦ ἡ γυναῖκα ἔπῃγε σ' τὸν πλούσιον καὶ τοῦ εἶπε: — Τραβῶ μεγάλην δυστυχίαν, γιὰτὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ χορτάσω τὰ παιδιὰ μου ψωμί· παίρνω ὀλίγον ἀλεύρι καὶ τὸ ἀνακατόνω μὲ περισσότερα πίτουρα γιὰ νὰ ἠμπορέσω νὰ κάμω ψωμί. Προσφάγι δὲν ἠξεύρουν τὰ παιδιὰ μου σχεδὸν ἕνα χρόνον, μόνον ψωμί καὶ νερὸν τρώγουν. — Αὐτὸς τῆς ἀποκρίθηκε: — Καὶ τὰ παιδιὰ σου εἶνε τόσο γιερά, ἐνῶ τὰ ἴδικά μου μὲ τόσα φαγητὰ καὶ καλοπέρασες πάντα εἶνε ἄρρωστα! — Ἡ δὲ πτωχὴ εἶπεν: — Ὁ Θεὸς μὰς ἔδωκε τὴν φτώχειαν καὶ τὴν πείναν, μὰ, δόξα σοι ὁ Θεός, τὰ παιδιὰ μας εἶνε γιερά! Τώρα λοιπὸν ἦλθα ἐγὼ, νὰ σὲ παρακαλέσω, ἂν ἔχῃς κάμμιναν δουλειάν, νὰ μὴν φωνάζῃς ἄλλην παρὰ ἐμένα, ἔτσι ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ ὑγείαν ἔς τὰ παιδιὰ σου! — Καὶ λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια ἔτρεχαν τὰ μάτια τῆς σὰν ποτάμι.

Τότες αὐτὸς ἐφώνησε τὴν γυναῖκα του καὶ τῆς εἶπε: — Ἐχομεν κάμμιναν δουλειάν, νὰ ἔρχεται νὰ μὰς κἀνὴ καθε ἡμέρα, γιὰ νὰ μὴν κάθεται ἀνεργή; — Ἡ δὲ γυναῖκα του ἀποκρίθηκε: — Ἄς ἔρχεται δυὸ φοραὶς τὴν ἐβδομάδα νὰ μὰς ζυμόνη. — Αὕτη ἀκούοντας αὐτὰ τὰ λόγια ἐχάρηκεν ἄμεσως λοιπὸν ἐσυλλογίσθηκε, πῶς ζυμόνοντας ἐκεῖνο τὸ ὠραῖον ἄσπρο ψωμί, θὰ τῆς δίδῃ κἀνένα, καὶ θὰ τρώγουν τὰ φτωχὰ παιδιὰ τῆς νὰ εὐφραίνωνται. — Καὶ ἔσηκώθη νὰ φύγῃ. Καὶ τῆς λέγουν: — Πήγαινε σ' τὸ καλὸ κ' ἐνθυμήσου, νὰ ἔλθῃς αὐριο τὸ πρωί. — Καὶ τῆς ἀφίνου ὑγείαν χωρὶς νὰ τῆς δώσουν τὸ παραμικρόν. Ἀφοῦ κατέβηκε νὰ φύγῃ, ἔλεγε μόνη τῆς: — Νὰ μὴν ἦμουν πλούσια, νὰ ἀνοίξω τὸ ντουλάπι μου, νὰ δώσω ἕνα κομμάτι τυρὶ, νὰ δώσω ἕνα κομμάτι ψωμί ἢ τοῦλάχιστον ἴλιγο ρύζι, ἢ τόσα ἄλλα πράγματα, ὅπου εἶνε σ' τὸ σπίτι, γιὰ νὰ εὐφρανθοῦν οἱ φτωχοί. Καὶ σηκόνοντας τὰ χέρια τῆς εἰς τὸν οὐρανόν, λέγει: — Γιὰ τί, Θεέ μου, μὲ ἔκαμες τόσο φτωχὴ; — Καὶ πήγαινε σ' τὸ σπίτι τῆς μὲ τὰ κλάματα, ὅπου τὴν

ἐκαρτεροῦσαν τὰ παιδιὰ της μὲ τόσην προθυμίαν, ἕως τοὺς φέρη καὶ τι. Μὰ αὐτὴ ἢ κακομοίρα ἦλθε μὲ τὰ χέρια ξερά!

Τὴν ἄλλη ἡμέρα πῆγε πρῶτ' πρῶτ' σ' τοῦ πλουσίου τὸ σπίτι γιὰ νὰ ζυμώσῃ, κ' ἀφοῦ ἐζύμωσε κ' ἐτελείωσε τὴν δουλειὰ της, τῆς εἶπαν νὰ πάγῃ σ' στὸ καλὸ καὶ πάλιν νὰ ἐνθυμηθῇ νὰ ἔλθῃ, δίχως τοῦλάχιστον νὰ τῆς δώσουν ἕνα ποτηρὶ νερὸ! Αὐτὴ ἢ καυμένη ἄμα ἦλθε τῆς εἶπαν τὰ παιδιὰ: — Μὰς ἔφερες τίποτε, μητέρα; — Ὅχι, ἀποκρίθηκεν ἐκεῖνη· ἀφοῦ ξεφουρνίσουν ἕως μὰς στείλουν κανένα ψωμί. — Μὰ τοῦ κάκου τὸ ἐπερίμενε, γιατί ἐβράδειασε κι' οὔτε ψωμί ἐφάνηκε νὰ τῆς στείλουν οὔτε κανένα πιζάτο φαγί.

Εἰς δύο τρεῖς ἡμέρας τῆς ἐμήνυσαν νὰ πάγῃ νὰ ζυμώσῃ· γιατί τοὺς ἄρεσε πολὺ τὸ ζύμωμά της. Τότες ἐσηκώθηκε πάλιν ἢ καυμένη καὶ πῆγε· κ' ἐκεῖ ὁποῦ ἐζύμωνεν, ἐσυλλογίσθηκε, νὰ μὴν πλύνῃ τὰ χέρια της, μόνον ἀφοῦ γυρίσῃ σ' τὸ σπίτι της, νὰ τὰ πλύνῃ ἀπὸ ἐκεῖναίς ταις ζύμαις μέσα σ' ἕνα πινάκι, καὶ νὰ δώσῃ ἀντὶς τὸ νερὸν νὰ τὸ πιοῦν τὰ παιδιὰ της. Κι' ἀφοῦ ἐζύμωσεν, ἔφυγεν ἀμέσως· καὶ σὰν ἔφθασε σ' τὸ σπίτι της, λέγει τῶν παιδιῶν της: — Προσμένετε νὰ σὰς δώσω νὰ πιῆτε ἴλιγγν γαλακτιῶν. — Καὶ πλένοντας τὰ χέρια της καλὰ καλὰ ἀπὸ ταις ζύμαις, ἐγέμωσεν ἕνα καλὸ πινάκι, κ' ἔδωσε καθενὸς ὀλίγον νὰ πιῇ. Καὶ τόσον τοὺς ἄρσεν, ὁποῦ τῆς εἶπαν: — Μάννα, κάθε φορά ποῦ θὰ ζυμόνης, νὰ μὰς φέρνης νὰ πίνωμεν ἀπὸ αὐτὸ τὸ ζουμί.

Ἐπέρασεν ἕνας μῆνας ποῦ ἐπῆγαινε σ' αὐτὴν τὴν δουλειάν. Φαίνεται, πῶς ὁ Θεὸς εὐλογοῦσεν αὐτὰ τὰ παιδιὰ, κ' ἐγένονταν πλέον παχειὰ ἀκόμη. Μίαν ἡμέραν λοιπὸν περνώντας ὁ πλούσιος ἀπὸ τοῦ φτωχοῦ τὸ σπίτι, ἔβγαλε τὸ κεφάλι του μέσα ἀπὸ τὴν πόρτα κ' εἶπε: — Τί κάνετε ἐσεῖς ἐδῶ; — Γυρίζει λοιπὸν καὶ βλέπει ὅλα τὰ παιδιὰ, κ' ἐστάτισεν ἀπὸ τὸ πάχος ὁποῦ εἶχαν· καὶ ἔβγαίνοντας ἔξω ἀπὸ τὴν πόρταν θυμωμένος πηγαίνει σ' τὸ σπίτι του καὶ φωνάζει τῆς γυναίκας του: — Ἐλα ἰδῶ σύ! νὰ μοῦ πῆς, τί τῆς δίνεις τῆς νύμφης μου, ὁποῦ ἔρχεται καὶ μὰς ζυμόνει; — Αὐτὴ λοιπὸν φοβήθηκε μὲ τὸν τρόπον ὁποῦ τῆς φώναξε, κ' εἶπε: — Ἐγὼ ἀκόμη δὲν τῆς ἔδωσα τίποτε, γιατί σὲ φοβοῦμαι, μὴν τῆς δώσω τίποτε περισσότερο καὶ μὲ μαλώσης. — Αὐτὸς λέγει: — Δὲν εἶναι βολετόν, νὰ μὴν τῆς ἔδωσες τίποτε, γιατί τὰ παιδιὰ της εἶνε τόσο παχειὰ, ὁποῦ φοβᾶσαι νὰ μὴν σκᾶσουν ἀπὸ τὸ πάχος. — Αὐτὴ λοιπὸν ὀρκίζεται καὶ λέγει: — Τίποτε ἄλλο δὲν παίρνει παρὰ τὰ χέρια της ἀπλυτα, καὶ τὰ πλένει σ' τὸ σπίτι της, κ' ἐκεῖνο τὸ ζουμί δίδει καὶ πίνουν τὰ παιδιὰ της. — Ἀκούοντας ἐτοῦτα τῆς λέγει: — Νὰ τῆς τὸ κόψης κι' αὐτό!

Τὴν ἄλλη ἡμέρα ὁποῦ πῆγε νὰ ζυμώσῃ, τὴν ἐφύλαγεν ὡς νὰ τελειώσῃ, κ' ἀφοῦ ἐτελείωσε, τῆς εἶπε: — Πλύνε τὰ χέρια σου καλὰ κ' ἔπειτα φεύγα! — Σὰν τὸ ἄκουσεν ἢ κακομοίρα, ἄλλαξεν ἢ ὄψι της, κ' ἔτρεμεν ἀπὸ

τὴν λύπην της, πῶς θὰ πάγῃ σ' τὰ παιδιὰ της, νὰ τῆς γυρεύσουν τὴν γαλακτιῶν. Σὰν ἔφθασε σ' τὸ σπίτι της, ἦταν μαζωμένα τὰ παιδιὰ καὶ τὴν καρτεροῦσαν, κ' ἀφοῦ τὴν εἶδαν, κ' ἤμβε μέσα, τῆς εἶπαν ὅλα μὲ μίαν φωνήν. — Τί ἔχεις, μάννα; — Τίποτα, παιδιὰ μου, μὰ ἐξέχασα κ' ἔπλυνα τὰ χέρια μου! — Ὅλα τὰ παιδιὰ ἔκλαιαν κ' ἐφώναζαν: — Πῶς νὰ μὰς ξεχάσης, νὰ μὴ μὰς δώσης ἐκεῖνο τὸ ὄρατον ζουμί;

Ἐκεῖνην τὴν ὥραν ποῦ ἐφώναζαν κ' ἔκλαιαν, ἔμβαιεν ὁ πατέρας των μέσα σ' τὸ σπίτι καὶ λέγει: — Τί ἔχουνε τὰ παιδιὰ καὶ φωνάζουν; — Τότες αὐτὴ εἶπεν ὅσα ἐστάθησαν, κ' αὐτὸς ἐλυπήθηκε παραπολὺ κ' ἀπεφάσισε νὰ σκοτωθῇ, καὶ γιὰ νὰ μὴν τὸ καταλάβῃ ἢ γυναϊκά του, τῆς ἐζήτησεν ἕνα σακκοῦλι νὰ πάγῃ σ' τὸ βουνὸ νὰ μαζώξῃ χόρτα. Ἀφοῦ τοῦ τὸ ἔδωκεν, ἔφυγεν. Σὰν ἐπεριπατοῦσε σ' τὰ τυφλὰ πολλὴν ὥραν εὐρέθηκεν ἀπᾶνω σ' ἕνα ἴψηλόν κρεμνόν, κ' ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ πέσῃ νὰ σκοτωθῇ. Τότες εἶδεν ἀντικρῶς τὸν κρεμνὸν ἕνα παλάτι πολὺ μεγάλο, κ' εἶπε: — Πρὶν σκοτωθῶ, ἄς πάγω νὰ ἰδῶ τί εἶν' ἐκεῖνο τὸ παλάτι! — Καὶ πλησιάζοντας ἐκεῖ εἶδεν ἕνα δένδρον κ' ἀνέβηκεν ἀπάνω κ' ἠθέλησε νὰ ἰδῇ, ποιὸς κατοικεῖ ἐκεῖ. Δὲν ἐπέρασε πολλὴ ὥρα καὶ βλέπει κ' ἔβγαιναν πολλοὶ δράκοι· τοὺς ἐμέτρησε κ' ἦταν σαράντα ἔννειά. Σὰς ἐφύγανε αὐτοὶ οἱ δράκοι, ἀφήσανε τὴν πόρταν ἀνοικτήν, γιατί αὐτὸ ἦταν πάντα συνήθειόν τως. Κατέβηκεν αὐτὸς ἀπὸ τὸ δένδρον κ' ἐπῆγε σ' τὸ παλάτι καὶ τὸ ἐσεργιάνισε κ' εἶδε, ποῦ εἶχε πολὺν θησαυρόν· κ' ἔβγαλε τὸ σακκοῦλί του καὶ τὸ ἐγέμωσε κ' ἐπῆρεν ὅσα ἐσήκωνε ἢ πλάτη του, κ' ἀνεχώρησεν ἀμέσως, ἐπειδὴ ἐφοβήθηκε, νὰ μὴν τὸν προφθᾶσουνε.

Οἱ δράκοι σὰν ἐγύρισαν ἐκατάλαβαν, πῶς ἐπῆγε κλέφτης καὶ τὼς ἔκλεψε χρήματα· κ' ἀπὸ τότε ἀποφάσισαν, νὰ μὲν ἕνας πάντα σ' τὸ παλάτι.

Ὁ φτωχὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν ὕστερα ἀπὸ δύο ἡμέρας κ' ἤυρε τὴν γυναῖκα του νὰ κλαίῃ ἀπαρηγόρητα, γιατί ἐφοβήθηκε, μήπως ἀπὸ τὴν στενοχώριαν του πάγῃ νὰ σκοτωθῇ· μὰ ἀφοῦ τὸν εἶδε κ' ἐπέστρεψεν, ἐδόξασε τὸν Θεόν, γιατί ἦλθε ζωντανός. Τῆς εἶπεν ὁ ἄνδρας: — Γυναῖκα, ὁ Θεὸς ἐλυπήθηκε τὰ παιδιὰ μας κ' ἐσένα, ποῦ ἐζύμονες τόσον καιρὸν σ' τοῦ ἀδελφοῦ μου τὸ σπίτι, μ' ὅλον ὅτι δὲ σοῦ ἔδωσαν ὀλίγον ψωμί νὰ χορτάσωμεν τὰ παιδιὰ μας. Ἴδου λοιπὸν σήμερα ἔχομεν νὰ ζήσωμεν διὰ κάμποσον καιρὸν! — Κι' ἀνοίγοντας τὸ σακκοῦλι τῆς δείχνει τὰ φλουριά. Αὐτὴ ἦταν θρήσκη κ' εἶπε: — Τὸ πρῶτον πρᾶγμα, ποῦ θὰ ψουνίσῃς, εἶνε τὸ λάδι, γιὰ νὰ ἀνάψωμεν τὴν κανδήλαν εἰς τὴν Παναγίαν, ποῦ ἔχομεν τόσα χρόνια νὰ τὴν ἀνάψωμεν. — Κι' ὁ ἄνδρας της τὴν ἄκουσε κ' ἀμέσως πῆγε κ' ἐπῆρε λάδι, καὶ σὰν ἀναψῆ τὴν κανδήλαν, προσευχήθηκα μὲ ὅλην τὴν τὴν καρδίαν καὶ μὲ τὰ δάκρυα σ' τὰ μάτια, κ' ἔμειναν πολλὰ εὐχαριστημένοι.

Τὴν αὐρινὴν ἐσηκώθηκε ὁ ἄνδρας της, καὶ τὸ πρῶτον πρᾶγμα, ποῦ ἔκαμεν ἦταν νὰ ἀγοράσῃ ἕνα σπίτι· κ' ἐκουβαλήθηκεν ἐκεῖ μ' ἐκεῖνα τὰ φτω-

χὰ ἐπιπλά του και με τὰ δυστυχημένα του παιδιά. Τὴν πρώτην βραδειὰν εἶπε τῆς γυναίκας του: — Ἀπὸ ἄλλο ἄλλο νὰ ἀγοράζωμε κάθε ἡμέρα τὰ χρειάζομενα τοῦ σπιτιοῦ, ὄχι τίποτες περισσότερον, γιατί πρέπει νὰ συλλογισθοῦμεν, πῶς ἔδινες τῶν παιδιῶν μας γαλακτιὰν νὰ πίνουνε γιὰ νὰ μὴν ἀποθάνουν τῆς πείνας. — Ναί, εἶπεν αὐτή, δὲν θέλω ποτὲ νὰ σοῦ ζητήσω πρᾶγμα, ὅπου δὲν χρειάζεταιται.

Ἐπέρασαν δυὸ μῆνες ὅπου αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐζοῦσαν εὐτυχημένα. Δὲν ἔκαμαν ἄλλο παρὰ νὰ πηγαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν και νὰ βοηθοῦν τοὺς φτωχοὺς. Μίαν ἡμέρα λοιπὸν ἦλθε τοῦ πλουσίου ἡ γυναίκα γιὰ νὰ εὔρη τὴν φτωχήν, γιατί εἶχεν ἀκούσῃ ἀπὸ πολλοὺς, πῶς ζῆ εὐτυχημένα, κι' αὐτὴ ἤρχισε νὰ δυστυχεύῃ, γιατί ἐφόφησαν ὄλα τῆς τὰ πρόβατα, τὰ χωράφια τῆς δὲν ἐκαρποβολοῦσαν, τὸ κρῦον ἔκαψε πολλὰ δένδρα, κι' ἄλλαις πολλαῖς δυστυχίαις ἔπαθαν. Ἡ φτωχὴ ἀφοῦ τὴν εἶδε, δίχως νὰ συγχυσθῆ ὅπου ποτὲ δὲν τὴν ἐβοήθησε σ' τὴν δυστυχίαν τῆς, τὴν ἐδέχθηκε χαρούμενη και τὴν ἔβαλε σ' τὸν καλλίτερον τόπον και τῆς ἔφερον ὅσα καλλίτερα πράγματα εἶχε σ' τὸ σπίτι τῆς γιὰ νὰ φάγῃ, ἐνῶ αὐτὴ, σὰν ἐπήγαινε, δὲν τὴν ἐδέχονταν παρὰ εἰς τὸ μαγερεῖον, και ποτὲ δὲν τῆς ἔλεγε νὰ καθίσῃ! Ἀφοῦ ἐπέρασε πολλὴ ὥρα, τῆς εἶπε: — Μὰ ἀδελφὴ, ποῦ ἤρρηκε δουλειὰν ὁ ἄνδρας σου, γιὰ νὰ πασχίσῃ νὰ πάγῃ και ὁ ἴδικός μου, γιατί ἐπέσαμεν εἰς μεγάλην δυστυχίαν; — Και ἡ φτωχὴ τῆς ἀποκρίθηκε, πῶς ὁ ἄνδρας μου δὲν ἔπιασε κάμμιαν δουλειὰν, μόνο τὴν ἡμέραν ποῦ μοῦ εἶπες, νὰ πλύνω τὰ χέρια μου, ἔφυγε· και τῆς διηγήθηκε ὅσα ἐστάθηκαν. Τότες ἡ πλούσια τῆς εἶπε νὰ πάρῃ και τὸν ἄνδρα τῆς γιὰ νὰ τοῦ δείξῃ τοὺς δράκους· ἴσως βοηθηθοῦμεν κι' ἐμεῖς. Και ἡ φτωχὴ τῆς εἶπε: — Ἀφοῦ ἔλθῃ ὁ ἄνδρας μου ἀπόψε, θὰ τοῦ τὸ πῶ, κι' ἂς ἔλθῃ αὔριον ὁ ἄνδρας σου με ἓνα σακκοῦλι νὰ πάγῃ μαζί του. Σὰν ἦλθε τὸ βράδυ ὁ φτωχὸς σ' τὸ σπίτι, τοῦ τὰ εἶπεν ἡ γυναῖκά του, κι' αὐτὸς τῆς εἶπε: — Ἐγὼ θὰ πάγω νὰ τοῦ δείξω, μὰ δὲν θὰ πάγω νὰ σηκώσω ἄλλον θησαυρόν, γιατί ἐτοῦτον, ὅπου ἔχω, ὁ Θεὸς τὸν εὐλογεῖ, και ἡμέραν τὴν ἡμέραν αὐξάνει.

Τὸ πρῶτ ἦλθεν ὁ πλούσιος με τὸ σακκοῦλι σ' τὴν πλάτην και τοῦ λέγει: — Καλὴ ἡμέρα ἀδελφέ, και τί κάνεις; εἶσαι καλὰ; — Ἐνῶ ἄλλοτε τὸν ἔβλεπε σ' τὸν δρόμον και τοῦ γύριζε ταις πλάταις, ἡ ἄλλαζε τὸν δρόμον του, γιὰ νὰ μὴν τὸν ἀκούσῃ νὰ τοῦ πῆ, πῶς θέλει κάμμιαν βοήθειαν. Μὰ ὁ φτωχὸς σὰν τὸν εἶδεν, ἐσηκώθηκε και τὸν ἐφίλησε και τοῦ εἶπε: — Καλῶς ὦρισε, ἀδελφέ, θαρρῶ πῶς εἶνε δέκα χρόνια με τὴν δυστυχίαν μου νὰ ἔλθῃς σ' τὸ σπίτι μου. — Ναί, εἶπεν ὁ πλούσιος, μὰ τώρα ἔπεσα κι' ἐγὼ σ' τὴν δυστυχίαν, κι' εἶμαι ἀμάθητος. — Λέγει ὁ φτωχὸς: — Ἄς πᾶμεν, ἴσως πάλιν εὐτυχήσῃς και γείνης πλούσιος καθὼς πρῶτα. — Κι' ἀνεχώρησαν γιὰ νὰ πάγουν σ' τὸ βουνόν. Κι' ἀφοῦ ἔφθασαν ἐκεῖ τοῦ ἔδειξε τὸ δένδρον και τοῦ εἶπεν: — Ἀνέβα πάνω και κάθισε σ' τὸ δένδρον, και τώρα θὰ

ἔγοῦνε οἱ δράκοι, και νὰ τοὺς μετρήσῃς· ἂν ᾖνε σαράντα ἐννειά, τότες κατεβαίνεις και μβαίνεις ἐλεύθερος εἰς τὸ παλάτι, ἂν ἴσως κι' ᾖνε σαράντα ὀχτώ, νὰ μὴν ἐμβῆς μέσα! — Λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια φεύγει. Εἰς ὀλίγην ὥραν ἐβγήκαν οἱ δράκοι κι' ἄρχισε νὰ τοὺς μετρᾷ. Μὰ φαίνεται, πῶς ἐλάθευσε, κι' ἀντὶς νὰ πῆ σαράντα ὀχτώ λέγει σαράντα ἐννειά. Και κατέβηκε τρέχοντας και μβῆκε μέσα σ' τὸ παλάτι, και βιαστικὸς ἐγύρευε νὰ ἰδῆ, ποῦ εἶνε ὁ θησαυρός, γιὰ νὰ γεμώσῃ τὸ σακκοῦλι του και νὰ φύγῃ τὸ ὀγληγορότερον, κι' ἐκεῖ ὅπου ἔστεικεν, ἀκούει μίαν φωνὴν και λέγει: — Ἐσὺ λοιπὸν εἶσαι ὁ κλέφτης, και ξανάρχεςαι γιὰ νὰ κλέψῃς και ἄλλα! — Και νὰ κι' ἐβγαίνει ὁ δράκος, ποῦ φύλαγε ἀπὸ μίαν κάμαραν, και τὸν πιάκει ἀπὸ τὸ κεφάλι και τὸν κάνει τέσσερα κομμάτια και τὸν κρεμνᾷ σ' ταις τέσσερες γωνιαῖς τοῦ σπιτιοῦ. Σὰν ἦλθαν οἱ δράκοι, τοὺς εἶπε: — Δὲν εἶναι ἀνάγκη πλέον, νὰ φυλάγωμεν, γιατί ἔχω τὰ τέσσαρα κομμάτια τοῦ κλέφτη κρεμασμένα, κι' αὐτὸς θέλει μὰς φυλάγῃ τὸ παλάτι! — Κι' ἀπ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔκαμαν ἀπόφασιν νὰ μὴν κάθωνται πάλιν ὄλοι, μόνον νὰ φεύγουν, κι' ἄρχισαν κι' ἔφευγαν.

Ἀφοῦ ἐπέρασαν δυὸ ἡμέραις ἡ γυναίκα τοῦ πλουσίου ἦταν ἀνήσυχη κι' ἦλθε σ' τὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ τῆς, γιὰ νὰ ρωτήσῃ, τί ἔκαμαν τὸν ἄνδρα τῆς. Μὰ ὁ φτωχὸς διηγήθηκεν ὅσα τοῦ εἶχε παραγγείλῃ, και λέγει: — Δὲν ξέρω ἂν αὐτὸς δὲν ἐμέτρησε καλὰ τοὺς δράκους· μὰ θὰ πάγω νὰ ἰδῶ. — Κι' ἀνεχώρησε. Σὰν ἐφθασε κοντὰ σ' τὸ παλάτι, ἀνέβηκεν ἀπάνω σ' τὸ δένδρον, κι' ἀφοῦ οἱ δράκοι ἐβγαίναν, με μεγάλην προσοχὴν τοὺς ἐμετροῦσε, κι' ἦταν ὄλοι σαράντα ἐννειά. Τότες ἐκατέβηκε κι' ἐμβῆκε σ' τὸ παλάτι κι' ἐκύτταξεν ἀπὸ ἴδιον κι' ἀπὸ κει, ἴσως ἰδῆ τὸν ἀδελφόν του. Και σηκόνοντας τὰ μάτια του βλέπει ἀπάνω σὲ τέσσερα κομμάτια τὸν ἀδελφόν του κρεμασμένον, κι' ἐστάτισε! Δὲν ἔχασε λοιπὸν καιρὸν και τὸν ἐξεκρέμασεν, κι' ἐγέμωσε και τὸ σακκοῦλι του φλουριὰ κι' ἔφυγε. Σὰν ἔφθασε σ' τὸ σπίτι του, ἦταν πολὺ κουρασμένος και λυπημένος, κι' εἶπε σ' τὴν γυναῖκά του: — Στεῖλε κάνενα νὰ πῆ τῆς νύφης μου, νὰ ἔλθῃ νὰ περιλάβῃ τὸν ἄνδρα τῆς! — Κι' ἀφοῦ ἔφθασεν ἐκείνη, ἔκλαιεν ἀπαρηγόρητα βλέποντάς τον εἰς τέσσαρα κομμάτια. Τότες εἶπε τοῦ φτωχοῦ: — Εἶναι ἀνάγκη, νὰ μοῦ ἔρῃς ἓναν ῥάφτην νὰ τὸν ῥάψῃ, γιατί δὲν θέλω νὰ θαφθῆ ἔτσι εἰς τέσσερα κομμάτια. Ὁ φτωχὸς ἐπήγεν ἀμέσως· κι' ἔφερον ἓναν ῥάφτην και τὸν ἔραψεν. Ἀφοῦ τὸν ἔθαψαν και τὸν ἔκλασαν, ἀνοιξε ὁ φτωχὸς τὸ σακκοῦλι κι' ἔδωσε τῆς νύμφης του τὰ μισὰ φλουριὰ και τῆς εἶπε: — Πήγαινε νὰ βοηθηθῇς ἐσὺ και τὰ παιδιά σου, κι' ἂν ἔχῃς πάλιν ἀνάγκην, νὰ ἔλθῃς χωρὶς ἄντροπὴν νὰ μοῦ ζητήσῃς ὅ,τι χρειάζεταιται. Ἡ χήρα ἀνεχώρησε με τὰ δάκρυα σ' τὰ μάτια, κι' ἐπῆγε σ' τὸ σπίτι τῆς.

Ἄς ἀφήσωμεν πλέον αὐτοὺς κι' ἂς ἔλθωμεν ἐς τοὺς δράκους. Ἀφοῦ ἔφθασαν εἰς τὸ παλάτι τῶν κι' εἶδαν, πῶς δὲν ὑπάρχει ὁ νεκρός, ἐμπήξαν ὄλοι

μαζί μιάν φωνήν κ' εἶπαν : — Λοιπὸν ὁ κλέφτης εἶχε κι' ἄλλον σύντροφον !
 Αὐτοὶ λοιπὸν τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐκατέβηκαν εἰς τὴν χώραν κ' ἐπῆγαν νὰ εὔρουν ἕνα ῥάφτην γιὰ νὰ τῶς κάμῃ σαράντα ἔννειά φορέματα καὶ σάραντα ἔννειά παπούτσι. Λοιπὸν ἔλεγαν εἰς τὸν ῥάφτην : — Θὰ μᾶς τὰ ῥάφης καλά, νὰ μὴ ξηλώνονται καὶ νὰ πηγαίνουν καλά σ' τὸ μπόι μας ! — Καὶ πάλι τοῦ τὸ ξαναεἶπαν, ὡς ποῦ ὁ ῥάφτης ἐβαρέθηκε καὶ τοὺς εἶπε : — Τί διαβόλο ! ἐφές ἔραψα ἕναν νεκρόν, ποῦ ἦταν εἰς τέσσαρα κομμάτια κ' εὐχαριστήθηκαν, ὅπου δὲν ἦταν δουλειά μου, καὶ σεῖς μὲ τὰ φορέματά σας θέλετε νὰ μοῦ πάρτε τὸ μυαλὸν μου. Τότες αὐτοὶ τοῦ εἶπαν : — Καὶ γνωρίζεις τὸν ἄνθρωπον ποῦ σοῦ ἔφερε τὸν νεκρόν, νὰ τὸν ῥάφης ; — Αὐτὸς εἶπε : καί, ἐδῶ κοντά μου κάθεται, κι' ἂν θέλετε, νὰ σᾶς τὸν δείξω, νὰ πάτε, νὰ τὸν ῥωτήσετε, ἂν ἦταν καλὰ ῥυμμένος ἢ ὄχι ! — Καὶ παίρνοντας ἕναν δράκον καὶ κἀνοντας εἰκοσι πατήματα μακρὰ, τοῦ ἔδειξε τὸ μαγαζὶ. Τότες ἀνεχώρησαν κ' ἐπῆγαν εἰς ἕναν μαραγκὸν κ' ἐπαράγγειλαν σαράντα ὀχτῶ σενδούκια σ' τὸ μπόι τως.

Σὺν ἐτελείωσαν, τὰ πῆραν κ' ἐμβῆκαν μέσα οἱ σαράντα ὀχτῶ καὶ ἔμεινεν ὁ ἕνας ἀπ' ἑξῶ. Καὶ τὸ πρῶτ' ἐπῆγεν ὁ δράκος σ' τὸ μαγαζὶ τοῦ φτωχοῦ καὶ τοῦ λέγει : — Μὲ ἤλθαν σαράντα ὀχτῶ σενδούκια κ' ἐπιθυμοῦσαν νὰ μοῦ κάμῃς τὴν χάριν νὰ τὰ ἀκουμπήσω, σ' τὸ μαγαζὶ σου διὰ μιάν βραδειάν. — Κ' αὐτὸς τοῦ ἀποκρίθηκε : — Ὅχι διὰ μιάν βραδειάν, μὰ ἔσο θέλης ἄς καθίσουν, ὡς ποῦ νὰ εὐκολυνθῆς νὰ τὰ ἔγῳλης. — Κ' ἔφερε χαμάληδες, καὶ τὰ ἐκουβάλησαν.

Τὰ παιδιὰ τοῦ φτωχοῦ ἄρχισαν νὰ ἀνεβαίνουν ἀπάνω σ' τὰ σενδούκια νὰ πηδοῦν καὶ νὰ παίζουν, καὶ οἱ δράκοι, ὅπου ἦταν μέσα, ποῦ καὶ ποῦ ἀνεστέναζαν κ' ἔλεγαν : — Ἄχ ! καὶ πότε νὰ βραδειάσῃ νὰ τοὺς φάμεν ὄλους ! — Ἐνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ ἦταν κρυμμένο, γιὰ νὰ μὴν τὸ εὔρουν τὰ ἄλλα, κι' ἄκουσεν αὐτὰ τὰ λόγια καὶ τοὺς ἀνεστεναγμούς. Ἐτρεξεν εἰς τὸν πατέρα του καὶ εἶπεν : — Αὐταῖς ἢ σενδούκαις εἶνε μαγευμέναις κι' ὀμιλοῦν. — Τότες ὁ πατέρας του ἐσυλλογίσθηκε μιάν στιγμὴν κ' εἶπε : — Σαράντα ὀχτῶ κ' αὐτὸς ὅπου ταις ἔφερε σαράντα ἔννειά ! — Κ' ἐπῆγε κοντὰ σ' ταις σενδούκαις κ' ἔβαλε τὸ αὐτί του σ' τὴν κλειδαριάν κι' ἄκουσε κι' αὐτὸς τὸν ἀναστεναγμόν. Κ' εἶπε καταμόνος του : — Τώρα ἐγώ, διαβόλοι, σᾶς συγυρίζω, ἀφοῦ κ' ἤλθετε σ' τὰ ποδάκια μου ! — Κι' ἀμέσως ἀνεχώρησε κ' ἐπῆγε κι' ἀγόρασε σαράντα ὀχτῶ σοῦβλαις κ' ἀναψε τὸν φούρνον τοῦ σπιτιοῦ του, ταις ἔβαλε μέσα καὶ σὺν ἐκοκίνισαν καλά, ἔπαιρνε μιάν μιάν κ' ἐσοῦβλισεν ὄλαις ταις σενδούκαις. Εἶπε λοιπὸν εἰς τὸν δούλόν του : — Ἔλα, καυμένη, ποῦ μᾶς ἐγέλασαν καὶ μᾶς ἔβαλαν ἕναν δράκον σὲ μιάν σενδοῦκα, ποῦ ἂν δὲν ἤθελε τὸν σκοτώσωμεν, ἤθελε νὰ μᾶς φάγῃ ὄλους. — Ὁ δούλος ἐθύμωσε καὶ λέγει σ' τὸν ἀφέντην : — Δός μου τον, νὰ πάγω νὰ τὸν φουντάρω σ' τὸν ἱγαλόν. Καὶ παίρνοντάς τον εἰς τὴν πλάτην του πῆγε καὶ τὸν ἔρριξε

σ' τὸν ἱγαλόν. Ὡς ποῦ νὰ γυρίσῃ ὁ δούλος, ἐτοίμαζεν ἄλλον καὶ τοῦ ἔλεγε : — Δὲν τὸν ἔρριξε καλά σ' τὸν ἱγαλόν, κ' ἐγύρισεν ὀπίσω ! — Καὶ πάλιν ἀφοῦ ἐγύρισεν, ἔκαμε τὸ ἴδιον εἰς ὄλους, καὶ τοὺς ἔρριξεν εἰς τὴν θάλασσαν· εἰς δὲ τὸν ὑπτερον ἐβαρέθηκε γιὰ νὰ μὴν ἔλθῃ καὶ τὸν ξανακουρῆ, κ' ἐμβῆκεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν ἐτράβηξε μέσα βαθειὰ καί, σὺν ἐγύρισε σ' τὸ μαγαζὶ ἐφώνησεν ἀπὸ μακριά : — Μήπως ἀφέντη μου, ἐγύρισε πάλιν ὀπίσω ; — Καὶ τοῦ εἶπεν ὁ ἀφέντης : — Ὅχι, ὄχι, δὲν ἐγύρισεν ὀπίσω φαίνεται, πῶς τὸν ἔρριξε πολὺ βαθειὰ ! — Ναί, εἶπεν, ἀφέντη, ἐμβῆκα σ' τὴν θάλασσαν καὶ τὸν ἐτράβηξα μέσα καὶ τὸν ἄφησα !

Τὸ πρῶτ' ἐρχόντανε ὁ δράκος γιὰ νὰ ἰδῆ τάχα τί ἐγείναν ἢ σενδούκαις, καὶ ὁ πραγματευτῆς, πονηρός, τοῦ εἶπε, πῶς μιὰ σενδοῦκα εὐρέθηκεν ἀνοιχτή, καὶ δὲν ἤξεύρω, τί νὰ εἶχες μέσα. Αὐτὸς ἐτρόμαξε κ' ἐπῆγε νὰ ἰδῆ τὴν σενδοῦκα, ποῦ ἦταν εἰς τὰ πλέον βαθύτερο μέρος τοῦ μαγαζιοῦ. Καὶ πραγματικῶς εἶδε τὴν σενδοῦκαν ἀνοιχτὴ κ' ἐτρόμαξεν. Ὁ πραγματευτῆς δὲν ἔχασε καιρὸν καὶ τὸν ἀρπάξει καὶ τὸν βίχνει μέσα σ' τὴν σενδοῦκα, κι' ἀμέσως τὴν ἐσφάλησε, καὶ τὸν ἐσοῦβλισεν εὐθύς, καὶ ἔτσι ἐτελείωσαν ὄλοι· κ' ἐκληρονόμησεν αὐτὸς ὄλον τὸ παλάτι τῶν δράκων, κ' ἔζησε καλὰ περικαλὰ κ' ἐμεῖς ἐδῶ καλλίτερα !

ΕΓΚΑΡΤΕΡΗΣΙΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΙΤΑΛΟΥ EDMONDO DE AMICIS*

Β'

Κατὰ τὴν κλιτὸν τοῦ ὄρους ἀνεμούντο. Εἰς τι σημεῖον ἔνθα οἱ βράχοι ἦσαν ἀποκρημνότατοι, ῥηγματώδεις καὶ πλήρεις βαράθρων, ἔχοντες μόλις ὀλίγους θάμνους καὶ ξηρὰ τινὰ δενδρύλλια, ὑπὸ κρημνὸν ὑπόκοilon καὶ ἀψιδοειδῆ ἐξετίετο μικρὸν τι ἐπίπεδον, μέρος γῆς περικυκλούμενον ὑπὸ πετρῶν, τῶν μὲν κατακρημνισθειῶν ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν, τῶν δὲ, τῶν καὶ μικροτέρων, μετακρημνισθειῶν ἐπίτηδες πλησίον τῶν πρώτων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματισθῇ δι' αὐτῶν προτείχιμά τι. Ὁ κρημνὸς ἐχρησίμευεν ὡς στέγη καὶ τοῖχος εἰς ξυλινὴν καλύβην, ἣτις κατεῖχε τὸ τέταρτον τοῦ περιτετειχισμένου μέρους. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τοῦ τειχίσματος ἦσαν λελαξευμένα κοιλώματα πρὸς ἐναπόθεσιν πραγμάτων, καὶ ὑπῆρχε κλίμαξ ἐκ τοῦ ὕψους τῆς ὁποίας ἐφάνετο ὅλη ἡ πεδιάς. Ἡ εἴσοδος ἦτο ἀνοιγμὰ ὀλίγον πλατύτερον ἀνθρώπου· ἔξωθεν οὐδὲν σημεῖον ἐφάνετο τόπου κατακρημνισμένου· ἔσω δὲ εἶχε συγχρόνως ὄψιν τρώγλης, ὀλημερίου καὶ στρατιωτικοῦ σταθμοῦ. Ἐντὸς τῶν κοιλωμάτων ἦταν ποτῆρια, δοχεῖα ἐκ λευκοσιδήρου, χορταρικά, τε-
 * 18ῆ σελ. 148.

μάχια ἄρτου, μάχαιραι· ἐκ δὲ τῶν ἐξεχόντων ἄκρων τῶν πετρῶν ἐκρέμοντο σάκκοι καὶ σταμνίδια οἴνου. Ἐν γωνίᾳ τινὶ ἦτο σωρὸς σποδοῦ καὶ δαυλῶν, ὁ δ' ὑπὲρ αὐτὴν βράχος ἦτο καπνισμένος, ὑπὸ δὲ τὴν καλύβην ἐπισεσωρευμένα ἄχυρα καὶ παλαιὰ ἐνδύματα. Ἄνω δὲ τοῦ κρημνοῦ, ἐμπρὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν πλαγίων ἐφαίνοντο μόνον ἄγριοι βράχοι, βαθεῖαι χαράδραι καὶ πελώριοι ὄγκοι ὡς ἐπικρεμμένοι εἰς τὸν ἀέρα, σπανίως δὲ δένδρον τι μόλις ὑπεφαίνετο. Κάτω αἱ ἀπόκρημνοι τοῦ ὄρους πλευραὶ· κατωτέρω ἢ πεδία, καὶ ἀπώτερον ἀκόμη ἄλλα ὄρη.

Ἄνθρωπός τις ὄρθος εἰς τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς κλίμακος, στηρίζων τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ τῶν πετρῶν καὶ κεκρυμμένον ἔχων τὸ πρόσωπον ὀπίσθεν δύο λίθων, διὰ τῶν ὁποίων παρετήρει ὡς διὰ μέσου πολεμιστράς, περιέμενε τὴν συνοδίαν. Ὅτε διέκρινε τὸν καρκαβινοφόρον, ἐκτύπησε τὰς χεῖρας εἰς δεῖγμα εὐχαριστήσεως ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν δύο πετρῶν καὶ παρετήρει διὰ προσεκτικοῦ ὄμματος πᾶν βῆμά του, συνοδεύων πᾶν κτύπημα καταφερόμενον κατ' αὐτοῦ διὰ κινήματος καὶ βλασφημίας ὡς ἂν ἤθελε νὰ προσθέσῃ δύναμιν εἰς τὸ κτύπημα καὶ ἄλλος εἰς τὸν κτυπούμενον.

Ὅτε δὲ ἀπειχον ὀλίγα μόνον βήματα πλέον τοῦ ὄλημερίου κατέβη καὶ μετέβη νὰ περιμένῃ αὐτοὺς εἰς τὴν θύραν. — Ἐφθασαν. — Τὸν καρκαβινοφόρον ὤθησαν βιαίως καὶ ἔρριψαν ἐν τῷ μέσῳ τῆς καλύβης· εἰσῆλθον ἐν ἀταξίᾳ καὶ οἱ ἄλλοι, ἀσθμαίνοντες, φυσῶντες, ῥίπτοντες τῆδε κἀκείσε τοὺς σάκκους, τοὺς πῖλους, τὰ ὄπλα, ἐκάθισαν κύκλῳ ἐπὶ τῶν πετρῶν καὶ ἔμειναν ἐπὶ τινὲς στιγμὰς σιωπηλοὶ ἕν' ἀναλάβῃσι δυνάμεις καὶ σφογγίσωσι τὸν ἰδρώτα.

— Νὰ ἕνας! ἐφώνησεν ὁ ἀρχιληστής, στρεφόμενος πρὸς τὸν σύντροφον.

— Ζωντανὸς καὶ γερός, ἀπήντησεν ἐκεῖνος. Ἐπειτα, ῥίψας τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ αἰχμαλώτου καὶ ἰδὼν ὅτι ἐφόρει πετρινοστῆρας, ἠρώτησε τὸν ἀρχηγόν: Καὶ τὸ ἄλογο;

— Μὴ μοῦ 'μιλῆς γι' αὐτό! ἀπήντησεν ὁ ἀρχιληστής ὠργισμένος· πρέπει νὰ τὴν κάμω κομματῖα αὐτῆ τῆ καταραμένη τῆ καρκαβίνα μου· ἐκτύπησα τὸ ζῶο ἀντὶς τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ἐδῶ ἐν ὀλίγαις λέξεσι διηγήθη τὰ συμβάντα.

— Δὲν πειράζει, εἶπεν ὁ ἄλλος. Τὸ χτύπησα ἡμῶς καλά.

Ἐπλησίασε τὸν καρκαβινοφόρον, τὸν ἐβόηθησε νὰ ἐγερθῆ καὶ ἀφ' οὗ τὸν ἐθεώρησεν ἐπ' ὀλίγον κατὰ πρόσωπον μετὰ βλακῶδους περιεργείας, ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῶν ὤμων του τὰ ὄπλα, τὸν μανδύαν καὶ τὸ ζιφοῦ· ἔπειτα ἀφῆρεσε τὸν πῖλόν του καὶ τὸν ἐθεώρησεν ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν, ἐμειδίασε καὶ τὸν ὤθησε πρὸς τινὰ γωνίαν. Ὁ καρκαβινοφόρος ἐστηρίχθη κατακόπος ἐπὶ τῆς καλύβης καὶ ἤρχισε νὰ παρατηρῆ τοὺς ληστὰς ἕνα πρὸς ἕνα διὰ τοῦ βραδέος καὶ μελαγχολικοῦ ἐκείνου βλέμματος τοῦ ἀσθενοῦς τοῦ ὁποίου

τὸ πνεῦμα φέρεται ἤδη πέρα τῆς ζωῆς. Οἱ δὲ λησταὶ ἤρχισαν νὰ ἐρευνῶσιν ἐν τῷ σακκιδίῳ του.

Ἦσαν πρᾶγματι πρόσωπα ἄξια τοῦ τόπου καὶ τῶν ἔργων των. Ὁ φαινόμενος ὡς ἀρχηγὸς ἦτο ἄνθρωπος τεσσάρκωντα περίπου ἐτῶν, βραχύς τὸ ἀνάστημα, ἀλλ' εὐσαρκός, ἔχων χονδρὴν κεφαλὴν, μὲ ὤμους φθάνοντας μέχρι τῶν ὠτων του, κυρτὰς τὰς κνήμας καὶ ὑπέρογκα γαστροκνήμια. Ἀπὸ κεφαλῆς δὲ μέχρι ποδῶν ἦτο πλατὺς, κοντὸς, πκχὺς, χαμηλὸς ὥστε ἐφαίνετο γίγας συμπεπιεσμένος, ὅστις ἐπλατύνετο καθ' ὅσον ἐβραχύνετο. Καὶ μέλας, γενειοφόρος, τριχωτὸς καὶ μακρόκομος οὕτως ὥστε, μόλις δύο δάκτυλα μετώπου ἐφαίνετο καὶ μόνον τὰ μῆλα τῶν παρειῶν. Τῶν τριῶν ἄλλων οἱ δύο ἐφαίνοντο ἀδελφοί· εἶχον τὸ αὐτὸ στενὸν μέτωπον, τὴν αὐτὴν σιμὴν βίνα, τοὺς αὐτοὺς ἀλωπεκεῖους ὀφθαλμούς, τὸ αὐτὸ καμπύλον ἐν εἶδει ἡμικυκλίου ἐστραμμένου πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ ἀνευ χειλέων στόμα καὶ τὴν αὐτὴν ὀξεῖαν καὶ ἀγένειον σιαγόναν· ἀμφότεροι δὲ ἦσαν μικροὶ καὶ νευρώδεις. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ εἶχον ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐκ οἶδάν τι τὸ βαθύ, τὸ πανοῦργον, τὸ ἀβέβαιον, τὸ ἀλλόκοτον τὸ ὁποῖον δεικνύει τὸ τερατωδῶς παρὰ τὸν φύσεων ἐκείνων τῶν ἀναμιξ ἐυλαβῶν καὶ ὤμων, τῶν παρατόλμων καὶ ἐν ταυτῷ χαμερπῶς δειλῶν. Ὁμοιοὶ ἦδη τὴν ἡλικίαν εἶχόν τι εἰς τὰς κινήσεις καὶ τὸ βᾶδισμα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραφορᾷ τῆς ὀργῆς τὸ ὁμοιάζον πρὸς τὴν μαλθακὴν ἐλαφρότητα τῆς τίγρεως. Ἐφόρου πῖλον μυτερόν, ὑψηλὰς κνημίδας καὶ ἐπενδύτην πλατὺν καὶ ἀνοικτὸν πρὸς τὰ ἐμπρός· μεταξὺ δὲ τοῦ ἐπενδύτου καὶ τοῦ πανταλονίου ἐξήρχετο κύκλῳ κατὰ τι τὸ ὑποκάμισον συσφιγγόμενον ὑπὸ πλατείας κυανῆς ζώνης. Ὁ τέταρτος ληστής, ὅστις ἐφαίνετο νεώτερος τῶν ἄλλων, εἶχε γλυκυτέραν φυσιογνωμίαν· ἦτο δὲ καὶ αὐτὸς μικρὸς καὶ ἀγένειος ὡς οἱ δύο οἱ φαίνόμενοι ἀδελφοί.

— Τώρα, εἶπεν ὁ ἀρχιληστής, ἅμα ἐτελείωσε τὴν ἐρευναν τοῦ σάκκου, ἔβαλε τοῦ τὰ ῥοῦχα, ἔπειτα νὰ φᾶμε ψωμί καὶ ἔπειτα . . . βλέπουμε.

— Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐπλησίασαν τὸν καρκαβινοφόρον, καὶ ὁ μὲν ἔλυσε τὰς χεῖράς του, ἐν ᾧ ὁ δὲ ἐκράτει τὸ ἐγγχειρίδιον ἐπὶ τοῦ στήθους του. Αἱ δύο λυθεῖσαι ἔπασαν βραδέως ὡς πτώματος χεῖρες.

— Κάτω ἡ στολή, εἶπεν ὁ εἰς τῶν ληστῶν.

Ὁ καρκαβινοφόρος τοὺς ἐθεώρει καὶ ἔμεινεν ἐπ' ὀλίγον ἀμνηχανῶν ἔχων τὸ μέτωπον συνωφρωμένον καὶ δάκνων τὰ χεῖλη.

Ὁ νεώτερος τῶν ληστῶν τὸν ἐθεώρει κατηφής.

— Σὺ, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ λῆσταρχος ὅστις ἐκάθητο παρὰ τὴν θύραν, πήγαινε ἔς τὴ θέσι σου.

Ὁ νέος, ὡς εἰ ὑπακούων εἰς συνήθη προσταγὴν, ἀνέβη τὴν κλίμακα, ὀπίσθεν ὁ εἰς τῶν ληστῶν εἶχεν ἰδεῖ ἐρχομένους τοὺς συντρόφους· ἐστηρίξε τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ τοῦ τειχίσματος, ἔκρυψε μεταξὺ δύο πετρῶν τὴν κεφαλὴν καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος.

— Κάτω ἢ στολή, ἐπανάλαβον οἱ δύο λησται ὑψοῦντες συγχρόνως τὰς χεῖρας.

— Δόστε του μία ἴστα μούτρα ποῦ νὰ τ' ἀφήσουν τὰ δάκτυλα ἰσημάδια! ἐφώνησεν ὁ ἀρχηγός.

Ἐκκαρβινοφόρος ἀνεπήδησεν ὡς εἰ ἔτυπτον πληγὴν τοῦ τινα, ἔπειτα ἔκλινε τὴν κεφαλὴν ὡς ὑπέικων καὶ ἐξέβαλε τὴν στολήν. Οἱ δύο λησται τὴν ἔλαβον ἠρεῦνησαν ἐν ταῖς θυλακίαις, ἐν ταῖς χεῖρσι, πανταχοῦ ἔπειτα τὴν ἔρριψαν ὑπὸ τὴν καλύβην. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἠρεῦνησε καὶ εἰς τὰ θυλάκια τῶν περικνημίδων τοῦ αἰχμαλώτου καὶ εἶπε πρὸς τὸν λήσταρχον. — Τίποτε!

— Τόσφ τὸ χειρότερα γι' αὐτάν! ἀπήντησεν ἐκεῖνος· δέστε ταν ἴστα σίδερα.

Οἱ δύο δῆμιοι ἔδεσαν τὸν καρβινοφόρον ὀπισθάρχων ἐπὶ βαρεῖας σιδηρᾶς ἀρπάγης ἐμπεπηγμένης ἐπὶ τινος τῶν πασσάλων τῆς καλύβης. Ὁ δυστυχὴς ἦτο ὠχρὸς ὡς νεκρὸς, καὶ ἔτρυζε τοὺς ὀδόντας ὡς ἂν εἶχε πυρετόν.

Οἱ τρεῖς λησται ἔλαβον ἐκ τῶν καιλωμάτων τοῦ τειχίσματος φαγητὰ τινα, ἐκάθησαν ἐπὶ τριῶν λίθων καὶ ἤρχισαν νὰ τρώωσιν ὀμιλοῦντες ἡσύχως καὶ κατὰ διαλείμματα, ὡς ἄνθρωποι προσέχοντες μᾶλλον εἰς ὅ,τι τρώουσι ἢ εἰς ὅ,τι λέγουσιν.

— Ἐμαθες τὰ νέα τοῦ Καζαλβέκιο;

— Τῆ δουλειᾶ τοῦ δὸν Ἀλέξιο;

— Ναί· διακόσια δουκάτα γιὰ φόρο.

— Καὶ πληρώθηκαν;

— Πληρώθηκαν.

— Τί διάβολο!

— Καὶ τριακόσια δουκάτα ἴστα δήμαρχο.

— Ἦταν τοῦλάχιστον διακριτικοί. Αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφός του ἔχουν πολλὰ κτήματα. Εἰς τὸ Φορτόνε πολλὰ στρέμματα τόπος εἶναι ἰδικὸς του.

— Ὅμως ἡ καλλίτερη δουλειᾶ εἶναι τοῦ Βεκάρι· ἔζη ἄλογα, πέντε τουφέκια, χίλια δουκάτα καὶ ὀκτώ σακκιὰ τυρὶ, μονομιᾶς. Καὶ ἔρριψε φλοῖον πορτοκαλλίου ἐπὶ τὸν καρβινοφόρον λέγων·: Νά.

— Καὶ ἄκουσα, ἐπανάλαβεν ὁ ἄλλος, ὅτι κτυπήθηκαν εἰς Τσερινόλα.

— Ναί, ἡ συντροφιά τοῦ Σαλβατὸρ Κοτοπιέτρο κτυπήθηκε μὲ τοὺς Πιεμοντέζους. Τοὺς ἐπέσανε ἔξαρνα. Ὁ δήμαρχος τοὺς ἐπρόδωσεν. Ἐπίασαν ἑπτὰ.

— Μὲ τὸν ἀρχηγὸ μαζύ;

— Ὅχι!

— Τοὺς τουφέκισαν;

Ἐκκαρβινοφόρος ἔκαμε νεῦμα καταφατικόν.

— Παναγία μου! ἀνέκραξεν ὁ ἄλλος καὶ ἐστράφη πρὸς τὸν καρβινοφόρον· Ἄκουσε, αἶ, μὰ θὰ σοῦ κάμουμε τὰ ἴδια, μὴ φοβάσαι. Θὰ ἔλθῃ μὲ τὸν

καιρὸ ἢ ἡμέρα ποῦ ἔξ ἀπὸ δένδρο θὰ κρέμονται τὰ ἄντερα ἐνὸς Πιεμοντέζου. Καὶ ἐρόφησε ποτήριον οἴνου.

— Ἴδες, εἶπεν ὁ ἄλλος δεικνύων εἰς τοὺς συντρόφους τὸν καρβινοφόρον— συλλογίζεται.

— Τί συλλογίζεσαι; ἠρώσησεν ὁ λήσταρχος, ἐκμυζῶν τοὺς μύστακας.

— Τῆ μάνα σου; ἠρώτησεν πάλιν ὁ πρῶτος.

— Ποῦ τὴν ἄφησες;

— Ἐλα ν' ἀκούσουμε.

Ἐστράφησαν δὲ καὶ οἱ τρεῖς πρὸς αὐτόν. Ὁ δυστυχὴς νέος ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, ἔμεινε ἐπ' ὀλίγον ἐν ταύτῃ τῇ θέσει καὶ ἔπειτα ἠνέωξεν αὐτοὺς πάλιν πλήρεις δακρύων καὶ ἐθεώρησε μακρὰν, ἐκείθεν τῶν ὀρέων.

Οἱ τρεῖς λησται ἐγέλασαν.

Καὶ τὸ πλεῖον νόστιμο εἶναι, εἶπεν εἷς ἐξ αὐτῶν, ὅτι δὲν ἔμιλλε . . . Ἀπὸ τί νὰ εἶναι; . . . Ὑπερφάνεια;

— Μετριοφροσύνη, ἀπήντησε καγχάζων ὁ ἄλλος.

— Φόβος, προσέθηκεν ὁ λήσταρχος.

Ὁ καρβινοφόρος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν ὡσεὶ λέγων ὄχι.

— Ἄ! ὄχι; ἐφώνησεν ὁ ληστής ἐγειρόμενος· τώρα θὰ ἰδοῦμε. Καὶ ἔπειτα ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς δύο συντρόφους μὲ βλέμμα ἀποφασιστικὸν εἶπεν·— Αὐτὸς θὰ ἐπήγαινε καμμία διαταγὴ γιὰ νὰ σὰς πιάσουν ἴστα κλουβί. Ἐχάσκουμε λοιπὸν πολὺ καιρὸ μάλιστα. Ἄς τὸν κάμουμε νὰ ἔμιλλῃ.

— Ἄς τὸν κάμουμε νὰ ἔμιλλῃ, ἀπήντησαν οἱ ἄλλοι ἐγειρόμενοι.

Ὁ καρβινοφόρος ὑψωσε τὴν κεφαλὴν ὡς εἰ ἔλεγε· Εἶμαι ἔτοιμος. Οἱ τρεῖς λησται ἐστάθησαν πρὸ αὐτοῦ. Ἄν ἤθελέ τις προσβλέψῃ κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν, τὸν νέον τὸν ἰστάμενον ἐπὶ τῆς σκοπιᾶς θὰ τὸν ἔβλεπε τρέμοντα ὡς φύλλον, καὶ μὲ λευκὸν ἐκ τοῦ τρόμου τὸ πρόσωπον στρεφόμενον ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω ἵνα μὴ φωραθῇ. Ὁ ἀρχιληστής τὸ παρετήρησε καὶ τῷ ἐπέβαλε δι' αὐθεντικῶν σχήματος νὰ προσέχῃ εἰς τὸ καθήκον του· καὶ ὁ νεανίας ἀνέλαβε τὴν προτέραν θέσιν.

— Λοιπὸν, ἐξηκολούθησε λέγων ὁ ἀρχηγός, στρεφόμενος πρὸς τὸν καρβινοφόρον μὲ ὕψος μὴ ἐπιδεχόμενον πλέον ἀναβολὴν, ἀπὸ ποῦ ἤρχετο;

Ὁ αἰχμαλώτος συνωφρώθη καὶ ἐθεώρησε τὸν ληστήν διὰ βλέμματος βαθέος ἀγγέλοντος θέλησιν καὶ τῆς ἐκείνου ἰσχυροτέραν, καὶ δὲν ἀπεκρίθη.

Ὁ ληστής, χωρὶς νὰ εἶπη τι πλέον, τῷ κατήνεγκεν ὑπὸ τὴν σιαγόνα γρόνθον οὕτως ἰσχυρὸν ὥστε ἠκούσθη κρότος ὡσεὶ εἶχε θραύσει αὐτοῦ τοὺς ὀδόντας. Θὰ ἀποκριθῆς τώρα;

Ὁ καρβινοφόρος κατεβίβασε τὴν κεφαλὴν καὶ ἄφησε νὰ ρεῦσῃ τὸ αἷμα τὸ πληροῦν τὸ στόμα του· ἔπειτα δὲ ὑψῶν τοὺς ὀφθαλμούς ἐπὶ τοῦ ληστοῦ μετὰ ἐκφράσεως ἀταράχου ὑψηλοφροσύνης ἔκαμεν ἀνητητικὸν σημεῖον.

Ὁ ληστής ἔδραξε τὰ χεῖλη, ἀντήλλαξε βεβιασμένον μειδίαμα πρὸς τοὺς

δύω συντρόφους, και ὄλος ἀταράχως, ἔθεσεν ἐν τῷ θυλακίῳ τὴν χεῖρα, ἐξήγαγε μάχαιραν, ἤνοιξε τὸ ὑποκάμισον τοῦ καρβινοφόρου και ἤγγισε τὴν αἰχμὴν ὑπὸ τὸν λακκίσκον τοῦ λαιμοῦ. Τὸ θῦμα ἔκαμε κίνησιν σπασμωδικὴν ὡς εἰ εἶχεν ἤδη εἰσδύσει ἢ μάχαιρα. — Δὲν φοβᾶται καθόλου, ἐψιθύρισεν ὁ ληστής και διεπέρασε τὴν μάχαιραν βραδέως και ἐλαφοῦς ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῆς κοιλίας ὡς ἤθελε κάμει ἐπὶ τραπέζης, ἂν ἤθελε νὰ φέρῃ γραμμὴν. Ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ δυστυχοῦς αὐτοῦ ἀνεφάνη μακρὰ ἐρυθρὰ γραμμὴ, ὁμοία πρὸς κοπὴν ζυραφίου, ἣτις ἠφανίσθη τάχιστα ὑπὸ τὰς βανίδας τοῦ αἵματος, αἵτινες ἐξέρρευσαν· και αἱ βανίδες αὐταὶ ἐπιπτον ὡς δάκρυα ἐπὶ τὰ ἐνδύματά του και ὑπ' αὐτὰ μέχρι τῆς γῆς.

Ἄ! Ἄ! ἐφώνησε μὲ κτηνώδη φωνὴν ὁ λήσταρχος· τὴν ἰδοῦμαι, αἶ!

— Ἴδὲς πῶς τρέχει! εἶπεν ὁ ἄλλος.

Ὁ νεαρὸς δὲ ληστής ἐκάλυψε διὰ τῶν χειρῶν τὸ πρόσωπον.

— Θὰ μιλήσῃς τώρα; ἠρώτησε πάλιν ὁ ἀρχηγός,

Ὁ καρβινοφόρος παρετήρησε τὸ στάζον αἷμα, ἔπειτα ὕψωσε τὴν κεφαλὴν, προσήλωσεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ληστοῦ τοὺς ὀφθαλμούς και διὰ τῆς αὐτῆς και πρότερον ἐκφράσεως ἔκαμε σημεῖον ὅτι ὄχι.

Οἱ τρεῖς δῆμιοι ἐθεώρησαν κατὰ πρόσωπον ἀλλήλους μετ' αἰσθημάτων μάλλον ἐκπλήξεως ἢ ὀργῆς.

— Θέλεις λοιπὸν νὰ πεθάνῃς, βλάκα; ἀνεκραύγασεν αἰφνης οἰονεὶ ὠρυσμένος ὁ ἀρχιληστής, θέτων τὸ πρόσωπόν του ἀπέναντι τοῦ προσώπου τοῦ καρβινοφόρου οὕτω πλησίον, ὥστε σχεδὸν τὸν ἤγγισε και ἐπιδεικνύων τὴν παλάμην ἀνοικτὴν παρὰ τὴν παρεϊάν του. — Δὲν βλέπεις ὅτι εἶσαι ἐδῶ ὁλομόνυχος εἰς τὰ χέρια μας και ὅτι ἠμποροῦμε νὰ σὲ ξεκοιλιάσουμε ἄσ' σκύλο; τί ἐλπίζεις; νὰ ἔλθουν νὰ σὲ ἐλευθερώσουν; Πές τίποτα! ν' ἀκούσουμε τῆ φωνῆ σου τοῦλάχιστον! πές μας μιὰ λέξι.

Ὁ καρβινοφόρος ἔμεινεν ἄφωνος.

Εἷς τῶν ληστῶν γενόμενος μακρῶς ἤγειρε τὴν μάχαιραν· ἀλλ' ὁ λήσταρχος ἐκράτησε τὴν χεῖρά του λέγων: Ὁχι μὲ τὸ μαχαίρι! και ἐδράξατο τουφεκίου. Αὐτὸς πρέπει νὰ βασανισθῇ! και ὕψωσας τὸ ὄπλον τὸ ἐκτύπησε μὲ τὴν δυνάμιν ἐπὶ τῶν ποδῶν του ὥστε τὰ ὀστέα του ἔτρυξαν, ὁ δὲ δυστυχὴς αὐτὸς ἐξέβαλεν ὑπόκωπον βρυχηθμόν και συνεστάλη ὄλος ὡς εἰ εἶχε προσβληθῆ ὑπὸ ἐπιληψίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν στιγμὴν, ὡσεὶ ἀντλῶν δυνάμιν ἐκ τοῦ πόνου, ἐκτύπησε τὸν πληγωμένον πόδα κατὰ γῆς, ὕψωσε τὴν κεφαλὴν και μὲ ἰσχυρὰν φωνὴν ἐφώνησεν, ὄχι!

Οἱ λησταὶ τὸν συνέλαβον και οἱ τρεῖς ὁμοῦ ἐκ τοῦ λαιμοῦ και ἔμελλον νὰ ἐκχύσωσιν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς, ὅτε ὁ φρουρῶν νεανίας λαβῶν τὸλμην ἐκ τῆς φρίκης αὐτῆς τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑπερικήσῃ, ἐφώνησεν, ἔμμανῆς τὴν τε φωνὴν και τὴν ὄψιν: — Αἶ φονεύσατέ τον, πρὸς θεοῦ δια

μιᾶς! διευθονάτέ του μίαν σφαῖραν εἰς τὴν κεφαλὴν! Διατί νὰ τὸν βασανίζετε τὸσον:

Οἱ τρεῖς λησταὶ ἐκπλαγέντες μάλλον ἐκ τῆς τὸλμης του ἢ ἐκ τῶν λόγων του, ἐστράφησαν και ἐθεώρησαν αὐτὸν μετ' ἐκπλήξεως· ἀλλὰ βραχεῖα ὑπήρξεν ἢ ἐκπλήξις των. Ὁ ἀρχηγὸς ἐρίφθη ἐπὶ τοῦ τολμηροῦ νεανίου και δι' ἐνὸς γρόνθου ἐκτύπησε τὴν κεφαλὴν του κατὰ τῶν πετρῶν. Ὁ νεανίας ζαλισθεὶς ἀνέλαβε, χωρὶς νὰ προσφέρῃ λέξιν, τὴν προτέραν θέσιν του· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἐρριπτε τὸ βλέμμα κάτω εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρου, ἔκαμεν ἐλαφρὸν κίνημα θαυμασμοῦ, ἔκλινεν ὀλίγον πρὸς τὰ ἐμπρὸς και ἔμεινεν ἀκίνητος ἀτενεῖς ἔχων τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ληστῶν δὲν παρετήρησε ταῦτα και ἐστράφη πρὸς τὸ θῦμα. Ἦτο πελιδνός, ἔτρυζε τοὺς ὀδόντας και ἔτρεμεν ὥστε και αὐτοὶ οἱ σύντροφοὶ του τὸν θεώρουν μετὰ φόβου. Ἐθεσε τὴν μίαν τῶν χειρῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ καρβινοφόρου, ὕψωσε μὲ τεταμένον τὸν δαίκτην εἰς τρόπον ἀπειλῆς τὸν ἄλλον και θεωρῶν αὐτὸν ταυρηδὸν δι' ὀφθαλμῶν αἱματοέντων, ἐψιθύρισε μὲ βραχνὴν φωνὴν:

— Ἀκουσε . . . σὲ κακὴ ὥρα σοῦ ἦλθε ἡ ἰδέα νὰ κάνῃς πείσιματ' ἐμένα . . . Δὲ ξέρεις ποῖος εἶμαι . . . Ἐγὼ ἔκαμα νὰ σηκωθοῦν οἱ τρίχες στὸ κεφάλι ἀνθρώπων ποῦ εἶχαν πιὸ μεγάλη καρδιά ἀπὸ σένα . . . Οὔτε ἠμπορεῖς κἂν νὰ φαντασθῆς τί εἶμαι καλὸς ἐγὼ νὰ σοῦ κάμω νὰ ὑποφέρῃς . . . ἠμπορῶ νὰ σὲ μαχαίρωω ἔως αὔριο χωρὶς νὰ σὲ σκοτώσω . . . νὰ σὲ κάμω νὰ μὴν ἔχῃς πλέον πρόσωπο ἀνθρώπου . . . νὰ σοῦ χύσω τὰ μᾶτια . . . Ἐέρεις δὲ τί ἔχουν και ἄλλοι πάθει . . . μὴ μὲ θυμώνῃς . . . πές ὅ,τι ἔχεις νὰ πῆς πρὶν ἀνέβῃ τὸ αἷμα ἔς τὸ κεφάλι μου . . .

Λέγων τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις κατεβίβασε τὴν χεῖρά του ἐκ τῆς κεφαλῆς του, τὴν εἶδε· εἶχεν ἀφαιρέσει ὁμοῦ και τρίχας. Ὁργισθεὶς δὲ τὰς ἔρριψεν ἐπὶ τοῦ προσώπου του και ἔμειναν προσκεκολλημέναι ἐπὶ τοῦ στόματος. Ὁ καρβινοφόρος, διὰ νὰ ἀπαλλαγθῆ, ἔπτυσεν. Οἱ δὲ λησταὶ ἐξέλαβον τοῦτο ὡς περιφρόνησιν και δὲν ἐκρατήθησαν πλέον. Ἐκβάλλοντες και οἱ τρεῖς ὁμοῦ φωνὴν λύσεως, κινουῦντες τὴν κεφαλὴν, ἀποστρέφοντες τοὺς ὀφθαλμούς, ἐρίφθησαν κατ' αὐτοῦ ὡς τρία θηρία και ἤρχισαν διὰ τῶν αἰχμῶν τῶν ἐγχειριδίων, διὰ τῶν ὀνύχων, διὰ τῶν ὀδόντων, διὰ τῶν γονάτων, διὰ τῶν ποδῶν νὰ τὸν βασανίζωσιν ἐν βίᾳ και σκοπῶ, ἀποσυρόμενοι ὅτε μὲν ὁ εἷς, ὅτε δὲ ὁ ἄλλος πρὸς στιγμὴν διὰ νὰ λάβωσι δυνάμεις και λέγοντες πρὸς ἀλλήλους: σιγὰ σιγὰ! ὥστε νὰ μὴ τὸν φονεύσωσι· και συνέτριβον, ἐκέντων, ἔδακνον και ἐπιπτον κατὰ γῆς βανίδες αἵματος, τεμάχια ὑποκαμίσου, σωροὶ τριχῶν. Καὶ μόνον ἠκούετο ἡ ἀσθμαίνουσα πνοὴ τῶν τριῶν δημίων, ὁ θόρυβος τῶν συγκρουομένων ἐγχειριδίων και οἱ ξηροὶ τοῦ θύματος λυγμοί· εἶχον ἀποτυφλωθῆ, μεθυσθῆ, ἀποκτηνωθῆ· δὲν ἐφαίνοντο πλέον τρεῖς ἀνθρωποὶ, ἀλλὰ τέρας μὲ τρία σώματα, περιτετυλιγμένον ἐπὶ ἐνὸς ἀνθρώπου, παρουσιάζον τέλος ὁμοῦ πᾶν τὸ τρομερώτατον, τὴν παραφροσύνην, τὴν ἀνανδρίαν και τὴν σκληρότητα.

— Μὴ τὸν φονεύσετε ἀκόμη, ἤρχισε φωνάζων ὁ νεανίας μετὰ μεγίστης ἀνησυχίας, στρεφόμενος ἀλληλοδιαδόχως ὅτε μὲν πρὸς τοὺς ληστὰς, ὅτε δὲ πρὸς τὴν πεδιάδα, καὶ ὑψῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν φωνὴν ὡσεὶ θέλων νὰ σκεπάσῃ πλησιάζοντα θόρυβον. «Μὴ τὸν φονεύσητε ἀκόμη! Περιμείνατε! Θὰ εἶπῃ τὰ πάντα!» Ἄν τὸν φονεύσητε δὲν θὰ μάθητε τίποτε! Δοκιμάσατε ἔτι ἄπαξ! ἔκαμε σημεῖον ὅτι θέλει νὰ ὁμιλήσῃ! τὸν φονεύετε ἔπειτα! Τῷ δίδω ἐγὼ μίαν μαχαιριὰν εἰς τὴν καρδιὰν καὶ ὄχι σεῖς, ἂν θέλετε! Ἄφήσατε τὰ ἐγχειρίδια! Κτυπεῖτέ τον μόνον μὲ τοὺς γρόνθους! Δὲν βλέπετε ὅτι ἀποθνήσκει!

Χωρὶς νὰ παύσῃ φωνάζων ἔρριψε πρὸς τὰ ἔξω ἐν βλέμμα, πλησίον, ἐμπρὸς τοῦ βράχου, ἔπειτα ἐπήδησεν ἐν μέσῳ τοῦ ὀλημερίου καὶ μεταβάλλων αἰφνης ὄψιν καὶ τόνον φωνῆς ἀνέκραξε μὲ ὕψος ἀνεκφράστου ἀποστραφῆς.

— Ἄ! ἄνδρῶ! τρεῖς ἐναντίον ἑνός!

— Κατάρρα! ἐβρυχήθη ὁ ἀρχηγὸς τῶν ληστῶν ῥιπτόμενος μὲ ὑψωμένον ἐγχειρίδιον κατ' αὐτοῦ.

— Εἶναι ἀρχὰ πλέον! ἀπήντησεν ἐκεῖνος μὲ χαρὰν καὶ δεικνύων τὴν θύραν: Ἰδέ! ἐφώνησε.

Καθ' ἣν στιγμήν οἱ ἄλλοι δύο λησταί, εἰδοποιηθέντες ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ νεανίου, ἔρριπτον ἐν βίᾳ βαρὺν μανδύαν ἐπὶ τοῦ θύματος καὶ ἐν ᾧ ὁ ἀρχηγὸς ἐδράττετο τοῦ ὄπλου του διὰ νὰ ῥιφθῆ ἐναντίον τοῦ μυστηριώδους ἐχθροῦ ὅστις ἐπλησίαζεν, ἠκούσθη θόρυβος ὄπλων, βημάτων καὶ φωνῶν, ἔλαμψαν λόγχοι καὶ τουφέκια εἰς τὴν θύραν, ἄνω τοῦ τειχίσματος, ἐπὶ τῶν βράχων, καὶ εἰσεπήδησεν εἰς τὰ ἐντὸς ὄμιλος καραβινοφόρων, οἵτινες ἐν ῥιπῇ ὀρθαλμοῦ περιεκύκλωσαν, κατέβαλιν, ἀφώπλισαν καὶ ἔρριψαν κατὰ γῆς ὄσους εὖρον ἐν τῷ ὀλημερίῳ. Ἠκολούθησαν στιγμαί τινες σιγῆς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων δὲν ἠκούετο εἰμὴ μόνον ἡ βαρεῖα καὶ συνεχῆς ἀναπνοὴ τῶν ἀπνηδυσμένων καραβινοφόρων.

— Βοηθήσατε τὸν ἐπιθάντον, ἐφώνησεν αἰφνης ὁ νεαρὸς ληστής, ὅστις ἦτο καὶ αὐτὸς γονυπετῆς ὡς οἱ ἄλλοι καὶ στηρίζων εἰς τὴν γῆν τὰς χεῖρας ὑπὸ τὴν λόγχην καραβινοφόρου.

— Ποῖον ἐπιθάντον; ἠρώτησεν ὁ λοχαγὸς προχωρήσας πλήρης κόνεως καὶ ἀσθμαίνων.

— Ἐκεῖ εἰς τὴν γωνίαν! ἀπήντησεν ὁ νεανίας.

Ὅλοι ἐστράφησαν, ἀλλ' οὐδεὶς οὐδὲν εἶδεν.

— Ὑπὸ τὸν μανδύαν! ἐπανέλαβεν ὁ ληστής.

Ὁ λοχαγὸς ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν βλεμμάτων πάντων ἔλαβε τὸν μανδύαν καὶ τὸν ἔρριψε κατὰ γῆς· γενικὴ δὲ φωνὴ φρίκης ἀντήχησεν εἰς τὴν θέαν τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου θεάματος. Ὁ δυστυχὴς αἰχμάλωτος, γονυπετῆς κατὰ γῆς, ἔχων τὰς χεῖρας πρὸς τὰ ὀπίσω δεδεμένος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐρριμμένην ἐπὶ τοῦ στήθους ἦτο πελιδνὸς καὶ κατὰμεικτός πληγῶν καὶ αἱμα-

τος, ὥστε ἐφάνετο νεκρὸς· κατέβαλε δὲ δυνάμεις ἵνα ἐγειρῇ τὴν κεφαλὴν.

— Λύσατέ τον εὐθύς! ἐφώνησεν ὁ λοχαγός, καὶ δώσατέ τῷ νὰ πῆ.

Τρεῖς καραβινοφόροι προσέτρεξαν, τὸν ἔλυσαν, τὸν ἔβαλον νὰ καθίσῃ καὶ ἤρχισαν νὰ ἐξετάζωσι τὰς πληγὰς του· οἱ δ' ἄλλοι τυφλωθέντες ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἐκτύπουν τοὺς ληστὰς μὲ τὰ κοντάκια τῶν ὄπλων.

— Κάτω τὰ ὄπλα, ἐφώνησεν ὁ λοχαγός. Καὶ στρεφόμενος πρὸς τὸν νεαρὸν ληστήν: Ὁμίλησον σὺ, εἶπε.

Ὁ κρατῶν αὐτὸν καραβινοφόρος τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἐγερθῇ.

— Πότε συνελήφθη ὁ ἄνθρωπος αὐτός; ἠρώτησεν ὁ λοχαγός· εἶπε τὴν ἀλήθειαν πρὶν ἀποθάνης.

— Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἤρχισε λέγων ὁ νεανίας διὰ φωνῆς διακεκομμένης καὶ τρέμων ἀκόμη ἐκ φόβου καὶ φρίκης, ὁ καραβινοφόρος αὐτός. . . συνελήφθη σήμερον τὸ πρωῒ. . . τὸν ἔφεραν ἐδῶ. . . ἤθελαν νὰ τον ἀναγκάσωσι νὰ ὁμιλήσῃ. . . αὐτὸς δὲν ἤθελε. . . καὶ δὲν εἶπε λέξιν. . . ἐρρίφθησαν ἐπάνω του. . . τὸ εἶδα Θεέ μου! Θεέ μου!

— Ἄλλὰ σὺ τί εἶσαι; ἐφώνησεν ὁ λοχαγὸς ἀρπάζων τὸν πῖλόν του.

Πάντες ἐστράφησαν καὶ ἀνέκραξαν: — Γυνή!

— Ναί, ἐφώνησεν ἐκείνη ὡς παράφρων· εἶμαι γυνή. . . μὲ ἤρπασαν πρὸ δέκα πέντε ἡμερῶν. . . ἔθεσαν εἰς τὸν καιμὸν μου τὸ ἐγχειρίδιον. . . μὲ ἔφεραν ἐδῶ. . . Ἄλλὰ δὲν ἐκηλιδῶσα μὲ αἶμα τὰς χεῖράς μου, ὄχι, τὰ ὀρκίζομαι! Τοὺς ἠκολούθουν μόνον διὰ νὰ μὴ μὲ φονεύσωσιν! Εἶμαι ἀπὸ τὸν Σάν Σεβέρον. . . εἶμαι πτωχὴ χωρική. . .

— Διατί δὲν ἐπυροβόλησας κατὰ τῆς κεφαλῆς ἑνὸς ἐξ αὐτῶν;

— Δὲν ἔσχον τὸ θάρρος. . . θὰ ἐξετιθέμην εἰς τὰ βασανιστήριά των. . . Πρέπει νὰ ἐβλέπετε τί κάμνουν. . . Ἐνόμιζον ὅτι θὰ παραφρονήσω. . . Ἄν εἶχατε ἰδεῖ. . . Ἄλλ' αὐτός (καὶ ἐδείκνυε τὸν πληγωμένον) αὐτὸς ἦτο θεός. . . δὲν εἶπε λέξιν, λέξιν!

— Σύρατε τοὺς ἀνάνδρους αὐτοὺς πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ θύματος των, ἐφώνησεν ὁ λοχαγός.

Οἱ καραβινοφόροι ἔσυραν τοὺς τρεῖς ληστὰς ἐνώπιον τοῦ πληγωμένου τοῦ ὁποίου εἶχον περιβάλει τὴν κεφαλὴν διὰ μανδουλίου, τὸ ὁποῖον ἐκάλυπτε τὸ πρόσωπόν του.

— Ἐγὼ εἶμαι ἐδῶ! ἔλεγεν ὁ λοχαγὸς κλίνων πρὸς τὸν δυστυχῆ ὅστις ἤρχιζε νὰ διδῇ σημεῖα ζωῆς. Ἐσώθης, εἶσαι ἐν μέσῳ τῶν συντρόφων σου! θάρρος! ἰδέ, οἱ φονεῖς σου εἶναι γονυπετεῖς ἐνώπιόν σου!

Ὁ καραβινοφόρος ὕψωσε βραδέως τὴν κεφαλὴν καὶ ἔφριξεν ὄλος. Ἐπειτα ἐξέτεινε τὴν χεῖρα, τὴν ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ληστῶν, τὴν κατεβίβασεν, ἐμειδίασε μὲ τὸ καθημαγμένον στόμα, προσέβαλε τὴν κεφαλὴν καὶ ἔπτυσεν τὸν ληστήν κατὰ πρόσωπον.

— Τί εἶν' αὐτό; ἠρώτησεν ὁ λοχαγός λαμβάνων κάτωθεν κᾶτι τι λευκὸν ἢ

καὶ ἀπαλὸν τὸ ὄπιόν τῷ ἐφάνη ὅτι εἶδε πίπτον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δυστυχούς·

— Ἡ ἀπάντησις . . . πρὸς τὸν . . . συνταγμακτάρχη . . . ἀπήντησε μὲ ἀσθενῆ φωνὴν ὁ πληγωμένος.

— Πρὸς τὸν συνταγμακτάρχη τοῦ Σὸν Σεβέρου ; Ἡ ἀπάντησίς μου ; Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

Ἐκείνη τὴν ὁποίαν σοὶ ἔδωσα σήμερον τὸ πρωῒ.

— Θάνατον εἰς τοὺς ληστές ! Ἄνεκράυγασαν οἶονεὶ βρυχώμενοι τότε ὅλοι οἱ στρατιῶται, κτυποῦντες τοὺς ληστές διὰ τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν ποδῶν. Θάνατος ! Ἡ φωνὴ τοῦ λοχαγοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ θορύβου. Οἱ καραβινοφόροι ἐρρίφθησαν ἔξω σύροντες μεθ' ἑαυτῶν τοὺς φονεῖς εἰς τὸν κινδυνώδη δρόμον.

— Θὰ ἐκτελέσητε τὸ φιλόθροπον αὐτὸ ἔργον ; ἠρώτησεν ὁ πληγωμένος τὴν γυναῖκα, ὅτε ἔμειναν μόνοι.

Ἐκείνη ἤγειρε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπεν : ἡ ζωὴ μου σὰς ἀνήκει.

Ἐσφιγξαν δὲ τὰς χεῖρας καὶ ἰσχυρὸς πυροβολισμὸς ἀκουσθεὶς ἐν τῇ πεδιάδι ἀχαίρεισε τὸν εὐγενῆ σύνδεσμον τὸν ἀπὸ δέκα ἐτῶν συνδέοντα τὴν ἁγίαν γυναῖκα πρὸς τὸν ἦρωα.

ΣΗΡΑΓΓΕ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΑΓΙΟΥ ΓΟΘΑΡΔΟΥ

Ἡ διάτρησις τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου Γοθάρδου εἶναι κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας τὸ γεγονός, ὅπερ ἀπασχολεῖ τὰ μέγιστα τοὺς διαφόρους κύκλους τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Τῇ 29 Φεβρουαρίου (v) τοῦ ἔτους τούτου δηλ. ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν προὑπολογισθεῖσαν διὰ τὴν συντέλεσιν τῆς ἀρχικῆς ὑπονόμου στοᾶς τῆς διευθυντηρίας ὀνομαζομένης συννητήθησαν εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ ὄρους ἁγίου Γοθάρδου οἱ ἐργάται οἱ ὀρύσσοντες τὴν ὑπόνομον ταύτην σήραγγα ἐκ δύο ἀντιθέτων μερῶν, τῆς βορείας κλιτύος τοῦ ὄρους καὶ ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος αὐτοῦ. Ἡ συνάντησις αὕτη ἐχαιρετίσθη οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἐνθουσιωδῶν φωνῶν τῶν ἐργατῶν καὶ τῆς ἐξέχλου χαρᾶς τῶν διευθυνόντων τὸ ἔργον μηχανικῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὅστις οὐ μόνον τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου καὶ τὴν πρόδον τῆς ἐπιστήμης θαυμάζει, ἤτις ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τόσον ἰσχυρὰ μέσα πρὸς καταπολέμησιν τῶν εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ παρεμβαλλομένων ὑπὸ τῆς φύσεως προσκομιμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀναλογίζεσθαι τὰς ὠφελείας τὰς ὁποίας τὸ ἔργον τοῦτο θὰ παράσῃ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν λοιπὴν ἐπικοινωνίαν. Τὰ ἔθνη ἤρχισαν νὰ μὴ φθονῶσι πλέον ἄλληλα διὰ τὴν συντέλεσιν τιοιούτων ἔργων, ἀλλὰ ν' ἀμιλλῶνται περὶ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

Ἡ σήραγξ (tunnel) τοῦ ἁγίου Γοθάρδου ἡ μέλλουσα νὰ ἐνώσῃ τὴν Γερμανίαν μετὰ τῆς Ἰταλίας ἀρχεται πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τῆς πόλεως Goshenen κειμένης ἐν τῇ γερμανικῇ Ἐλβετίας καὶ ἀπολήγει πρὸς νότον εἰς τὴν πόλιν Airolo τῆς ἰταλικῆς Ἐλβετίας. Τὸ μῆκος τῆς σήραγγος ταύτης εἶναι 14,920 μέτρων δηλ. ἵνα διακύνῃ τις πεζὸς τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων τῆς σήραγγος βαδίζων βήματι ὁδοιπορικῶ ἔχει ἀνάγκη πλεον τῶν τριῶν ὡρῶν.

Ἡ δίατρησις τοῦ ἐν λόγῳ ὄρους δὲν ἦτο βεβαίως ἔργον ἀπλοῦν. Ἀπ' ἐναντίας αἱ δυσκολίαι, τὰς ὁποίας τὸ ἔργον παρουσίαζεν ἦσαν μέγιστα καὶ ποικίλαι, οἱ δὲ διευθύνοντες αὐτὸ ἠναγκάσθησαν πρὸς κατανίκησιν αὐτῶν οὐ μόνον πολλὰ νέα μέσα καὶ μηχανήματα νὰ ἐφεύρωσιν, ἀλλὰ καὶ παλαιὰ νὰ τελειοποιήσωσιν. Ἡ σήραγγὲς τοῦ Καινησίου ὄρους (Mont Cenis) ἡ ἐνοῦσα τὴν Γαλλίαν μετὰ τῆς Ἰταλίας ἔχουσα δὲ μῆκος κατὰ 2,696 μέτρα ἔλαττον τοῦ μῆκους τῆς σήραγγος τοῦ ἁγίου Γοθάρδου συνετελέσθη ἐντὸς δεκατριῶν ἐτῶν καὶ τεσσάρων μηνῶν, ἡ δὲ σήραγγὲς τοῦ ἁγίου Γοθάρδου ἐντὸς ἑπτὰ ἐτῶν καὶ πέντε μηνῶν.

Ἡ ἀπλῆ σύγκρισις τῶν δύο τούτων χρονικῶν περιόδων καὶ τῶν μηχανῶν τῶν δύο σήραγγων ἀρκεῖ ἵνα λάβῃ τις ἰδέαν τινὰ τῆς τελειοποιήσεως, ἣτις ἐπῆλθεν εἰς τὰ διάφορα μέσα τῆς διατρήσεως κατὰ τὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τὸ ἀπὸ τῆς συνετελέσεως τῆς σήραγγος τοῦ Καινησίου ὄρους.

Βεβαίως ἐργασία τοσοῦτον σπουδαία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ἐντὸς οὕτω βραχείου χρονικοῦ διαστήματος ἀνευ μηχανημάτων ἀντιπροσωπευόντων τὴν δύναμιν ἀπείρων ἀνθρωπίνων βραχιόνων. Ἀλλ' ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ δὲν ἐπρόκειτο μόνον νὰ γείνη χρῆσις μηχανημάτων ἰσχυρῶν, τὰ μηχανήματα ταῦτα ἔπρεπε νὰ πληρῶσι καὶ ἕτερον σπουδαιότατον ὄρον, ἔπρεπε δηλ. οὐ μόνον κατὰ τὴν κίνησιν αὐτῶν νὰ μὴ μινύωσιν εἰς τὸν ἐν τῷ σήραγγι ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, ἀέρια ἢ ἀτμούς καθιστῶντας αὐτὸν ἐπιβλαβῆ ἢ ἀχρηστον εἰς τὴν ἀναπνοήν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ν' ἀνανεῶσι καὶ καθαρίζωσιν αὐτόν. Τοῦτο κατορθώθη διὰ μηχανημάτων κινουμένων οὐχὶ δι' ἀτμοῦ, ἀλλὰ διὰ συμπιεσμένου ἀέρος. Ὁ ἀὴρ οὗτος μετὰ τὴν κίνησιν τοῦ μηχανήματος ἐξερχόμενος αὐτοῦ παρεῖχεν εἰς τὴν ἀτμοσφαιρικὴν τῆς σήραγγος τὸ ἀναγκαῖον ὀξυγόνον πρὸς ἀναπνοήν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν. Ὁ ἀὴρ συνεπιέζετο ἐντὸς ἰδιαιτέρων καταστημάτων κειμένων παρὰ τὰς εἰσόδους τῆς σήραγγος, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐχρησίμευσαν ὑδραυλικοὶ τροχοὶ κινούμενοι ὑπὸ ῥέοντος ὕδατος δύο ποταμῶν, καὶ ἀντιπροσωπεύοντες δύναμιν χιλίων τετρακοσίων ἵππων. Ὁ ἀὴρ ὁ συμπυκνούμενος ὑπὸ τῶν ἰδιαιτέρων μηχανημάτων τῶν κινουμένων ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῆς οὕτω πρρυγγομένης, μεταφερόμενος διὰ μεταλλίνου σωλήνος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς σήραγγος κινεῖ τὰς μηχανὰς τὰς ἐκτελούσας τὴν δίατρησιν. Αἱ μηχαναὶ αὗται φέρονται ἐπὶ ἀμαξίων καὶ προχωροῦσι καθ' ὅσον προχωρεῖ καὶ ἡ ἐργασία τῆς σήραγγος. Ὅταν πρόκηται νὰ ἐργασθῇ ἡ μηχανή, ἀνοίγεται στροφιγῆ, ἣτις ἐπιτρέπει τὴν εἰς τὴν μηχανὴν εἰσοδὸν τοῦ συμπιεσμένου ἀέρος· ὁ ἀὴρ οὗτος ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς μηχανῆς ὡς ὁ ἀτμὸς ἐν ταῖς ἀτμοκινήτοις μηχαναῖς καὶ κινεῖ ἀριθμὸν τινὰ μεταλλίνων ὀβελῶν, δυναμένων νὰ λάβωσι διαφόρους διευθύνσεις, οἵτινες ἀνοίγουσιν ὁπᾶς εἰς τὸν πέριξ βράχον. Ὅταν αἱ ὀπαὶ αὗται ἀποκτήσωσι τὸ δέον βῆθος σύρεται πρὸς τὰ ὀπίσω τὸ ἀμάξιον, γεμίζεται ἐκάστη τῶν ὀπῶν δι' ἐνὸς χιλιογράμμου δυνάμεως καὶ μεταδίδεται πῦρ εἰς τὰς θρυαλλίδας. Μετὰ τὴν ἐκπυροσφύ-

τησιν ἀνοίγονται ἐπὶ τινὰ λεπτὰ οἱ σωλήνες οἱ φέροντες τὸν ἀέρα πρὸς ἀερισμὸν τῆς ὑπονόμου καὶ ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀερίων τῶν παρρυθέντων ἐκ τῆς καύσεως τῆς δυναμίτιδος, ἔπειτα διὰ μικρῶν ἀμαξίων κινουμένων ἐπὶ μικρᾶς πλαγίας τροχιᾶς ἀπομακρύνουσι τοὺς λίθους, ἔπειτα θέτουσι κατὰ τὸ μῆκος καθ' ὃ προὐχώρησεν οὕτως ἡ σήραγγὲς τροχιᾶς σιδηρᾶς καὶ ὠθοῦσιν ἐπ' αὐτῆς τὸ ἀμάξιον τὸ φέρον τὴν μηχανήν, ἣτις εἶναι οὕτω πάλιν ἐτοίμη νὰ ἐνεργήσῃ ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ πυθμένου τῆς ὑπονόμου. Ἐκάστη τοιαύτη ἐργασία διατρήσεως καὶ ἐκπυροσφύσεως μὴκύνει κατὰ μέσον ὄρον κατὰ ἐν μέτρον τὴν ὑπόνομον στοάν, δύναται δὲ εἰς ἐκαστέρου μέρους τῆς στοᾶς νὰ ἐπαναληφθῇ τετράκις καθ' ἐκαστὴν ἡ ἐργασία αὕτη, ὅταν αἱ περιστάσεις εἶναι εὐνοϊκαί, ἣτοι δύναται ἐν συνόλῳ ἡ σήραγγὲς ν' ἀυξήσῃ καθ' ἐκαστὴν κατὰ μῆκος ἐπὶ ὀκτὼ μέτρα.

Μετὰ τὴν συντέλεσιν αὐτῆς ἡ σήραγγὲς θὰ ἔχῃ ὕψος 6 καὶ πλάτος 8 μέτρων, μῆκος δὲ ὡς εἴπομεν ἤδη 14,920 μέτρων. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς κυρίας ταύτης σήραγγος ὑπάρχουσι παρ' αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν θ' ἀκολουθήσῃ ὁ σιδηρόδρομος τοῦ ἁγίου Γοθάρδου καὶ ἕτεραι σήραγγες ὧν τὸ μῆκος προστιθέμενον εἰς τὸ τῆς κυρίας σήραγγος ἀποτελεῖ μῆκος 20 περίπου χιλιομέτρων.

Ε. Δ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΡΟΕΥΚΛΕΙΔΙΟΝ ΨΗΦΙΣΜΑ

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ *Παρνασσῶ* ἀναδημοσιεύομεν ἐκ τῆς *Παλιγγενεσίας* μεταγεγραμμένην κατὰ τὴν καθ' ἡμᾶς γραμματικὴν τὴν ἐν τῷ προηγουμένῳ σέυχει τοῦ *Παρνασσῶ* (σελ. 200) καταχωρηθεῖσαν ἀρχαίαν ἐπιγραφὴν. Ὁ ἀναγνώστης ἔχων ἐνώπιόν του τὴν ἐπιγραφὴν γεγραμμένην νῦν οὕτω δύναται ἀνευ πολλῆς δυσχερείας νὰ ἐννοήσῃ τὸ κείμενον τοῦ περιέργου τούτου ψηφίσματος τῆς βουλῆς καὶ τοῦ περὶ τὰ θεῖα εὐλαβοῦς τῶν Ἀθηναίων δήμου.

Τιμοτέλης Ἀχαρνέος ἐπιγραμμάτευς.

Ἐδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, Κεκροπὶς ἐπρυτάνευε, Τιμοτέλης ἐπιγραμμάτευς, Κυκνέας ἐπεστάτης. Τάδε οἱ συγγραφεῖς συνέγραψαν ἀπάρχεσθαι τοῖν θεοῖν τοῦ καρποῦ κατὰ τὰ πάτρια καὶ τῆς βυβλίαν τὴν ἐκ Δελφῶν Ἀθηναίους ἀπὸ τῶν ἐκατὸν μεδίμων κριθῶν μὴ ἔλαττον ἢ ἐκτέα, πυρῶν δὲ ἀπὸ τῶν ἐκατὸν μεδίμων μὴ ἔλαττον ἡμιεκτέον. Ἐὰν δὲ τις πλείω καρπῶν πονῆ ἕτ[η] τούτων ἢ ὀλείζω, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπάρχεσθαι. Ἐκλέγειν δὲ τοὺς δημάρχους κατὰ τοὺς δήμους καὶ παραδιδόναι τοῖς ἱεροποῖσι τοῖς ἱεροποῖσι τοῖς ἱεροποῖσι τοῖς ἱεροποῖσι
10 Ἐλευσινόθεν Ἐλευσινάδε. Οἰκοδομησάει δὲ σιροῦς τρεῖς Ἐλευσιν-

- ι κατὰ τὰ πάτρια, ὅπου ἂν δοκῇ τοῖς ἱεροποιοῖς καὶ τῷ ἀρχιτέκτονι ἐπιτήδειον εἶναι, ἀπὸ τοῦ ἀργυρίου τοῦ τοῖν θεοῖν τοῦ τὸν καρπὸν ἐνταυθοῖ ἐμβάλλειν, ὃν ἂν παραλάβωσι παρὰ τῶν δημάρχων.
- Ἀπαρχεσθαι δὲ καὶ τοὺς συμμάχους κατὰ ταῦτά. Τὰς δὲ πόλεις ἐκλογεῖς ἐλέσθαι τοῦ καρποῦ, καθότι ἂν δοκῇ αὐταῖς ἄριστα ὁ καρπὸς ἐκλογεῖσθαι, Ἐπειδὴν δὲ ἐκλεχθῆ, ἀποπεμφάντων Ἀθήναζε.
- 15 Τοὺς δὲ ἀγαγόντας παραδιδόναι τοῖς ἱεροποιοῖς τοῖς Ἐλευσινόθεν Ἐλευσινιάδε. Ἐὰν δὲ μὴ παραδέξωνται πέντε ἡμερῶν [αὐτοῦ] ἐπειδὴν ἐπαγγελῆ, παραδιδόντων τῶν ἐκ τῆς πόλεως, ὅθεν ἂν ᾗ
- 20 ὁ καρπὸς, εὐθύνουσθαι οἱ ἱεροποιοὶ χιλιάσι δραχμαῖς ἑκάστος. Καὶ παρὰ τῶν δημάρχων κατὰ ταῦτά παραδέχεσθαι. [Κήρυκας; δ] ἐ ἐλομένη ἢ βουλή πεμφάτω εἰς πὰς πόλεις ἀγγέλλοντας [νῦν; τὰ] ἐψηφισμένα τῷ δήμῳ, τὸ μὲν νῦν εἶναι ὡς τάχιστα, τὸ δὲ λοιπὸν, ὅταν δοκῇ αὐτῆ. Κελευέτω δὲ καὶ ὁ ἱεροφάντης καὶ
- 25 δαδοῦχος μυστηρίοις ἀπαρχεσθαι τοὺς Ἑλληνας τοῦ καρποῦ κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὴν μαντείαν τὴν ἐκ Δελφῶν. Ἀναγράφαντες δὲ ἐν πινακίῳ τὸ μέτρον τοῦ καρποῦ τό τε παρὰ τῶν δημάρχων κατὰ τὸν δῆμον ἕκαστον καὶ τὸ παρὰ τῶν πόλεων κατὰ τὴν πόλιν ἕκαστην, καταθέντων ἔν τε τῷ Ἐλευσινίῳ Ἐλευσίνι καὶ ἐν τῷ βουλευτη-
- 30 ρίῳ. Ἐπαγγέλλειν δὲ τὴν βουλήν καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι ταῖς Ἑλληνικαῖς ἀπάσαις, ὅποι ἂν δοκῇ αὐτῆ δυνατὸν εἶναι, [κυροῦντας μὲν κατὰ τὴν Ἀθηναίων ἀπαρχόντων καὶ οἱ σύμμαχοι, ἐκείνοις δὲ μὴ ἐπιτάττοντας, κελεύοντας δὲ ἀπαρχεσθαι, ἐὰν βούλωνται, κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὴν μαντείαν τὴν ἐκ Δελφῶν. Παραδέχεσθαι δ-
- 35 ἐ καὶ παρὰ τούτων τῶν πόλεων, ἐὰν τις ἀπέχη, τοὺς ἱεροποιοὺς κατὰ ταῦτά. Θύειν δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ πελάγου καθότι ἂν Εὐμολπίδαί ἐ[παρχῶν]ται, τριτοῖαν δὲ βόσρχον χρυσόκρων τοῖν θεοῖν ἑκα[τέρω] ἀπὸ τῶν κριθῶν καὶ τῶν πυρῶν καὶ τῷ Τριποτόλῳ καὶ τῷ [Θεῶ] καὶ τῇ Θεῶ καὶ πῶ Εὐβούλῳ ἱερεῖον ἕκαστω τέλειον καὶ
- 40 τῇ Ἀθηναίᾳ βοῦν χρυσόκρων. Τὰς δὲ ἄλλας κριθὰς καὶ πυροὺς ἀποδομένους τοὺς ἱεροποιοὺς μετὰ τῆς βουλῆς, ἀναθήματα ἀνατιθέναι τοῖν θεοῖν, ποιησαμένους, ἅττ' ἂν τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων δοκῇ, καὶ ἐπιγράφειν τοῖς ἀναθήμασιν, ὅτι ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῆς ἀπαρχῆς ἀνετέθη, καὶ Ἑλλήνων τὸν ἀπαρχόμενον. Τοῖς δὲ ταῦτα ποιοῦσι
- 45 πολλὰ ἀγαθὰ εἶναι καὶ εὐκαρπίαν καὶ πολυκαρπία[ν, οἴ]τινες ἂν μὴ ἀδικῶσιν Ἀθηναίους μηδὲ τὴν πόλιν τὴν Ἀθηναίων μηδὲ τὸ θεῖον]. Ἀκμῶν εἶπε· τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ αἱ συγγραφαὶ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ καρποῦ τοῖν θεοῖν. Τὰς δὲ συγγραφὰς καὶ τὸ ψήφισμα τότε ἀναγραφάτω ὁ γραμματεὺς ὁ τῆς βουλῆς ἐν στήλαιν δυοῖν λιθίνοι-
- 50 ν καὶ καταθέτω τὴν μὲν Ἐλευσίνι ἐν τῷ ἱερῷ, τὴν δὲ ἑτέραν ἐ-

- ν πόλει. Οἱ δὲ πωληταὶ ἀπομισθωσάντων τὸ στή[λα], οἱ δὲ κωλακρέται δόντων τὸ ἀργύριον. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ καρποῦ τοῖν θεοῖν ἀναγράψαι εἰς τὸ στή[λα]. Μῆνα δὲ ἐμβάλλειν ἑκατομβαῖωνα τὸν νέον ἀρχόντα. Τὸν δὲ βασιλέα ὀρίσαι τὰ ἱερὰ τὰ ἐν τῷ
- 55 Πελαργικῷ καὶ τὸ λοιπὸν μὴ ἐνιδρύεσθαι βωμοὺς ἐν τῷ Πελαργικῷ ἄνευ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, μηδὲ τοὺς λίθους τέμνειν ἐκ τοῦ Πελαργικοῦ, μηδὲ γῆν ἐξάγειν, μηδὲ λίθους. Ἐὰν δὲ τις παραβαίῃ τούτων τι, ἀποτινέτω πεντακοσίας δραχμάς. Εἰσαγγελλέτω δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν βουλήν. Περὶ δὲ τοῦ ἐλαίου τῆς ἀπαρχῆς συγγρά-
- 60 φας Ἀκμῶν ἐπιδειξάτω τῇ βουλῇ ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρυτανείας, ἣ δὲ βουλή εἰς τὸν δῆμον ἐξενεγκέτω ἐπάναγκας.

Π. ΕΓΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ

γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.

ΑΓΑΛΜΑ ΥΠΝΟΥΕΝΗΣ ΜΑΙΝΑΔΟΣ

Περὶ τοῦ ἐπ' ἐσχάτων εὐρεθέντος παρὰ τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον ἀγάλματος, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ *Παρνασσῶ* ἐπιστέλλει ἡμῖν ὁ διδάκτωρ κ. Α. Μιχαήλ, ἑταῖρος τοῦ γερμανικοῦ ἰνστιτούτου, τὰ ἐξῆς ἀκριβέστερα.

«Τὸ ἀγαλμα παριστάνει γυναῖκα ἥτις ὑπνοῖ κατακειμένη ἐπὶ βράχου ἄνω δ' αὐτῆς ἐκτείνεται δορὰ πάνθηρος (οὐχὶ δὲ λέοντος ὡς ἐγράφη), δι' ἧς χαρακτηρίζεται ἀσφαλῶς ὡς Μαινάς.

«Ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς μουσεῖοις ὑπάρχουσι πολλὰ ἀγάλματα κατὰ τὰ μὲν τᾶλλα ἐντελῶς παρεμφορῆ πρὸς τὸ ἀθηναϊκόν, περὶ ἔν τι δὲ μόνον διαφέροντα. Οὕτω δὴ ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Στοκχόλμης, τῷ τῆς Φλωρεντίας, τῇ Villa Borghese ἐν Ῥώμῃ καὶ ἑυτέρον δὲ τι ἀντίτυπον ἐν Ῥώμῃ ὅπερ ἐγὼ μὲν δὲν εἶδον ἀκόμη, λέγεται δὲ ὅτι τὸ ἄριστον πάντων τῶν ἄλλων. Τὸ τελευταῖον δημοσιευθῆσεται ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει τῶν Monumenti τοῦ ἐν Ῥώμῃ γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου. Τὰ ἀγάλματα ταῦτα εἶνε ἀκριβῶς ἕμοια πρὸς τὴν ἀθηναϊκὴν Μαινάδα κατὰ τὴν στάσιν τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ἐνδύματος ὡς καὶ κατὰ τὸ μέγεθος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βράχος καὶ ἡ δορὰ τοῦ πάνθηρος ὑπάρχει ἐν τισὶ τούτων. Ἡ μόνη δὲ διαφορὰ εἶνε ὅτι πάντα τᾶλλα παριστῶσιν ἀνδρόγυνον πλάσμα, ἧτοι *Ἑρμαφρόδιτον*.

«Τὸ ἀθηναϊκὸν ἀγαλμα ἀνέρχεται, ὡς καταδείκνυται ἐκ τῆς ἐργασίας, εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Τῷ 1835 εἶχον εὐρεθῆ ἐν τῷ χώρῳ τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου λείψανα σπουδαίας Ῥωμαϊκῆς ἐπαύλεως μετὰ ψηφιδωτοῦ ἐδάφους καὶ λοιπῶν (ἴδ. *Ross, Archäologische Aufsätze I, 103*). Εἶνε ἄρα λίαν πιθανόν ὅτι τὸ προκείμενον ἀγαλμα ἀνήκει εἰς τὸν διάκοσμον τῆς ἐπαύ-

λεως εκείνης, ὡς εὐρέθησαν ἐν Πομπήϊα καθ' ὁμοίαν χρῆσιν πολλὰ ἀγάλματα ἐκ τοῦ περὶ τὸν Διόνυσον κύκλου.

« Ἀλλὰ καίπερ τὸ ἀγάλμα φαίνεται γλυφέν κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ἢ ἐργασία αὐτοῦ ἐνέχει πολλὰς ἀρετάς, αἵτινες πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι ἐπλάσθη κατ' ἀξιόλογόν τι πρότυπον τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων.

« Ἀλλὰ τίς ἢ σχέσις τῆς Μαινάδος, πρὸς τὸν ὁμοίως πεπλασμένον Ἑρμαφρόδιτον; Πιστεύω ὅτι θὰ προηγήθη ὁ ἀπλούστερος καὶ φυσικώτερος τύπος, ὁ τῆς Μαινάδος, τοῦ μᾶλλον ἐζητημένου καὶ συνθέτου, λέγω τὸν τοῦ Ἑρμαφρόδιτου, ὅτι ἄρα ὁ Ἑρμαφρόδιτος ἐπλάσθη ἐκ τῆς Μαινάδος, οὐχὶ δὲ τοῦναντίον.

« Μανθάνομεν παρὰ τοῦ Πλινίου (XXXIV, 80) ὅτι ὁ Ἀθηναῖος Πολυκλῆς ὅστις ἐιργάζετο ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὴν 156 Ὀλυμπιάδα, ἐπλασε διάσημον Ἑρμαφρόδιτον, ὅστις πιθανῶς εἶνε τὸ πρότυπον πάντων τῶν προμνημονευθέντων ἀγαλμάτων τοῦ ὑπνοῦντος Ἑρμαφρόδιτου. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Πολυκλῆς ἔλαβεν ὡς πρότυπον τὸ ἀγάλμα τῆς ὑπνούσης Μαινάδος, οὗ τὸ πρωτότυπον πιθανῶς εὐρίσκετο ἐν τῇ πατρίδι του. Ὑπνούσης δὲ Μαινάδος παραστάσεις ὑπῆρχον ἤδη ἐν πολλῷ ἀρχαιοτέροις χρόνοις, ὡς π. χ. ἐν πολυθυρλήτῃ τινὲ ζωγραφίᾳ τοῦ Νικομάχου, ὅστις ἤμαζεν ἤδη κατὰ τὸν τέταρτον π. Χ. αἰῶνα.

« Φθάνω λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι 1) εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν Μαινάδα ὑπόκειται ὡς βᾶσις ἀρχαιότερον πρότυπον ἢ εἰς τοὺς Ἑρμαφρόδιτους τῶν εὐρωπαϊκῶν μουσείων.

2) Ὅτι τὸ πρωτότυπον τοῦ Ἑρμαφρόδιτου εἶνε μίμησις τοῦ πρωτοτύπου τῆς ὑπνούσης Μαινάδος».

ΑΡΘΟΥΡΟΣ ΜΙΑΧΑΪΦΕΡ

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΞΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 6|17 Μαρτίου.

Καίλλερ, περὶ τοῦ νέου ἔλευσινίου ψηφίσματος.

Φὸν Σύβελ, περὶ παραστάσεων τῆς Ἀθηνᾶς.

Γοῦρλιτ, περὶ πηλίνων εἰδωλίων ἐκ Θηβῶν καὶ Μαλεζίνας.

Συνεδρία τῆς 19|31 Μαρτίου.

Καίλλερ, περὶ ἀττικῶν χρυσῶν νομισμάτων.

Ὁ αὐτός, περὶ τινος ἐπιγραφῆς ἐκ Πειραιῶς.

Δόλλιγκ, περὶ τῶν τάφων παρὰ τὸ Παλαμήδιον τοῦ Ναυπλίου.

Ἰω. Σμιτ, περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ τοῦ Τροφωνίου.

ΕΙΔΗΞΕΙΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα μεταξὺ ἄλλων εὐρημάτων ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνευρέθη καὶ ἡ μικρὰ κεφαλὴ τοῦ Βάκχου παιδός, ὃν ἐκράτει ὁ Ἑρμῆς ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος ἐπακουμβοῦντα τὴν μικρὰν του χεῖρα ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ Θεοῦ. Ἐ

εὐρεθεῖσα κεφαλὴ ἀριστούργημα τοῦ Πραξιτέλου· ἐφαρμόζεται ἀκριβέστατα ὅπου εἶχε γίνει τὸ ῥῆγμα. Εἶνε ζωηρὰ τὴν ἔκφρασιν, προσεπικύπτουσα, μὲ μακρὰν κόμην ταινία ἀναδεδεμένην. Οὕτω τὸ ὅλον σύμπλεγμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος Διόνυσον εἶναι ἤδη σχεδὸν ἀκέραιον εὐρεθέντων καὶ τῶν ποδῶν, ἐλλείπει δὲ μόνον ὁ δεξιὸς βραχίον.

— Ἐκ Βοιωτίας μετεκομίσθησαν εἰς τὸ παρὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, τὸ ἀρχαῖον ἀνέγλυφον τὸ πῶς εὐρισκόμενον ἐν τῷ χωρίῳ Ῥωμείκο παρὰ τὸν Ὀρχομένον καὶ ὁ ἀρχαῖκός Ἀπόλλων, ὁ εὐρισκόμενος ἐν τῇ αὐτῇ τῆς μονῆς Σκριποῦς.

— Ὁ σοφὸς καθηγητὴς κ. Ἑρνέστος Κούρτιος κατήλθεν ἐκ Βερολίνου εἰς Ὀλυμπίαν μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἀδлер καὶ τοῦ συνταγματάρχου τῶν ἐπιτελῶν Κάουπερτ, ὅπως ἐπιθεωρήσωσι τὰς ἀνασκευὰς· ὡς ἐπίσης καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου κ. Νεύτων. Ἐπὶ τῷ αὐτῷ δὲ λόγῳ ἀπήλθεν εἰς Ὀλυμπίαν καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθῆναις γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου κ. Οὐλερτῆος Καίλλερ. Αἱ ἀνασκευαὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ αἵτινες ὑπῆρξεν ἐπὶ στιγμὴν φόβος ὅτι ἤθελον διακοπῆ θέλουσιν ἐξακολουθήσει τῆς Γερμανικῆς βουλῆς ψηφισάσης πρὸς τοῦτο 100, 000 γερμανικῶν μαρκῶν.

— Ὅμοίως κατέρχεται εἰς Ὀλυμπίαν ἀναλώμασι τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως περὶ τὰς ἀρχὰς Μαίτου ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐξ ἐπτὰ καθηγητῶν καὶ ἀρχιτεκτόνων, ἐν οἷς οἱ ἀρχαιολόγοι Βένδορφ, Πέτερσεν καὶ Γοῦρλιτ.

— Δίαν προσεχῶς ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ διδάκτορος κ. Ἀβλιγκ ἐκτενὴς πραγματεία περὶ τῶν ἀνασκευῶν αἵτινες πέρυσι ἐπεχειρήθησαν ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ ἰνστιτούτου ἐν Μενιδίῳ κατὰ τὴν θέσιν Λυκότρουπα ἐν προϊστορικῷ τύμβῳ, περὶ ὧν ἐγκαίρως ἐγένετο μνεῖα ἐν τῷ *Παρθασῶ*. Ἐν τῇ αὐτῇ πραγματείᾳ γίνεται μνεῖα καὶ περὶ τῶν ἀνευρεθέντων κτερισμάτων, ὧν τὰ σπουδαιότερα ἀπεικονίζονται ἐν ἐννέα προσηρηθημένοις πίναξιν.

— Ἐπανελήφθησαν, αἱ κατὰ τὸ ἀρχαῖον Δίπυλον ἀνασκευαὶ δαπάναις καὶ ἐπιστάσις τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας.

— Ὁ ἐν Ἀθῆναις διαμένων Γερμανὸς ἀρχιτέκτων κ. Βοην ἐνεργῶν ἀποπειρακτηρίους τινὰς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀνασκευὰς χάριν καταμετρήσεων, ἀνεῦρε παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀπτέρου Νίκης ὠραῖον ἀνέγλυφον παριστάνον Νίκην προβαίνουσαν καὶ ἕτερον ὠραῖον ἀνέγλυφον Νίκης ἰσταμένης ἀκέφαλον. Ἀμφότερα ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ κιγκλιδώματος τοῦ ναοῦ.

— Αἱ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως καὶ παρὰ τὸ κατάστημα τοῦ Φωταερίου διενεργούμεναι ἀνασκευαὶ ἐν τῷ κτήματι τοῦ κ. Μεσσηνέζα ἔληξαν ἀφοῦ ἐξηντλήθη ἡ σειρὰ τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων τάφων. Τὰ εὐρήματα συμποσοῦνται εἰς ἀγγεῖα διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων καὶ ληκίθους νεκρικῆς.

— Ἐκ τῆς Ἀνεξαρτησίας τοῦ Ναυπλίου τῆς 29 Φεβρουαρίου ἐρανεζόμεθα τὰ ἐξῆς.

«Ἐρευνηθέντων πρὸ τινων ἡμερῶν τεσσάρων ἐκ τῶν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Παλαμῆδιου προϊστορικῶν τάφων, τὰ ἔχνη τῶν ὁποίων οὐ πρὸ πολλοῦ ἀνεκαλύφθησαν, εὐρέθησαν διάφορα ἀντικείμενα τέχνης μαρτυροῦντα τὴν συγγένειαν ταύτης πρὸς τὴν τῶν Μυκηνῶν, τοῦ Ἡραίου, τοῦ Σπάτα καὶ τοῦ Μενιδίου· εἰσι δὲ ταῦτα, τρία ἀγγεῖα — ὀκτὼ εἰδώλια — συντρίμματα ἀγγείων ἀριστα κεκοσμημένων — τεμάχια ψελλίων ἐξ ἀργυροῦ σύρματος — εἰς πράσινο δακτυλιόλιθος ἐξ ὑελώδους μάζης — δύο τεμάχια ἐξ ὁμοίας μάζης μὲ περιέργους ἐκτύπους κότμους — εἰς ὄρμος ἐκ 46 τμημάτων, μεγέθους λεπτοκαρῦου, ἐξ ὀπτης ἀργίλου, πρασίνου χρώματος — δύο τμήματα ὄρμου ἐξ ἠλέκτρου, — ἐν τεμάχιον ὁμοίου ἐξ ἐρυθροῦ λίθου — ἐν τμήμα ὁμοίου ἐκ χρυσοῦ, ὁμοιον τοῦ ὁποίου εὐρέθη ἐν Σπάτα, — εἰς σπόνδυλος — ἐν τμήμα ὄρμου περιέργως γεγλυμμένον, — καὶ εἰς ὀλόκληρος ὄρμος ἀποτελούμενος ἐκ πέντε χρυσοῦν ἀνθέων διατρήτων καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ χανδρῶν διαφόρων μεγεθῶν καὶ χρωμάτων. — Οἱ μνησθέντες τάφοι, καθαρισθέντες καλῶς ἐκ τῶν καλυπτόντων τούτους χωμάτων φοιτῶνται παρὰ πολλῶν περιέργων. — Παρητηρήθησαν δὲ κατὰ τὴν τῶν τάφων τούτων ἔρευναν διάφοροι τρόποι ταφῆς· διότι εἰς ἓνα μὲν οἱ νεκροὶ ἦσαν ἐπιτεθειμένοι ἀπλῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, εἰς δύο ἑτέρους οἱ νεκροὶ ἦσαν κεκαυμένοι, ὡς ἐμαρτύρει ἡ ὑπάρχουσα τέφρα καὶ τὰ κεκαυμένα ὄστᾶ, εἰς τὸ τέταρτον δὲ σπήλαιον ἦσαν εἰς μέγας τάφος καὶ εἰς μικρὸς λελαξευμένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ διαδρόμου τοῦ σπηλαίου ὑπάρχει κόγχη ἐν ἣ εὐρέθησαν ὄστᾶ ἀνθρώπων, ἐν εὐτελὲς ἀγγεῖον, ἐν τεθραυμένον εἰδώλιον καὶ τεμάχια κοσμημάτων ἐκ κυανῆς ὑέλου. Ὡς ἀκούομεν, εἶναι γνωστοὶ καὶ ἕτεροι τάφοι, ὑπὸ τῆς γῆς καλυπτόμενοι, ἐκτὸς τῶν ἀπὸ ἀρχαίων χρόνων γνωστών· αἱ ἀνωμαλῖαι δὲ τοῦ ἐδάφους, ἡ φύσις τοῦ λίθου, καὶ τὸ σύστημα ἐν γένει τῶν σπηλαίων, μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ ἄλλοι κρύπτονται, εὐκόλως δυνάμενοι νὰ ἀνακαλυφθῶσι διὰ μικρᾶς ἐργασίας.»

— Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος τῆς 19 Μαρτίου ἀναγινώσκωμεν τὰ ἑξῆς.

«Ἐνεργουμένης ἐρεῦνης τῆ ἐντολῆ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας εἰς ἀρχαίων Κυκλώπειον κτίριον κείμενον παρὰ τὴν Ἁγίαν Μονὴν, ἀνεκαλύφθη παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ κτιρίου φρέαρ, διαμέτρου 0,80 περίπου καὶ βάρους 6,50. Εἰς τὸ βάθος τοῦ φρέατος τούτου καὶ εἰς τὴν ΒΑ αὐτοῦ πλευρὰν ὑπάρχει ἐντεταμημένη θύρα ἄγουσα εἰς θολωτὸν διάδρομον ἐπίσης εἰς τὸν βράχον, εὐθραυστον ὄντα, λελαξευμένον, μήκους 5,20 καὶ πλάτους 0,65. Ἀπὸ τὸ ἄκρον τοῦ διαδρόμου τούτου ἀρχεται ἑτέρα διακλάδωσις διευθυνομένη πρὸς μεσημβρίαν μέχρις ἀποστάσεως 3,40, ἐντεῦθεν δ' ἑτέρα πρὸς ΝΔ ἐκτείνεται μέχρις ἀποστάσεως 14 μέτρων, διακοπτομένης τῆς πρὸς τὰ πρόσω πορείας ἐκ μεγάλων καταπτώσεων. Ἡ τρίτη διακλάδωσις τοῦ ὑπογείου τούτου εἰσέρχεται εἰς τὸν κήπον τῆς Μονῆς διερχομένη κάτωθεν χαράδρας βάρους τεσσάρων μέτρων.»

— Ἡ ὁμώνυμος ἐφημερίς τῆς Σάμου γράφει τὰ ἑξῆς:

«Πρὸ τινων ἡμερῶν ἀσθεστοποιοὶ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν κατασκευὴν καμίνου ἐν τῷ τμήματι Χώρας οὐ μακρὰν τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σταυροῦ, ἀνεκαλύψαν φρέαρ λελατομημένον ἐν βράχῳ καὶ ἔχον ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπὶ τοῦ βράχου βαθμίδα δι' ἧς κατήρχοντο εἰς τὸ φρέαρ, καὶ ἦτις ἦδη κατὰ μέρος εἶναι λελωθήμενη. Ἐπιληφθέντες δὲ τῆς ἀνορύξεως, εἰς βάθος μὲν δεκαεννέα μέτρων, εὐρον ὀδόντας ζῶων ὑπερμεγέθεις, εἰς βάθος δὲ εἴκοσι δύο μέτρων εὐρον πλάκα, φέρουσαν ἔνθεν μὲν τὴν ἐπιγραφὴν Ἀπόλλωνος Νυμφηγέτω, ἔνθεν δὲ τὴν λέξιν Νυμφέων. Ἡ ἀνορύξις ἐξακολουθεῖ εἰσέτι περίεργον δὲ ἀποβαίνει νὰ μάθωμεν εἰς τί ἐχρησίμευε τὸ φρέαρ ἐκεῖνο.»

— Ἐκ παραδρομῆς τυπογραφικῆς ἐν τῷ παρελθόντι φυλλαδίῳ (σελ. 154) ἐν τῇ Πειραιωτικῇ ἐπιγραφῇ τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Ἰω. Δραγάτη ἐτυπώθη ἐσφαλμένως ΑΘΗΝΑΙΟΝ ἀντὶ ΑΘΗΝΑΙΟΝ. Ἐν δὲ τῇ διατριβῇ περὶ ἀρχαίων τοιχογραφιῶν (σελ. 85) ἐν στίχῳ 33 καὶ 34 ἐκ μεταθέσεως δύο λέξεων προέκυψεν ἄλλη ἔννοια, ἐν ᾗ ὁ γράφων ἐνόησε ὅτι αἱ γραφαὶ τῶν ἐπὶ τῶν Ἀττικῶν ληκύνων γραφῶν εἶναι πάντοτε νεκρικαί.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα πέντε συνεκροτήθησαν τακτικαὶ συνεδρίαί τρεῖς δ' ἀνεγνώσθησαν διατριβαί.

Τοῦ κ. Σταμακτίου Κρίνου ἐπιτίμου μέλους Ἑλεγχος τῆς βοτανικῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τοῦ Βερνάρδου Λαγκάβελ.

Τοῦ κ. Νεοκλέους Καζάκη τακτικοῦ μέλους Περὶ βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ

Τοῦ κ. Λουδοβίκου Βιόλα ἀντεπιστέλλοντος μέλους Περὶ τοῦ βωμαϊκοῦ μύθου τῆς ἀρπαγῆς τῶν Σαβίλων.

Ἦρξατο ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῶν ὑποβληθεισῶν τροπολογιῶν τοῦ κανονισμοῦ, ἦτις καὶ ἀπεπερατώθη σχεδόν.

Ἡ ἐν Μομπελλιῆ τῆς Γαλλίας Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων ἀπέστειλε πρὸς τὸν Σύλλογον τὰς δημοσιεύσεις αὐτῆς.

Προτάσει τοῦ κ. Στ. Ἰωαννίδου ὁ Σύλλογος παρεδέξατο τὴν σύστασιν προτύπου δημοτικοῦ σχολείου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν, ἀλλὰ διὰ παῖδας φοιτῶντας τὴν ἡμέραν. Ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. κ. Βλασίου Σκορδέλη, Σπυρ. Π. Λάμπρου, Π. Ι. Φέρμπου καὶ Στ. Ἰωαννίδου θέλει ὑποβάλλει ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου ὄργανισμὸν τῆς συστηθησομένης ταύτης σχολῆς.

Ὁ δῆμος Ἐρμουπόλεως ηὔξησεν ἐκ χιλίων εἰς τρισχιλίαις δραχμὰς τὴν πρὸς τὴν ἐν Σύρῳ σχολὴν τῶν ἀπόρων παιδῶν παρεχομένην συνδρομὴν.

Εἰς ἀντικατάστασιν παραιτηθέντων ἐξελέχθησαν κοσμητόρες τῆς ἐν Πάτραις σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν οἱ κκ. Γ. Μαντσούφης καὶ Α. Γιάκος.

Τὸν λήξαντα μῆνα αἱ ἐγγραφαὶ τῶν μαθητῶν ἐν τῇ Ἀθήναις σχολῇ τῶν ἀπόρων παιδῶν ἀνῆλθον εἰς 436· ἐκ τούτων ἐφοίτησαν τακτικῶς 250 παῖδες.

Ἐν τῷ ὑπνωτηρίῳ τῆς σχολῆς προσετέθησαν 25 ἀκόμη κλῖναι καὶ κατὰ μὲν τὸν μῆνα Φεβρουάριον ἐκοιμήθησαν 1286 παῖδες ἀπέναντι 1054 κοιμηθέντων τὸν Ἰανουάριον, τὸν δὲ Μάρτιον ἀπὸ τῆς 1ης μέχρι τῆς 25ης καὶ ταύτης συμπεριλαμβανομένης 1302 παῖδες· τὴν 25ην Μαρτίου ἦσαν κατελημμέναι 60 κλῖναι τοῦ κκαστήματος. Οἱ δ' ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως τοῦ ὑπνωτηρίου κοιμηθέντες παῖδες ἀνέρχονται εἰς 4605.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία. Ἡ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουλίου Φάβρου κενωθεῖσα ἔδρα ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ θέλει συμπληρωθῆ τὴν 1/13 Μαΐου. Πολλοὶ εἰσὶν οἱ ὑποψήφιοι διὰ τὴν ἔδραν ταύτην.

— Κατὰ τὴν Academy τοῦ Λονδίνου ὁ Βίκτωρ Οὐγὼ ἀποπεράτωσε νέον αὐτοῦ δρᾶμα ἐπιγραφόμενον οἱ *Δίδυμοι*, τοῦ ὁποῦ ἤρωες εἰσὶν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' καὶ ὁ ὑπὸ τὸ σιδηροῦν προσωπεῖον μυστηριώδης κατὰδικος τῆς νήσου τῆς ἁγίας Μαργαρίτας, ὅστις μόνον εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *L'homme au masque de fer*. Κατὰ παράδοσιν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ νήσῳ τῆς ἁγίας Μαργαρίτας καὶ ἦν ἔλαβεν ὡς βῆσιν τοῦ δράματός του ὁ Οὐγὼ, ὁ μυστηριώδης κατὰδικος ἦν δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ μεγάλου βασιλέως.

— Ἐν Ἀμστελοδάμῳ ἐδημοσιεύθησαν συγχρόνως ὑπὸ τριῶν φιλολόγων Ὀλλανδῶν τρία διηγήματα, ἅτινα ἔχουσι τὸ περίεργον ὅτι εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἑνὸς καὶ μόνου φωνήεντος γίνεται χρῆσις. Ἐν τῷ πρώτῳ ὑπάρχουσι μόνον α, ἐν τῷ δευτέρῳ ε μόνον καὶ εἰς τὸ τρίτον ο.

— Πρὸ τίνος ὁ γερμανὸς φιλόλογος Baehrens ἰσχυρίσθη ὅτι τὸ Γ' καὶ τὸ Δ' βιβλίον τῶν ἐλεγείων τοῦ Γιβούλλου δὲν ἦσαν γνήσια αὐτοῦ, πλὴν μικρῶν ἐξαιρέσεων. Κατ' αὐτὰς δὲ Ἀγγλὸς φιλόλογος ὁ Postgate παραδεχόμενος τὴν γνώμην τοῦ γερμανοῦ ἀποδεικνύει ὅτι ὀλόκληρα καὶ τὰ δύο ταῦτα βιβλία εἶναι νόθα.

— Ὁ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας ἐξακολουθεῖ τὰς μεταφράσεις τῶν δραμάτων τοῦ Σαίξπηρ. Τελευταίως ἐδημοσίευσεν τὸν *Ἐμπορον τῆς Βενετίας*.

— Ἐν τῇ ἐν Ῥώμῃ Ἀκαδημίᾳ dei Lyncei ὁ διευθυντὴς τῆς αὐτοῦ γερμανικῆς σχολῆς κ. Helbig ἀνέγνω περίεργον ὑπόμνημα περὶ τῆς διαθέσεως τῆς κόμης καὶ τοῦ γενείου ἐν τῇ Ὀμηρικῇ ἐποχῇ. Ὁ κ. Helbig ἀπέδειξεν ὅτι ἐπὶ Ὀμήρου οἱ Ἕλληνες διέθετον τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον κατὰ τοὺς κανόνας συνθηματικοῦ τίνος ἀσιατικοῦ ὕφους.

— Εἶναι περίεργον ὅτι ἀγγλικὸν τι φύλλον ὁ *Χριστιανικὸς Κήρυξ* ἀποδεικνύει παρατιθέμενον χωρὶς ὅτι οἱ προφήται Ἰεζεκιήλ καὶ Δανιήλ προεῖπον τὴν κρίσιν, ἣν διέρχεται σήμερον ἡ Ἰρλανδία. Κατὰ τὸ αὐτὸ φύλλον οἱ αὐτοὶ προφήται προεῖπον ὅτι ἡ κρίσις αὕτη θὰ ἀπολήξῃ διὰ χωρισμοῦ τῆς Ἰρλανδίας ἀπὸ τοῦ βασιλείου τῶν Ἠνωμένων Κρατῶν.

* *

Τέχναι καὶ ἐπιστήμαε. — Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς διατρήσεως τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου Γοθάρδου δημοσιεύουσιν αἱ γαλλικαὶ ἐφημερίδες στατιστικὴν τοῦ μήκους τῶν διασημοτέρων σιδηρῶν. Ἡ μείζων τούτων ἔσται ἡ διατρηθεῖσα νῦν τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου Γοθάρδου μακρὰ 14,920 μέτρα· μετὰ ταύτην ἔρχεται ἡ τοῦ Καινησίου ὄρος μακρὰ 12,220 μέτρα. Μετὰ τὰς δύο ταύτας γιγαντώδεις σιδηρῶν ἡ μακροτέρα ἡ τῆς Mauvage ἐν ταῖς ὄχθαις τοῦ Ῥήνου μόλις ἔχει μῆκος 4700 μέτρων, ἡ δὲ τῆς Nerthe ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Μασσαλίαν σιδηροδρομικῆς ὁδοῦ ἔχει 4638 μέτρα, ἡ τοῦ Βλαϊζῦ ἐπὶ τοῦ πρὸς τὴν Λυὼν σιδηροδρόμου εἶναι μακρὰ 4100 μέτρα, ἡ τοῦ Credo ὑπὸ τὸ ὄνομα ὄρος πλησίον τῆς Γενεύης 3900 μέτρα, ἡ τῆς Busalla μετὰ τὴν Γενεύης καὶ Ταυρίνου 3100 μέτρα καὶ ἡ τῶν Ἀπεννίνων μετὰ τὴν Φλωρεντίας καὶ Βονωνίας 2750, τοῦ ὁποῦ ἐπονται καὶ προηγούμεναι πολλαὶ σιδηρῶν μακρὰ ἀπὸ 600—1800 μέτρων. Αἱ ἄλλαι σιδηρῶν εἶναι μικρότεραι ὅπως καὶ δευτερεύουσαι. Ἐκ τῶν μικροτέρων καὶ ἀνω μνημονευθεισῶν σιδηρῶν ὑπὸ ἔποψιν τεχνικὴν ἀρίστη εἶναι ἡ τοῦ Βλαϊζῦ ἐν τῇ γραμμῇ τῆς Λυὼν.

— Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Σαλβαδόρ Torrens Coicedo ἐδώκε πρὸ ὀλίγου εἰς τὸν ζωολογικὸν κήπον τοῦ δάσους τῆς Βουλωνίας δύο περίεργα φυτὰ ὀνομαζόμενα γουάκο (guaco) καὶ σεδρὸν (cedron) θεωρούμενα ἀπὸ πολλοῦ ἐν Ἀμερικῇ ὡς ἀντίδοτα κατὰ τοῦ δῆγματος ἰοδύλων ὄψεων καὶ κατὰ τῆς λύσεως. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ιδιότητος ταύτης τῶν ἐν λόγω φυτῶν εἶναι λίαν περίεργος. Οἱ αὐτόχθονες Ἰνδοὶ παρετήρησαν ὅτι πτηνὸν ἀρπακτικὸν τρεφόμενον ἐξ ὄψεων ἀνεζήτει τὸ ἕτερον τῶν φυτῶν τούτων τὸ γουάκο, ἔτρωγε τὰ φύλλα αὐτοῦ καὶ ἐπέχριε τὸ πτέρωμά του. Διδαχθέντες ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ἔκαμαν χρῆσιν τοῦ φυτοῦ καὶ κατώρθωσαν δι' αὐτοῦ τὴν θεραπείαν ἀνθρώπων δηχθέντων παρ' ἰοδύλων ὄψεων καὶ ἄλλων παθόντων ὑπὸ λύσεως ἢ ἐλαδῶν πυρετῶν. Τὰς θεραπευτικὰς ιδιότητας τῶν δύο τούτων φυτῶν εἶχεν ἀνακαλύψει ἡδὴ καὶ ὁ δόκτωρ Saffray κατὰ τὸ εἰς Νέακ Γρενάδην ταξίδιον αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1869.

— Ἀναμένεται προσεχέστατα ἡ ἀνακάλυψις πηγῶν πετρελαίου ἐν Ἀνοβέρῳ ἐπίσης πλουσίαν ὡς αἱ ἐν Πενσυλβανίᾳ τῆς Ἀμερικῆς. Αἱ γινόμεναι ἐπὶ τούτῳ διατρήσεις τοῦ ἐδάφους ἔφθασαν ἤδη εἰς βάθος 600 μέτρων. Ἡ ἀνακάλυψις τῶν πηγῶν τούτων θὰ ἔχῃ βεβαίως μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ πετρελαίου.

— Ἐκ τῶν σπόρων τοῦ βῆμβacos ἀπεπειράθησαν ἐν Ἀμερικῇ νὰ κατα-

σκευάζωσιν ἔλαιον καὶ ἐπέτυχον. Τὸ ἔλαιον τοῦτο ἀκαθάρτιστον μὲν χρησιμεύει εἰς κατασκευὴν σάπωνος διὰ τὰς μηχανὰς, καθαρὸν δὲ ἐφαρμόζεται εἰς ὅσας χρήσεις τὸ ἔλαιον τῆς ἐλαίας μεθ' οὗ καὶ ἀναμιγνύεται. Ὑπολογίζοντες εἰς πέντε ἑκατομμύρια δεμάτων τὴν ἐτησίαν παραγωγὴν βάμβακος ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς καὶ υπολογίζοντες ἕκαστον δέμα ἐξ 180 χιλιογράμμων ἢ 900 ἑκατομμύρια χιλιογράμμων τὴν παραγωγὴν τοῦ βάμβακος ἔχομεν 3870 χιλιογράμμα σπόρων, οἵτινες δύνανται νὰ παραγάγωσι 52 ἑκατ. χιλιογράμμου ἔλαιου.

* *

Ἀπογραφικά. — Κατὰ τινὰ δημοσίευσιν τῆς ἐν Βερολίῳ ἰδρυμένης ἐταιρίας πρὸς διάδοσιν τῆς ἰσραηλιτικῆς πίστεως ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ὑπάρχουσι σήμερον 6—7 ἑκατομμύρια Ἰουδαῖοι, ἦτοι περίπου ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς οἶος καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Δαυὶδ. Ἐκ τούτων 5 ἑκατομμύρια ζῶσιν ἐν Εὐρώπῃ, 800,000 ἐν Ἀφρικῇ, 200,000 ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν ἑκατομμύριον μέχρι ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἐν Ἀμερικῇ. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ῥωσσία ἀριθμεῖ τοὺς πλείονας 2,621,000, ἔπειτα ἡ Αὐστρο Οὐγγαρία 1,375,000, ἐξ ὧν 575,000 ἔχει μόνον ἡ Γαλλικία. Τὰ λοιπὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἔχουσι ὀλιγωτέρους· οὕτως ἡ Γερμανία 512,000 ἡ Ὁλλανδία 70,000 ἡ Ἀγγλία 50,000 ἡ Γαλλία 49,000 ἡ Ἰταλία 35,000 ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία μετὰ τῆς Ἑλλάδος 25,000. Ἐν Βερολίῳ ὑπάρχουσι 45,000 ἰσραηλῖται ἦτοι ὅσοι καὶ ἐν ὄλῃ τῇ Γαλλίᾳ. Κατὰ τὴν αὐτὴν δημοσίευσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ εὐρίσκονται 13,500 ἰουδαῖοι, ἢ ὅ Τούρκοι εἶναι 7000 καὶ χριστιανοὶ ὄλων τῶν θρησκευμάτων 5000 (ι) μόνον.

— Τὰ κατὰ τὸ 1879 δημοσιευθέντα ἐν Γερμανίᾳ βιβλία ἀνέρχονται εἰς 14179, ὑπερτεροῦσι δὲ κατὰ 200 περίπου τὰ δημοσιευθέντα τῷ 1878. ἄτινα ἀνῆρχοντο εἰς 13912.

— Ἐν Παρισίοις ὑπάρχει ἐταιρία ἣτις παρέχει φιλοξενίαν νυκτερινὴν εἰς ἀπόρους ἐν ὑπνωτηρίοις κειμένους εἰς τρία ἐκ τῶν κεντρικωτέρων μερῶν. Τῶν ὑπνωτηρίων τούτων ὁ διοργανισμὸς εἶναι περίπου ὡς τῶν ἡμετέρων τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν. Καθ' ὅλον τὸ 1879 ἐν τοῖς ὑπνωτηρίοις τούτοις ἐκοιμήθησαν 19,412 πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς διάφορα κοινωνικά ἐπαγγέλματα, ἐν οἷς 7013 ἐξ ἡμεροβίου ἐργασίας ἀποζῶντες καὶ 3562 ἐργάται, ἀλλὰ καὶ 79 καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, εἰς ἰατροὺς καὶ 10 δραματικοὶ συγγραφεῖς. Ἐκ τῶν 19,412 προσώπων 17,476 εἰσὶ Γάλλοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἄλλων ἐθνικοτήτων ἐν οἷς 6 Τούρκοι καὶ 2 Ἕλληνες. Ἡ ἐταιρία εἰσέπραξε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 90,576 φρ. 65 ἐκ δωρεῶν, ἐδαπάνησε δὲ 61,191,45 καὶ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους τούτου εἶχεν εἰς τὸ ταμεῖον αὐτῆς 33,803,55.